

ANÁLISE ECONÓMICA • 55

JOSÉ ANTONIO ALDREY VÁZQUEZ

Universidade de Santiago de Compostela, IDEGA

RUBÉN FERNÁNDEZ CASAL

Universidade da Coruña

ALEJANDRO LÓPEZ GONZÁLEZ

Universidade de León

**PROXECCIONS DEMOGRÁFICAS DE GALICIA 2011-2030
ANÁLISE DOS RESULTADOS**

CONSELLO EDITOR:

José Antonio Aldrey Vázquez

Dpto. Xeografía.

Manuel Antelo Suárez

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Juan J. Ares Fernández

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Xesús Leopoldo Balboa López

Dpto. Historia Contemporánea e América.

Roberto Bande Ramudo

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Joam Carmona Badía

Dpto. Historia e Institucións Económicas.

Luis Castañón Llamas

Dpto. Economía Aplicada.

Melchor Fernández Fernández

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Manuel Fernández Grela

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Xoaquín Fernández Leiceaga

Dpto. Economía Aplicada.

Lourenzo Fernández Prieto

Dpto. Historia Contemporánea e América.

Carlos Ferrás Sexto

Dpto. Xeografía.

M^a do Carmo García Negro

Dpto. Economía Aplicada.

Xesús Giráldez Rivero

Dpto. Historia Económica.

Wenceslao González Manteiga

Dpto. Estatística e Investigación Operativa.

Manuel Jordán Rodríguez

Dpto. Economía Aplicada.

Rubén C. Lois González

Dpto. Xeografía e Historia.

López García, Xosé

Dpto. Ciencias da Comunicación

Edelmiro López Iglesias

Dpto. Economía Aplicada.

Maria L. Loureiro García

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Manuel Fco. Marey Pérez

Dpto. Enxeñería Agroforestal.

Alberto Meixide Vecino

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Miguel Pazos Otón

Dpto. Xeografía.

Carlos Ricoy Riego

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Maria Dolores Riveiro García

Dpto. Fundamentos da Análise Económica.

Javier Rojo Sánchez

Dpto. Economía Aplicada.

Xosé Santos Solla

Dpto. Xeografía.

Francisco Sineiro García

Dpto. Economía Aplicada.

Ana María Suárez Piñeiro

Dpto. Historia I.

ENTIDADES COLABORADORAS

- Consello Económico e Social de Galicia
- Fundación Feiraco
- Fundación Novacaixagalicia-Claudio San Martín

Edita: Servicio de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela

ISSN: 1138-0713

D.L.G.: C-1842-2007

1.-Introdución

Nun determinado período de tempo, o tamaño dunha poboación pode crecer, manterse constante ou diminuír, dependendo do efecto que exerzan os determinantes ou compoñentes de cambio. Estes axentes crean dous procesos dentro da dinámica dunha poboación (Vinuesa e Puga, 2007). O primeiro proceso introduce novos elementos á poboación e se coñece como proceso de entrada. Nel interveñen a fecundidade e a inmigración. O segundo proceso exclúe individuos dese colectivo demográfico, coñécese como proceso de saída, nel interveñen a mortalidade e a emigración. As relacións entre estes dous procesos son as que provocan que o tamaño da poboación estea exposto a cambiar continuamente, dificultando a tarefa de estimar o tamaño e a composición dunha poboación dunha área nun momento determinado. Por iso, á hora de realizar unha proxección demográfica, requírese un dominio previo dos fenómenos demográficos que se mencionaron nas liñas previas.

A necesidade de contar con estimacións e proxeccións de poboación esténdese tanto á acción dos poderes públicos como ás actividades das empresas privadas. Dispoñer de perspectivas sobre o futuro da poboación constitúe a base da actividade planificadora. Dende o planeamento urbanístico á planificación que se dirixe a dar resposta adecuada ás necesidades e demandas concretas da poboación (previsión de necesidades escolares, de camas hospitalarias, de prazas en establecementos xeriátricos, de estimación da dependencia futura, de evolución do mercado de traballo, etc.), son moitas as actividades de prognose que atopan na dinámica demográfica unha referencia obrigada. Ese é o propósito das proxeccións realizadas polo Instituto Universitario de Estudos e Desenvolvemento de Galicia (IDEGA) en estreita colaboración co Centro de Investigación Económico e Financeiro da Fundación Novacaixagalicia co obxectivo de contar cun instrumento fiable para levar adiante análises e prognoses variadas que contribúan a un mellor coñecemento do futuro da poboación galega, de xeito que isto poida contribuir a unha adecuada toma de decisións para a planificación a medio prazo nos eidos social e económico.

Á hora de decidir o horizonte temporal optouse por facer unhas previsións de evolución demográfica a medio prazo por razóns de fiabilidade. Por este motivo un período entre os 10 e 20 anos, como acontece neste caso (fanse previsións ano a ano ata o 2030), parece o máis aconsellable, pois as posibilidades de que se produzan cambios nas evolucións dos distintos compoñentes que interveñen no crecemento da poboación, e

por conseguinte, a incerteza, crecen co tempo, malia á inercia dos fenómenos demográficos. Por outro lado, e tamén en relación coa fiabilidade, hai que ter en conta que a maior período é maior tamén a posibilidade de que acontezan “accidentes” ou circunstancias imprevisibles, que alterarían a evolución inicialmente esperable (Vinuesa, 1994).

As previsións de poboación futura serán pouco útiles se non se dispón dunha análise o máis polo miúdo e rigoroso posible da evolución seguida na zona que se quere proxectar, que permita enmarcar a situación actual, tanto no curso do tempo como no espazo. Por tanto, hai que salientar que resulta indispensable coñecer o pasado para prever o futuro. É por iso que nesta análise das proxeccións efectuaremos tamén continuas referencias a como evolucionou a poboación galega durante o último século para prever de xeito máis adecuado o futuro.

Por outro lado, diante da evidencia de que non adoita ser posible facer afirmacións de xeito concluínte sobre que a hipótese emitida é a verdadeira e única posible, realizáronse tres hipóteses (una tendencial, a que pensamos que ten máis visos de cumprirse e por tanto á que faremos referencia de xeito continuo nesta análise, pero tamén unha pesimista e outra optimista, como se explicará no seguinte capítulo dedicado á metodoloxía) que suxiren outros tantos escenarios de evolución futura.

Nesta achega, comezaremos por aproximarnos á metodoloxía empregada para a formulación das proxeccións, punto de partida necesario para coñecer con qué parámetros contamos para realizar as previsións demográficas futuras de Galicia. A continuación achegarémonos á evolución esperada da poboación e das densidades, enmarcándoa coas xa acontecidas no noso país dende comezos do século XX. Un seguinte aspecto a abordar será o relativo ao movemento natural, ao saldo vexetativo esperado, a través das súas dúas compoñentes, nacementos e defuncións, que nos ofrecerán o marco referencial da dinámica propia do colectivo demográfico galego. Concluiremos a análise coa estrutura por idades, diferenciando a poboación en tres grandes grupos de idade (0-15 anos; 16-64 anos, o grupo dos potencialmente activos; e, 65 e máis anos), aínda que facendo tamén unha referencia ao grupo de maiores de 85 anos, onde son esperables os maiores índices de problemas de dependencia no futuro.¹ Finalizaremos cun capítulo no que se exporán as grandes conclusións do traballo.

¹ A evidencia empírica dispoñible mostra que existe unha estreita relación entre dependencia e idade. A porcentaxe de persoas con limitacións aumenta conforme se consideran grupos de poboación de maior idade. Non obstante, este aumento nas taxas de prevalenza da dependencia por grupos de idade non se produce a un ritmo constante, senón que existe unha idade (ao redor dos 85 anos) en que devandito aumento se acelera notablemente.

2.-Metodoloxía empregada

O método de proxección empregado baseouse na ecuación demográfica básica (Woods, 1979):

$$P(t+T) = P(t) + N(t,t+T) - D(t,t+T) + I(t,t+T) - E(t,t+T)$$

onde:

$P(t)$ = Poboación na data t

$N(t,t+T)$ = Nacementos entre t e $t+T$

$D(t,t+T)$ = Defuncións entre t e $t+T$

$I(t,t+T)$ = Inmigración entre t e $t+T$

$E(t,t+T)$ = Emigración entre t e $t+T$

A predición das compoñentes do modelo anterior fíxose a partir das correspondentes taxas demográficas. Para iso empregáronse métodos robustos de regresión, para evitar a influencia de valores atípicos, e dando maior peso aos últimos datos das series dispoñibles. A partir dos modelos axustados, ademais das predicións, obtivéronse tamén intervalos de predición ao 95% de confianza.

Para a predición das poboacións por grupos de idade empregouse un procedemento semellante a partir das proxeccións da poboación total. Máis concretamente, empregouse un método robusto para datos composiciónais para extrapolar as taxas poboacionais dos distintos grupos de idade. Como os datos dispoñibles correspóndense con diferentes grupos de idade que son de interese para o estudo, obtivéronse previamente estimacións das poboacións por idades en cada concello nos anos nos que se dispoñía de datos.

As fontes empregadas para a elaboración das predicións son o Padrón continuo, con unha serie retrospectiva curta (limitada ao período 1996-2008, correspondendo o primeiro ano ao último Padrón convencional e desde 1998 en adiante ao Padrón continuo), o que dificulta as predicións a longo prazo aínda que ofrece a serie de datos máis fiable a escala municipal ao reducir o risco de padróns inflados propio de datas anteriores.

Adicionalmente ás predicións, co modelo completo obtivéronse predicións sen considerar a migración da poboación, empregando unicamente o movemento natural de natalidade e mortalidade. Observáronse problemas de falla de homoxeneidade nas taxas de emigración e inmigración (probablemente debido ao efecto de factores externos). Hai que ter en conta que Galicia só recentemente pasou de recibir saldos migratorios negativos a saldos positivos, e en moitos casos nos últimos dous anos obsérvanse cambios de tendencia debidos con moita probabilidade ao efecto da crise. Todo isto fai que as series de taxas de migración observadas non ofrezan a base suficiente para predicir un fenómeno tan volátil e que as extrapolacións a longo prazo sexan moi pouco fiables.

As predicións preséntanse para a totalidade dos concellos de Galicia, tendo como horizontes temporais os seguintes anos:

2015

2020

2025

2050

E toda a información se remite a tres supostos ou escenarios:

Escenario base ou tendencial (representada polo sufixo `_pob` na notación correspondente).

Escenario optimista (sufixo `_ls`).

Escenario pesimista (sufixo `_li`).

As magnitudes incluídas na previsión son as seguintes:

Poboación total, tanto para o suposto no que non se consideran os movementos migratorios (`pob`) como aquel nos que se prescinde desa magnitude (`pob2`).

Poboación por grupos de idade. Neste caso a predición non considera a variable migratoria por forte incerteza asociada á súa extrema volatilidade. Os grupos de idade considerados son os seguintes: de cero a seis anos, de sete a quince, de 16 a 64, de 65 a 74, de 75 a 84, e de 85 e máis.

3.- Contraste con predicións a curto prazo elaboradas por outros organismos estatísticos oficiais

Actualmente o Instituto Nacional de Estadística (INE) e o Instituto Galego de Estatística (IGE) publican predicións a curto prazo para a poboación galega. O primeiro ofrece esa información por provincias, cun detalle na distribución de idades de ano a ano e cunha profundidade temporal que permite comparacións para os anos horizonte 2015 e 2020. No caso do IGE as predicións son a escala comarca, con estrutura de idades proxectada por grupos quinquenais; neste caso a profundidade temporal é menor, co que só podemos establecer comparacións para o ano horizonte 2015.

Nas predicións elaboradas por organismos oficiais publícanse cifras para un único escenario, que nos entendemos como base. En consecuencia as cifras empregadas nesta comparación son igualmente as do noso escenario tendencial ou base, escollendo o suposto no que non se considera a variable migratoria.

3.1.- Comparación entre resultados IDEGA e INE

Nas seguintes táboas comparamos as predicións por grandes grupos de idade (0 a 15, 16 a 64, e 65 e máis anos) elaboradas polo IDEGA e o INE para 2015 e 2020; a estes datos brutos engadimos unha terceira variable (Dif.) que reflexa a distancia, en termos porcentuais, das predicións respecto ás elaboradas neste traballo.

Cadro 1

Provincia de A Coruña	2015			2020		
	IDEGA	INE	Dif.	IDEGA	INE	Dif.
0-15	136.261	145.445	6,74	136.234	145.214	6,59
16-64	747.952	725.259	-3,03	736.807	705.880	-4,20
65 e máis	251.498	254.206	1,08	258.606	269.641	4,27
Total	1.135.711	1.125.009	-0,94	1.131.647	1.120.735	-0,96

Cadro 2

Provincia de Lugo	2015			2020		
	IDEGA	INE	Dif.	IDEGA	INE	Dif.
0-15	31.958	34.161	6,89	30.538	32.904	7,45
16-64	212.570	204.064	-4,00	206.454	194.100	-5,98
65 e máis	96.019	92.117	-4,06	93.033	91.975	-1,14
Total	340.547	330.338	-3,00	330.025	318.977	-3,35

Cadro 3

Provincia de Ourense	2015			2020		
	IDEGA	INE	Dif.	IDEGA	INE	Dif.
0-15	30.992	32.821	5,90	29.076	31.956	9,91
16-64	195.644	189.953	-2,91	188.684	180.194	-4,50
65 e máis	94.490	91.080	-3,61	92.629	90.948	-1,81
Total	321.126	313.854	-2,26	310.389	303.098	-2,34

Cadro 4

Provincia de Pontevedra	2015			2020		
	IDEGA	INE	Dif.	IDEGA	INE	Dif.
0-15	128.827	136.853	6,23	128.509	133.622	3,98
16-64	647.165	622.159	-3,86	646.247	609.654	-5,66
65 e máis	188.250	193.039	2,54	196.225	208.760	6,39
Total	964.242	952.051	-1,26	970.981	951.536	-2,00

Cadro 5

Galicia	2015			2020		
	IDEGA	INE	Dif.	IDEGA	INE	Dif.
0-15	328.038	349.280	6,48	324.357	343.696	5,96
16-64	1.803.331	1.741.435	-3,43	1.778.192	1.689.828	-4,97
65 e máis	630.257	630.442	0,03	640.493	661.324	3,25
Total	2.761.626	2.721.525	-1,46	2.743.042	2.694.326	-1,78

Como se pode observar, para o total da poboación non existen grandes discrepancias, se ben debemos sinalar que somos máis optimistas nas nosas predicións que o INE: o axuste é moi bo para as provincias atlánticas, en especial na Coruña; sen embargo, afástanse máis para as provincias orientais, nomeadamente no caso de Lugo.

Como é lóxico, dadas as dificultades nas proxeccións de compoñentes, as discrepancias son superiores na predición do tamaño de grupos de idades. En xeral, podemos sinalar que cremos que a poboación galega estará máis avellentada que o que prevé o INE², tamén que haberá menos mozos; en definitiva, pensamos que no futuro máis inmediato a poboación terá maior proporción de adultos que nas estimacións do INE. Como é

² Serán as provincias occidentais as que incrementen o número de anciáns segundo a predición que mostramos, fronte ás orientais, nas que descenderá.

esperable, as diverxencias fanse máis notables segundo nos afastamos no tempo debido a que a incerteza se incrementa.

Estas reflexións son aplicables cando nos referimos ao conxunto de Galicia. Neste caso as previsións para o conxunto da poboación son moi próximas unha da outra. Por compoñentes no relativo ao avellentamento coincidimos para 2015, aínda que para 2020 estimamos que o número de vellos vai ser lixeiramente menor. Para os novos somos máis pesimistas que o INE, pensamos que vai haber menos que os cuantificados nas súas proxeccións.

3.2 Comparación entre resultados do IDEGA e o IGE

No contraste entre as nosas predicións e as do IGE tomamos como referente unidades comarcais. Polo elevado número de territorios implicados optamos por limitar o contraste aos montantes totais e ó grupo das persoas maiores (esta última variable escóllese pola importancia do avellentamento na dinámica demográfica galega). De novo o ítem Dif. mide en termos porcentuais a discrepancia topada entre nosas cifras e as do IGE.

Na comparación entre nosas previsións e as do IGE podemos establecer tres niveis: total galego, provincias e comarcas. No caso de Galicia a coincidencia é máxima nos montantes globais, aínda que o organismo estatístico autonómico prevé unha poboación moito máis vella da que nós estimamos. A nivel provincial as diverxencias amplifícanse algo nos totais, estando máis próximas nas occidentais e menos nas orientais; na comparación entre o colectivo ancián volven a amplifícanse as discrepancias, especialmente en Pontevedra, estando máis próximas en Lugo.

Cadro 6

Comarcas	Vellos			Poboación total		
	IDEGA	IGE	Dif.	IDEGA	IGE	Dif.
Arzúa	5.113	4.594	-10,15	16.681	17.095	2,48
Barbanza	13.559	14.025	3,44	67.724	66.792	-1,38
Barcala, A	3.175	3.128	-1,48	11.273	11.086	-1,66
Bergantiños	17.248	16.866	-2,21	68.884	67.775	-1,61
Betanzos	10.234	10.535	2,94	38.002	38.430	1,13
Coruña, A	78.945	86.275	9,28	395.805	405.690	2,50
Eume	6.108	6.144	0,59	26.160	26.318	0,60

Ferrol	37.737	39.168	3,79	157.498	156.494	-0,64
Fisterra	5.868	5.903	0,60	23.310	23.807	2,13
Muros	4.501	3.989	-11,38	15.440	14.306	-7,34
Noia	9.374	8.828	-5,82	36.653	35.203	-3,96
Ordes	9.222	9.292	0,76	37.715	38.503	2,09
Ortegal	4.784	4.717	-1,40	13.746	14.155	2,98
Santiago	28.300	30.667	8,36	163.507	161.189	-1,42
Sar, O	4.000	4.094	2,35	16.772	16.804	0,19
Terra de Melide	3.973	3.749	-5,64	12.927	12.765	-1,25
Terra de Soneira	5.259	5.232	-0,51	18.931	19.931	5,28
Xallas	4.098	4.157	1,44	14.683	15.520	5,70
Provincia de A Coruña	251.498	261.363	3,92	1.135.711	1.141.863	0,54
Ancares, Os	4.311	3.893	-9,70	11.127	10.773	-3,18
Chantada	4.865	4.752	-2,32	14.072	14.186	0,81
Fonsagrada, A	2.281	2.042	-10,48	5.690	5.327	-6,38
Lugo	26.194	26.371	0,68	118.564	112.957	-4,73
Mariña Central	7.228	7.659	5,96	29.861	29.377	-1,62
Mariña Occidental	6.778	6.838	0,89	26.888	26.363	-1,95
Mariña Oriental	4.675	4.644	-0,66	16.996	16.539	-2,69
Meira	2.098	1.775	-15,40	5.572	4.912	-11,84
Quiroga	2.252	2.294	1,87	5.658	6.004	6,12
Sarria	7.253	7.209	-0,61	23.218	23.583	1,57
Terra Chá	13.880	13.169	-5,12	42.249	41.027	-2,89
Terra de Lemos	10.778	10.483	-2,38	31.235	31.176	-0,19
Ulloa, A	3.426	3.391	-1,02	9.417	10.199	8,30
Provincia de Lugo	96.019	94.520	-1,56	340.547	332.423	-2,39
Allariz-Maceda	4.688	4.520	-3,58	14.257	13.600	-4,61
Baixa Limia	3.179	3.397	6,86	7.699	8.416	9,31
Carballiño, O	9.127	9.666	5,91	27.872	30.044	7,79
Limia, A	7.863	7.771	-1,17	22.165	21.889	-1,25
Ourense	33.935	35.798	5,49	143.372	137.415	-4,15
Ribeiro, O	6.189	6.676	7,87	17.888	19.427	8,60
Terra de Caldelas	1.484	1.501	1,15	3.299	3.507	6,30
Terra de Celanova	7.822	7.845	0,29	19.417	20.378	4,95
Terra de Trives	1.807	1.754	-2,93	4.511	4.483	-0,62
Valdeorras	7.396	7.836	5,95	27.508	29.440	7,02
Verín	8.622	9.002	4,41	26.724	30.294	13,36
Viana	2.378	2.233	-6,10	6.414	6.076	-5,27
Provincia de Ourense	94.490	97.999	3,71	321.126	324.969	1,20

Baixo Miño	9.711	9.546	-1,70	51.080	50.081	-1,96
Caldas	7.638	7.833	2,55	34.978	35.150	0,49
Condado, O	7.992	8.940	11,86	43.385	43.031	-0,82
Deza	11.917	11.939	0,18	43.672	45.461	4,09
Morrazo, O	15.125	15.619	3,27	83.931	82.509	-1,69
Paradanta, A	4.956	5.028	1,45	15.570	16.395	5,30
Pontevedra	23.564	24.063	2,12	124.827	119.457	-4,30
Salnés, O	21.346	22.321	4,57	111.362	109.710	-1,48
Tabeirós-Terra de Montes	7.731	7.842	1,44	27.296	27.807	1,87
Vigo	78.270	86.355	10,33	428.141	431.126	0,70
Provincia de Pontevedra	188.250	199.486	5,97	964.242	960.727	-0,36
GALICIA	630.257	653.368	3,67	2.761.626	2.759.982	-0,06

Por comarcas hai unha gran diversidade, mostrando diferenzas máis pronunciadas no tocante á poboación maior. Podemos establecer unha escala nas distancias observadas entre as nosas previsións e as do IGE, de tal xeito que serán mínimas para o intervalo -0,99 a 0,99%; febles para os rangos -1,00 a -4,99 e 1,00 e 4,99; moderadas para -5,00 a -9,99 e 5,00-9,99; e amplas para distancias superiores aos -10,00 e os 10,00%; os resultados os podemos sintetizar na seguinte táboa:

Cadro 7

	Nº Comarcas	
	Vellos (65 e máis anos)	Poboación total
Diferenzas mínimas	10	9
Diferenzas febles	24	30
Moderadas	13	13
Amplas	6	2
Total	53	53

A distancia máis frecuente entre as nosas previsións e as do IGE concéntranse no intervalo de discrepancias febles, o que engadido ás que presentan variacións mínimas dá como resultado que no tocante a poboación vella en preto de dous terzos das comarcas e das tres cuartas partes no relativo á poboación total atopamos diferenzas entre as nosas proxeccións e as do IGE, non superiores ao 5,00%, xa sexan en sentido positivo ou negativo. No relativo ás discrepancias amplas, con variacións que superan o 10,00%, atinxen a seis comarcas no caso das previsións de vellos e só a dúas para a poboación total.

4.-A evolución da poboación e das densidades

Como apuntamos no capítulo introdutorio, para comprender ben a evolución futura da poboación faise necesario un coñecemento do seu devir no pasado, por iso, neste capítulo comezaremos achegándonos á evolución do colectivo demográfico galego nun período de algo máis dun século. Servirá para enmarcar os resultados das proxeccións e para comprender o porqué da marcada despoboación do interior, o forte saldo natural negativo e os fortes desequilibrios entre o eixo atlántico e o resto do territorio galego.

Así ás cousas, podemos apuntar que o crecemento da poboación galega nos 110 anos comprendidos entre 1900 e 2010 foi do 34,9%, cifra que debemos considerar moderada se a comparamos co incremento vivido no conxunto do Estado, que no mesmo período foi do 149,7% (cadro 8). O aumento do número de habitantes en Galicia non foi uniforme nin no tempo nin no espazo, xa que houbo unha clara diverxencia na evolución que viviron as provincias occidentais, cun dinamismo moito máis notable, respecto das orientais. Ademais, cómpre indicar que existiu unha data clave no século XX na demografía galega, 1960, momento a partir do cal o que fora un crecemento pequeno, pero continuo, se tornou nun notable estancamento e mesmo en episodios de significativos retrocesos no volume demográfico.

Cadro 8.- Evolución da poboación de dereito nas catro provincias galegas, o conxunto de Galicia e España, 1900-2010

Ano	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia	España
1900	681.895	476.357	419.665	495.721	2.073.638	18.830.649
1910	726.697	512.467	446.342	546.247	2.231.753	19.990.909
1920	772.363	517.918	466.398	585.866	2.342.545	22.012.663
1930	835.906	523.911	476.336	630.446	2.466.599	24.026.571
1940	912.662	545.128	494.966	685.801	2.638.557	26.386.854
1950	971.641	521.213	494.283	714.666	2.701.803	28.172.268
1960	1.035.619	491.955	488.241	715.181	2.730.996	30.776.935
1970	1.030.745	423.064	441.260	781.334	2.676.403	34.041.531
1981	1.093.122	405.377	430.175	883.268	2.811.942	37.683.363
1991	1.096.966	384.365	353.491	896.847	2.731.669	38.872.268
2001	1.096.027	357.648	338.446	903.759	2.695.880	40.847.371
2010	1.146.458	353.504	335.219	962.472	2.797.653	47.021.031

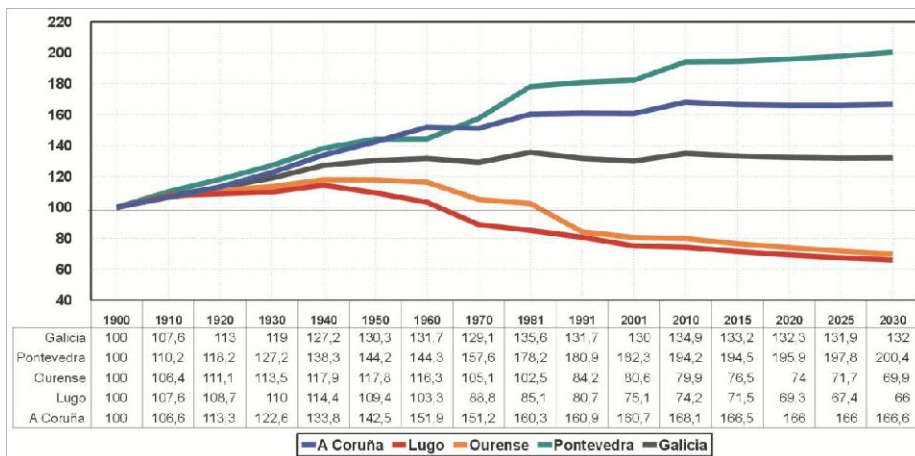
Fonte: Censos de Poboación, 1900-2001; Padrón de Habitantes, 2010.

A tendencia apuntada contrasta co incremento constante da poboación española no seu conxunto, de xeito que se viviu unha progresiva perda de peso relativo do efectivo demográfico galego, que pasou de supoñer un 11% en 1900 a menos do 6% actual. Esta significativa perda de potencial demográfico en Galicia con respecto á totalidade da poboación española estivo motivada ata 1970 polos negativos saldos migratorios existentes no noso país, que supuxeron a perda directa de efectivos e indirectamente unha drástica redución da natalidade e un acentuado proceso de avellentamento (Aldrey, 2006). Con posterioridade a esa data, malia a que continuou a mesma tendencia, esa perda de peso relativo hai que asociala máis ao forte diferencial de crecemento que viviu a poboación española respecto da galega, en especial a partir de 1991.

A evolución descrita pode ser matizada analizando o comportamento provincial e introducindo unha periodización de cronoloxías máis curtas. Así, un primeiro intervalo temporal sería o que se desenvolveu ata 1930, momento no que xa se aprecian ritmos de crecemento poboacional claramente diferentes entre as provincias atlánticas e as orientais, que contaban con índices de aumento significativamente máis pausados (figura 1). Isto aconteceu nun período de notables cambios no medio rural coa progresiva redención dos foros, coa consolidación dunha mínima aínda que significativa burguesía industrial e financeira, e co establecemento dunha corrente de certo peso de desprazamento da poboación do campo ás cidades e vilas cabeceira de comarca (Villares, 1996). Este incipiente cambio na economía, cun lento pero significativo transvase de activos primarios cara a industria e os servizos, agromou en especial na metade occidental galega, por ser o espazo con maior número de entidades urbanas e que concentrou boa parte dos pequenos progresos en infraestruturas. Por outro lado, tamén favoreceu este proceso de incremento demográfico o feito de que boa parte da incipiente industrialización e novas oportunidades de emprego se deran nos sectores relacionados co mar (construción de buques de pesca, conservas, tráfico marítimo de gando, negocios relacionados coa emigración transoceánica, etc.). A isto engadiuse un apreciable despegue da actividade comercial por vía marítima, nun momento de conxuntura favorable debida á neutralidade española durante a I Guerra Mundial. Porén, o número de habitantes non coñeceu neste período un crecemento superior xa que no conxunto de Galicia actuou en sentido negativo a emigración exterior cara América, que acadara unhas proporcións francamente importantes durante este período anterior á crise económica dos anos 1930 (Calo Lourido et al, 2005). Esta vagada emigratoria afectou en maior medida a Lugo e Ourense, que contaban cun menor pulo económico e en

consecuencia menor capacidade para reter á poboación, que acadaba elevadas densidades nos seus espazos agrarios. A existencia dun elevado saldo vexetativo asociado a unha alta fecundidade é a explicación de que a evolución poboacional se mantivese en valores positivos malia ao abandono do país de continxentes moi avultados de persoas (Campillo, Méndez e Souto, 1993).

Figura 1.- Evolución demográfica de Galicia e as súas provincias, 1900-2030 (1900= 100). Hipótese tendencial.

Fonte: Censos de Poboación, 1900-2001; Padrón de Habitantes, 2010. Proxeccións Demográficas IDEGA (2012-2030).

O seguinte período temporal no que nos podemos fixar é o comprendido entre 1930 e 1960. Abrangueu os tres decenios de maior expansión continuada no número de habitantes no conxunto de Galicia ao longo de todo o século XX. En contra do que puidera parecer, esta nova situación non estivo asociada a unha mellora económica interna significativa que favorecese a fixación da poboación, malia a ser o momento de asentamento definitivo de grupos financeiros (como o Banco Pastor) e dun forte pulo na explotación dos recursos hidroeléctricos, senón que foi debida á negativa conxuntura internacional, moi pouco favorable para a emigración, e ás consecuencias derivadas da Guerra Civil. Por outro lado, cómpre deixar patente que o progreso do censo de 1940 respecto do de 1930 non é real, pois as autoridades gañadoras da guerra evitaron que a maior parte das baixas durante a guerra e, sobre todo, as purgas e asasinatos políticos posteriores non deixaran rastro no reconto poboacional, de xeito que os datos que presenta hai que observalos con moita cautela (Reher e Valero Lobo, 1995).

A creba bursátil neiorquina de 1929 e a crise económica e financeira internacional á que deu paso pechou de raíz a porta da emigración. Moitas empresas dos países que foran tradicionais destinos dos galegos emigrados (Cuba, Arxentina, Uruguai, Puerto Rico, Brasil, etc.) pasaron por dificultades ou mesmo acabaron por desaparecer, cun insostible incremento do desemprego que propiciou o peche das fronteiras aos traballadores foráneos. As saídas cara o exterior acabaron de verse freadas pola contenda bélica civil, de xeito que tan só se mantiveron de xeito clandestino por motivacións políticas, e a II Guerra Mundial. Deste xeito, non foi ata os inicios do decenio de 1950, cando vivan un novo pulo algunhas das economías sudamericanas e co comezo da aceptación internacional do réxime franquista, o momento no que se reiniciaron as vagadas emigratorias cara o exterior, aínda que agora cun pulo sensiblemente inferior ao vivido a comezos da centuria (Calo Lourido et al, 2005).

Non obstante a este progreso xeral, a partir de 1940 comeza o declive das dúas provincias orientais (cadro e figura 1), que a partir dese momento non deixará de incrementarse ata a actualidade. Dende o comezo do proceso emigratorio masivo no último terzo do século XIX, estes dous territorios foron os que sufriron en maior medida (en cifras relativas) a saída dos seus residentes cara a emigración exterior. Neses movementos perderon máis cedo que na Galicia atlántica boa parte da súa poboación máis nova, a que posuía as mellores condicións para a procreación, co que se resentiu a natalidade e se incrementou o peso porcentual das persoas de maior idade, co conseguinte e rápido progreso da senectude do seu colectivo demográfico.

As mesmas dificultades no eido demográfico chegaron tamén á provincia de Pontevedra, que dende mediados dos anos 1950 coñeceu fortes ondas emigratorias cara América, que incidiron nun notable estancamento, sen chegar a valores negativos, durante o período intercensal 1951-1960.

O primeiro episodio de retroceso demográfico do conxunto da poboación galega aconteceu no período intercensal 1961-1970. Tan só escapou a esa dinámica negativa a provincia de Pontevedra, que se viu favorecida polo forte pulo que acadou a cidade de Vigo, que logra neste decenio converterse na primeira do país en número de habitantes. Este destacado retroceso da poboación galega hai que relacionalo coa intensidade das saídas emigratorias cara o exterior, que non se viu acompañada como no pasado dunha natalidade elevada que puidera contrarrestar esa perda pois xa escaseaba o colectivo en idade de procrear. Un dato moi destacado e que en boa medida explica esta caída poboacional é que, nos vinte anos que van dende 1950 ata 1970, Galicia expulsa medio

millón de habitantes, o que significa o 40% da emigración total habida entre 1860 e 1970 (Fernández Prieto, 1996).

Mais agora a emigración tomou maioritariamente un novo destino con respecto ás épocas precedentes, pois serán os países europeos máis desenvolvidos os que, debido á demanda de traballadores de escasa cualificación, concentraron boa parte dos destinos da emigración galega. Os protagonistas foron xente do agro. Os campesiños emigraron de novo en masa porque o campo contaba cunha sobredensificación demográfica moi intensa, froito da reruralización de Galicia trala Guerra Civil. Isto aconteceu porque os impulsos transformadores do agro que se viviran con anterioridade á contenda esvaeceráanse por completo debido á ausencia de combustible, recambios, fertilizantes comercializados e outros insumos de uso frecuente a comezos dos anos 1930 (Fernández Prieto, 2000). E por suposto tamén aconteceu como consecuencia da imposición dende o novo réxime da procura dun autoabastecemento autárquico imposible de conseguir. Nesta situación, con problemas severos de alimentación en moitas comarcas, e trala apertura das fronteiras exteriores, os peores comportamentos demográficos aconteceron nas provincias orientais, chegándose no caso de Lugo mesmo a contabilizarse un colectivo humano menos nutrido que o existente en 1900 (cadro 8 e figura 1).

O xurdimento dunha fonda recesión económica internacional desatada a raíz da crise do petróleo de 1973 foi determinante para o crecemento da poboación galega durante o período intercensal 1971-1981. As dificultades económicas e financeiras que viviron os países europeos con maior nivel de desenvolvemento, cunha intensa destrución de emprego e con ela un incremento substancial do paro, levaron consigo a aparición de rápidas e duras restricións á entrada de traballadores foráneos. A estes impedimentos ás saídas uníronse os masivos retornos de emigrantes que perderan o seu emprego ou atopaban crecentes dificultades administrativas e económicas para permanecer nos países nos que traballaban. Por tanto, o retorno foi o fenómeno que explica este reponte poboacional, ao que tamén contribuíu o crecemento vexetativo, moi minguido pero conservando valores positivos.

Ao mesmo tempo, as vilas e cidades galegas viviron neste intre, continuando coa tendencia que comezara xa no decenio precedente, un notable pulo no sector da construción que veu da man das inversións de moitos destes emigrantes retornados en bens inmóbeis. Este proceso foi acompañado dunha progresiva consolidación da terciarización e nalgúns das cidades da concentración industrial que xa se iniciara con

anterioridade. Esta situación favoreceu unha demanda de traballadores bastante intensa, que foi cuberta con persoas procedentes do entorno rural máis ou menos próximo ás urbes. Con todo, non conseguiron absorber todos os fluxos que o éxodo rural producía, aspecto que viu a coincidir no tempo co forte crecemento económico dalgunhas áreas do Estado, que deste xeito se converteron no destino principal da emigración galega, en especial nos casos de Cataluña, Madrid e o País Vasco, impedindo unha maior recuperación poboacional.

Outra etapa que debe ser individualizada no devir demográfico é a desenvolvida entre 1981 e 2001, caracterizada por un novo episodio de caída do número de habitantes. Nos anos 1980 as saídas de emigrantes con destino a Cataluña e Madrid aínda son notables, de xeito que se continúa a ver minguado o efectivo humano galego por esa vía, ao mesmo tempo que se estaba a producir unha corrente de retorno bastante notable. Nos anos 1990, en cambio, raléntizase a emigración de retorno. Ademais, a volta de emigrantes non supuxo unha revitalización demográfica perdurable, pois a estrutura por idades lonxe de coñecer un rexuvenecemento por esta causa nutriuse aínda máis nos grupos de persoas que xa remataron a vida laboral ou nos que están a piques de facelo, xa fóra do período reprodutivo.

Así as cousas, dende comezos da década de 1980, as provincias de Ourense e Lugo presentaron un saldo natural negativo, que se retrasou nas provincias occidentais ata finais dese decenio, e que xa non abandonaría ningún dos territorios de Galicia ata o presente. As perdas netas de poboación por emigración xunto a unha notable sangría debida á preponderancia da mortalidade sobre a natalidade explican o descenso do número de habitantes que estamos a apuntar.

Finalmente, o período comprendido entre 2001 e 2010 reflicte un reponte demográfico de cen mil persoas, que hai que tomar con cautela ao tratarse de datos do Padrón de habitantes, que adoitan non ser tan fiables como os do censo ao depender das súas cifras os recursos económicos dos municipios³. Non obstante si se notaron neste incremento saldos migratorios positivos, cunha maior chegada de novos residentes que saída de

³ O Padrón de habitantes é un rexistro administrativo municipal que recolle a todos os seus habitantes. Emprégase para dar fe da residencia nun determinado concello a efectos administrativos, electorais, de pago de impostos, de adscrición escolar ou de obtención dun centro sanitario de atención primaria, entre outros. Unha boa parte dos recursos económicos municipais dependen da transferencia que o Estado lles efectúa en función do número de veciños existente. Todos estes aspectos inciden en que moitos municipios favorezan o empadramento, ás veces mesmo de xeito fraudulento. O Instituto Nacional de Estatística é quen ten que aprobar anualmente os datos remitidos por cada concello respecto ás altas e baixas acontecidas no Padrón do seu municipio. Á hora de empregar os datos do Padrón para facer referencia ás cifras de poboación débense ter en conta estas circunstancias, pois por elas os datos oficiais dos Censos (que se realizan cada dez anos mediante un recento exhaustivo da poboación que reside no país) adoitan ser inferiores, aínda que non significativamente, aos aportados polos Padróns de Habitantes.

galegos, aínda que a emigración de persoas novas continua a producirse e supón unha das maiores sangrías futuras, pois este feito continuará a incidir de xeito moi negativo no saldo natural. En todo caso, esa recuperación non afecta ao conxunto de Galicia, pois as provincias orientais continuaron con claras perdas demográficas.

De cara o futuro podemos aventurar cal será a evolución do colectivo humano galego. Para iso contamos coas proxeccións demográficas elaboradas polo IDEGA para o presente estudio, que mostran unha evolución en boa lóxica diferente en función da hipótese na que nos fixemos. É por iso que a continuación faremos unha primeira aproximación á evolución que prevén os tres escenarios previstos, se ben a partir desta presentación dos datos pasaremos a ocuparnos só da hipótese tendencial que é a que adoptaremos para a exposición dos seguintes aspectos.

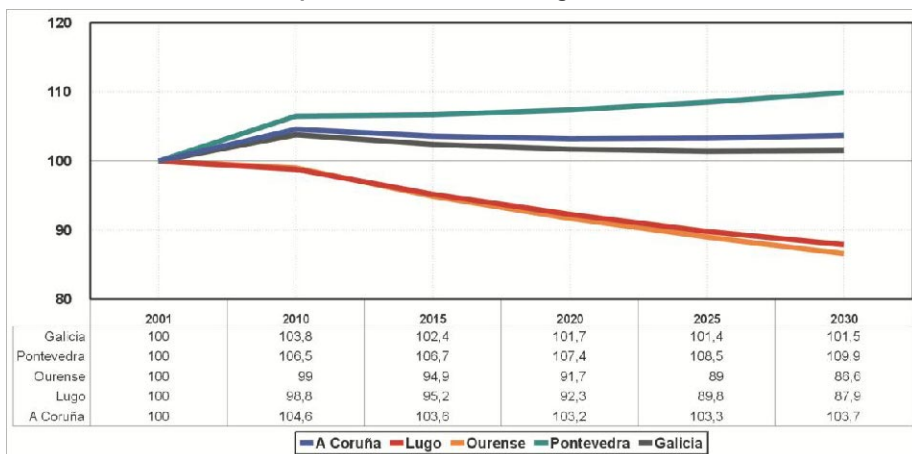
En todo caso, se comezamos por fixarnos na hipótese tendencial sen migracións (a que nos estimamos que é a máis probable que se cumpra), queda patente que o noso país vai continuar perdendo efectivos ata o ano 2025, para a partir desa data medrar de xeito feble, concentrándose eses crecementos nas dúas provincias atlánticas, pois tanto Lugo como Ourense verán como o seu potencial demográfico continuará a mermar de xeito continuo e a un ritmo acelerado (cadro 9, figura 1 e figura 2) .

Cadro 9.-Proxeccións de poboación nas catro provincias galegas e no conxunto de Galicia, 2015, 2020, 2025 e 2030. Hipótese tendencial sen migracións

Ano	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia
2015	1.135.703	340.549	321.118	964.233	2.761.603
2020	1.131.647	330.038	310.391	970.974	2.743.050
2025	1.131.742	321.235	301.079	980.567	2.734.623
2030	1.136.298	314.306	293.225	993.219	2.737.048

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

**Figura 2.- Evolución demográfica de Galicia e as súas provincias, 2001-2030 (2001= 100).
Hipótese tendencial sen migracións**

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2010. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

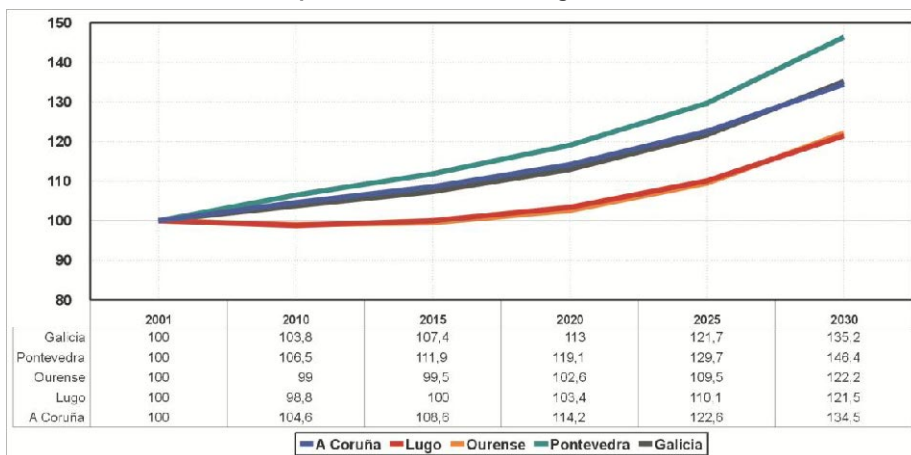
Neste escenario tendencial, Galicia perderá poboación de xeito feble dende as cifras de 2010 (1,6% en todo o período), descenso que estará protagonizado polo comportamento das provincias orientais que teñen descensos demográficos máis acusados, continuando a tendencia á diminución iniciada nos anos 1960. Será unha dura perda superior ao 10% en provincias xa moi castigadas por unha historia demográfica que as condenou a un forte avellentamento e progresiva despoboación. Así, Lugo perderá ata 2030 o 11,1% da poboación coa que contaba en 2010, mentres que en Ourense a caída será aínda superior, do 12,5%, descendendo a partir de 2025 da barreira dos 300.000 habitantes. A provincia de A Coruña, pola súa banda, tamén verá diminuír o seu colectivo demográfico, neste caso de xeito moito menos acusado e cunha recuperación que se prevé para o último período que abarcan as proxeccións. Deste xeito contará cunha perda do 1,3% do seu potencial poboacional ata 2025 para recuperarse un pouco e ceder dende 2010 e ata 2030 o 0,9% do seu colectivo humano. Pontevedra continuará a ser o bastión demográfico galego, pois este territorio manterá a senda do crecemento ao longo de todo o período considerado cun incremento demográfico do 3,2% ata 2030.

Cadro 10.-Proxeccións de poboación nas catro provincias galegas e no conxunto de Galicia, 2015, 2020, 2025 e 2030. Hipótese tendencial con migracións

Año	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia
2015	1.190.548	357.739	336.785	1.011.569	2.896.641
2020	1.251.985	369.685	347.111	1.076.265	3.045.046
2025	1.343.200	393.762	370.432	1.172.357	3.279.751
2030	1.473.675	434.520	413.444	1.322.903	3.644.542

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 3.- Evolución demográfica de Galicia e as súas provincias, 2001-2030 (2001= 100). Hipótese tendencial con migracións

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2010. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Tal e como apuntamos no capítulo dedicado á metodoloxía, outra das hipóteses manexadas ademais das tendencial, pesimista e optimista, é a tendencial incluíndo unha previsión de movementos migratorios. Dada a volatilidade do fenómeno migratorio, sobre todo a unha escala municipal (que foi a de referencia para realizar as proxeccións, e a partir de aí se fixo a agregación dos datos para os resultados provincial e galego), pensamos que os resultados non deben ser empregados para a análise. Non obstante presentamos aquí os resultados xerais obtidos. O problema estriba na difícil predición da compoñente migratoria, a escasa entidade que tradicionalmente tiveron en Galicia as chegadas exteriores, e a tendencia crecente que tiveron dende o ano 2000 (aínda que moderada) ata o 2009, que disparan no modelo matemático as previsións ao extrapolar uns datos esperables crecentes exponencialmente malia a que a crise económica actual anuncia unha ralentización, ou mesmo parón, dos fluxos exteriores, sobre todo no caso

dunha Comunidade Autónoma como Galicia onde as oportunidades laborais para os colectivos de inmigrantes son cativas.

A irrealidade a todas luces dos resultados (cadro 10 e figura 3), con crecementos para o conxunto galego do 30,3% ata 2030, e para as provincias do 28,5% (A Coruña), 22,9% (Lugo), 23,3% (Ourense) e 37,4% (Pontevedra), fai que descartemos, como xa apuntamos, empregar os movementos migratorios (que a bo seguro serán mínimos) para a predición de evolución futura galega.

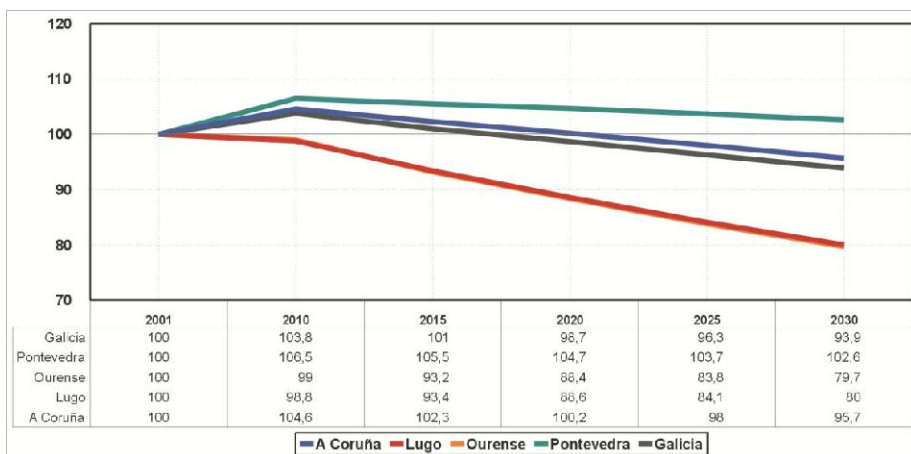
Cadro 11.-Proxeccións de poboación nas catro provincias galegas e no conxunto de Galicia, 2015, 2020, 2025 e 2030. Hipótese de límite inferior sen migracións

Ano	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia
2015	1.120.734	334.192	315.412	953.262	2.723.600
2020	1.097.886	317.031	299.018	945.842	2.659.777
2025	1.073.793	300.899	283.688	936.940	2.595.320
2030	1.049.258	286.085	269.584	927.013	2.531.940

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

As outras dúas hipóteses a pesimista (de límite inferior) e a optimista (de límite superior), ofrecen outras posibilidades de evolución demográfica en Galicia, aínda que como indicamos nós decantámonos pola tendencial. No caso da hipótese de límite inferior ou pesimista (cadro 11 e figura 4), hai que apuntar que o conxunto de Galicia (-9,5%) e as catro provincias perderían poboación sen excepcións e ao longo de todo o período, sendo as perdas moito máis acusadas nas provincias orientais (en ambos casos cunha merma superior ao 19% da poboación coa que contaban en 2010) que nas occidentais, que non obstante tamén perderían habitantes nos catro intervalos temporais nos que nos estamos fixando nesta análise (A coruña perdería o 8,5% da súa poboación, mentres que en Pontevedra o descenso sería máis pausado ata acadar o 3,7% en 2030).

Figura 4.- Evolución demográfica de Galicia e as súas provincias, 2001-2030 (2001= 100). Hipótese de límite inferior sen migracións

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2010. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Finalmente, segundo a hipótese tendencial de límite superior (cadro 12 e figura 5) Galicia tería un crecemento demográfico entre 2010 e 2030 do 6,4%, que sería bastante moderado ata 2020 (1,3%), para despuntar a partir desa data, crecemento favorecido por unha recuperación demográfica que sería efectiva nos catro territorios provinciais.

Cadro 12.-Proxeccións de poboación nas catro provincias galegas e no conxunto de Galicia, 2015, 2020, 2025 e 2030. Hipótese de límite superior sen migracións

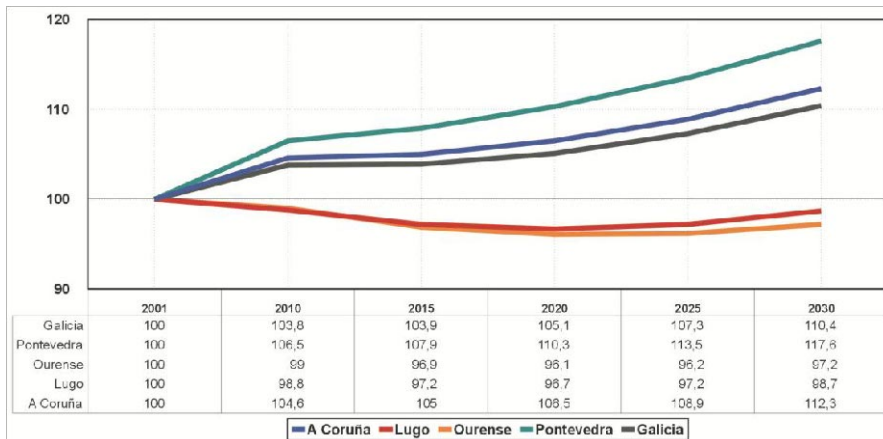
Ano	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia
2015	1.150.891	347.578	328.047	975.272	2.801.788
2020	1.166.776	345.678	325.383	996.562	2.834.399
2025	1.193.222	347.506	325.746	1.025.735	2.892.209
2030	1.230.703	352.976	328.863	1.063.000	2.975.542

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Deste xeito, A Coruña presentaría, baixo os supostos desta hipótese, un crecemento constante pero cun maior reponte a partir de 2020, acadando un crecemento nos 20 anos comprendidos polo modelo matemático do 7,3%. Pola súa banda, Lugo perdería un leve 0,1%, aínda que invertendo a tendencia dende 2020, momento a partir do cal a súa evolución demográfica pasaría a ser positiva. Ourense coñecería un descenso máis acusado do seu número de habitantes (roldando o 2%), aínda que ao igual que no caso do territorio lucense tería unha recuperación a partir de 2020, de maneira que entre esa

data e 2025 o crecemento sería mínimo (debemos falar de estancamento cun crecemento absoluto de 350 persoas) para darse logo un crecemento máis sensible ata 2030 (algo por riba dos 3.000 habitantes). Pola súa banda, Pontevedra, como nos casos anteriores sería baixo esta hipótese a provincia cun maior dinamismo, cun crecemento continuo, aínda que tamén con maior forza dende 2020, para medrar en todo o período un 10,4%.

Figura 5.- Evolución demográfica de Galicia e as súas provincias, 2001-2030 (2001= 100). Hipótese de límite superior sen migracións

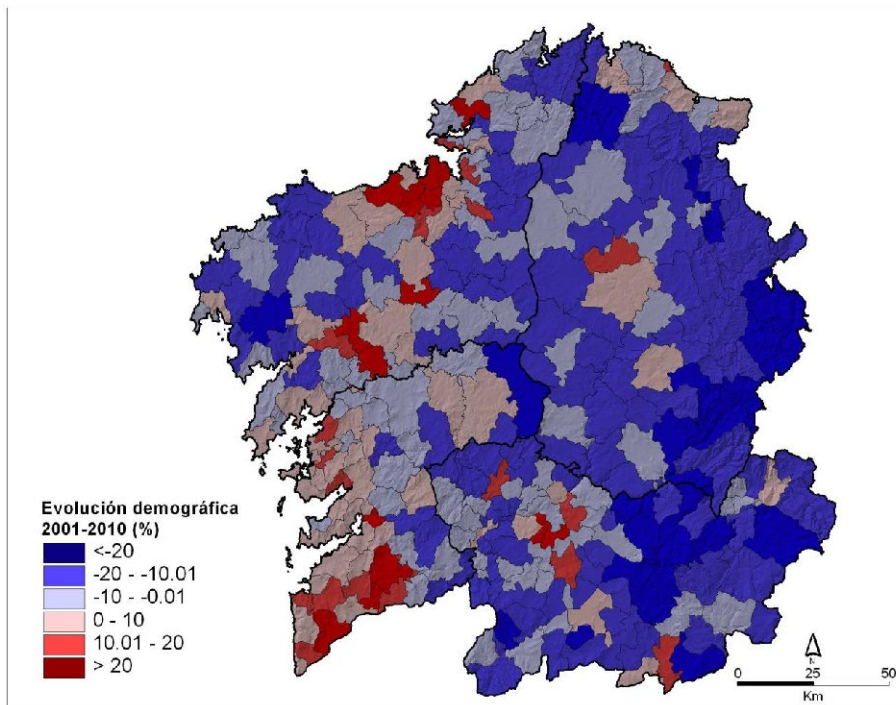

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2010. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

A frialdade ofrecida pola aproximación aos datos a nivel provincial e do conxunto de Galicia desaparece grazas á riqueza de matices que proporciona o descenso da análise a unha escala municipal. A partir deste momento centrarémonos nos datos proporcionados pola hipótese tendencial sen migracións, que aparecerán cartografados nas seguintes figuras. Pero antes, convén que vexamos cal foi a evolución real recente a este mesmo nivel de desagregación. Concretamente, a figura 6 recolle o devir demográfico municipal entre 2001 e 2010. Nela apréciase un crecemento poboacional moi concentrado nas áreas periurbanas das principais cidades (onde se deron os maiores incrementos, polo xeral superiores ao 10%), algunhas vilas, na costa das Rías Baixas e, en menor medida, na beira marítima lucense. Neste período mesmo dúas cidades (Ferrol e Ourense) non conseguiron medrar. No conxunto galego só tiveron un comportamento positivo o 28,9% dos concellos (91 de 315), que a nivel provincial mostra disparidades evidentes entre as dúas provincias atlánticas (64,5% dos municipios pontevedreses creceron, fronte a

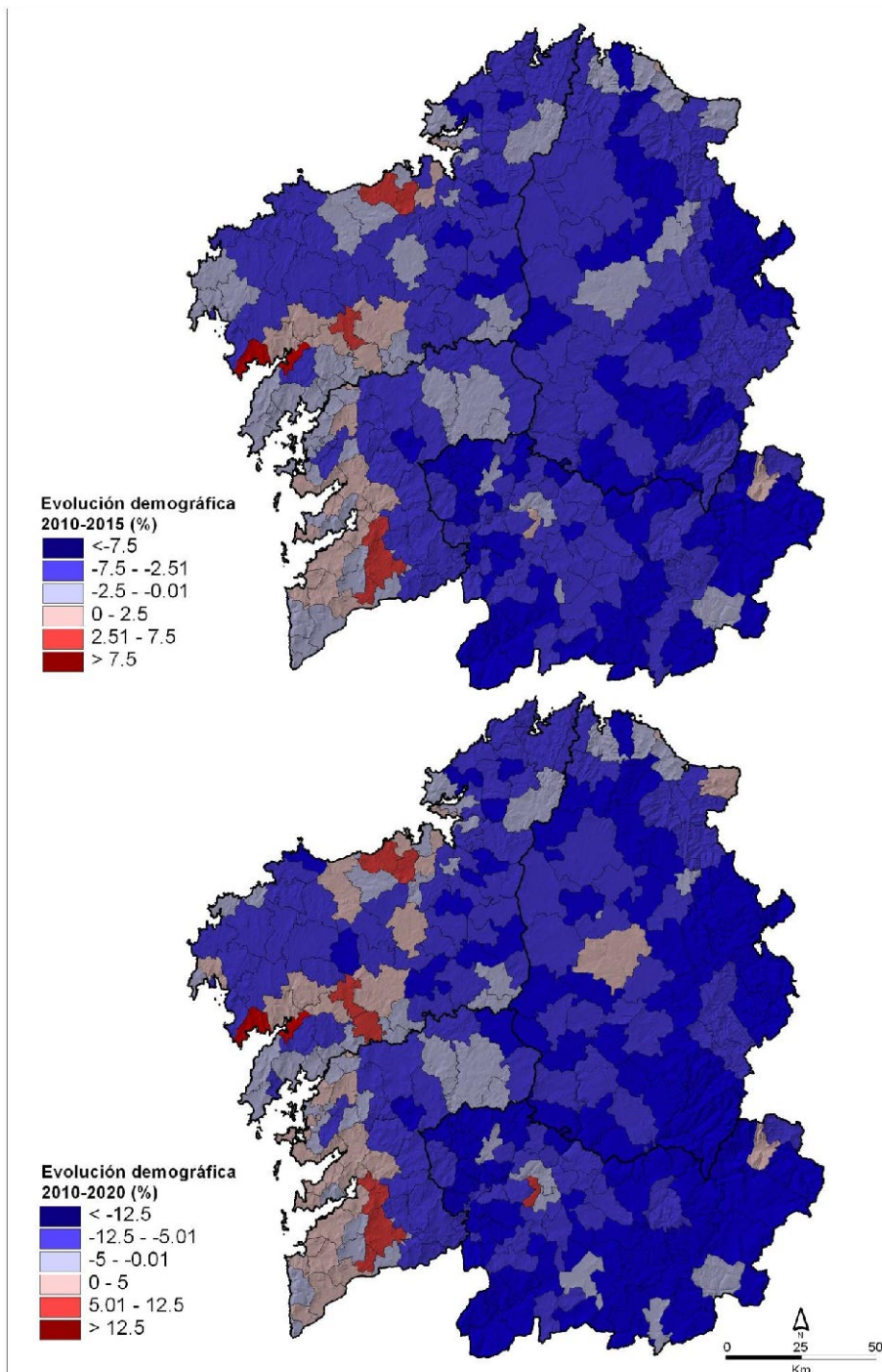
un 33% dos coruñeses) e as orientais, onde moi poucos concellos escaparon á creba demográfica neste decenio: 8 en Lugo (11,9%) e 12 en Ourense (13,04%).

Figura 6.-Evolución demográfica 2001-2010

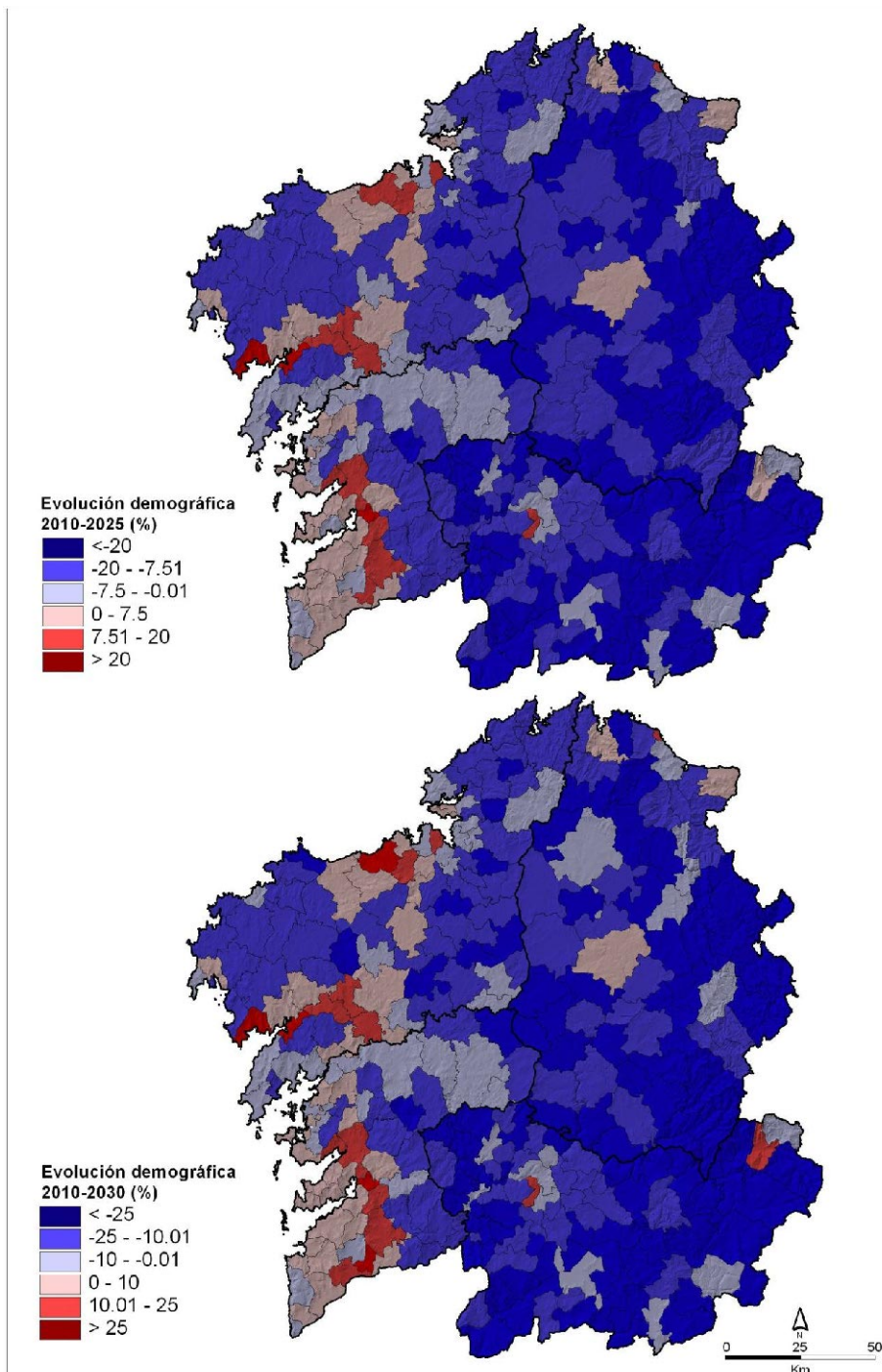
Fonte: Censo de Poboación, 2001 e Padrón de Habitantes, 2010.

Figura 7.-Evolución demográfica 2010-2015 e 2015-2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 8.-Evolución demográfica 2020-2025 e 2025-2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

No extremo oposto aparecen os territorios cun peor comportamento poboacional neste decenio, que corresponden con áreas de forte regresión económica, en moitos casos con topografía complicada (boa parte dos municipios de montaña de Lugo e Ourense, así como dos que fan de límite entre as provincias occidentais e as orientais por onde discorre a Dorsal Montañosa Occidental) e ou deficientes comunicacións (como as comarcas centro-occidentais coruñesas e a Costa da Morte), que presentan na maior parte dos concellos perdas superiores ao 10%.

Se nos centramos a continuación na análise dos resultados das proxeccións, observamos como a curto prazo, entre 2010 e 2015 (figura 7, superior), xa se da un notable episodio de merma demográfica, seguindo a tendencia apuntada ao falar da evolución da poboación galega ao longo do último século. Neste cinco primeiros anos tan só 35 municipios conseguirán, de cumprirse as previsións, incrementar o seu colectivo demográfico, deles só un pertencerá á provincia de Lugo (Burela, que se mostra como o concello máis dinámico dese territorio, con moita diferenza sobre o resto), fronte a dous ourensáns (Barbadás, no ámbito periurbano da capital; e, O Barco, que se mantén como unha vila dinámica grazas ás actividades relacionadas coa minería e a diversificación industrial e terciaria que esa ocupación xerou no entorno). Pola súa banda, medrarán 13 concellos de A Coruña e 19 de Pontevedra, fundamentalmente situados nas áreas periurbanas das cidades e na costa ao sur da Ría de Muros e Noia. Por riba do 2,5% só conseguiran medrar oito entidades municipais, todas das dúas provincias occidentais (Ponteareas, Pazos de Borbén e Salceda de Caselas en Pontevedra; e, Arteixo, Culleredo, Ames, Noia e Muros no caso coruñés).

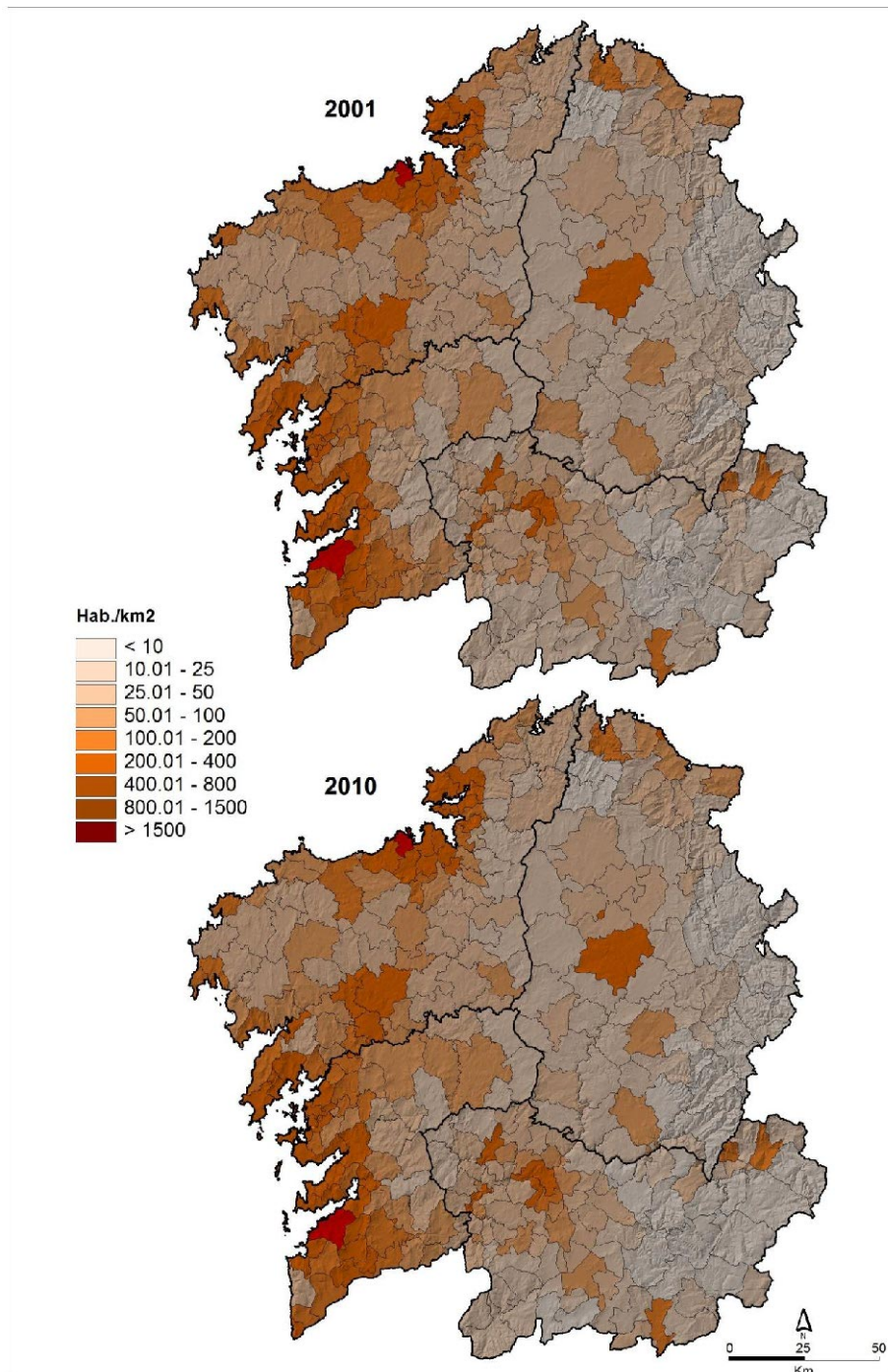
Será por tanto unha evolución francamente negativa, que levará a que 141 concellos teñan unhas perdas que podemos cualificar entre leves e moderadas, inferiores ao 5% de perda demográfica (44,8% do total). Pero que serán acusadas ou moi acusadas en 71 territorios (22,5%), nos que as perdas superarán o 7,5%. Neste caso atoparanse maioritariamente os das provincias orientais, pois só o concello pontevedrés de Cerdedo, e os coruñeses de Moeche, Narón, Cesuras, Irixoa, Sobrado e Boimorto, se atoparán entre o grupo de maiores perdas poboacionais. En xeral podemos afirmar que estas se producirán nos municipios situados nas serras orientais, nos espazos limítrofes entre Ourense-Pontevedra, Ourense-Lugo e Lugo-A Coruña e na raia seca surleste con Portugal.

Polo que respecta á evolución 2010-2020 (figura 7, inferior), aumenta de xeito feble o número de municipios que conseguen medrar en poboación, pois serán 50 en total

(15,9%). Deles só tres pertencerán a Lugo (a capital, Ribadeo e Burela, marcando claramente a tendencia á concentración demográfica da capital que xa ven de lonxe, e o mellor comportamento demográfico dos concellos costeiros desta provincia con respecto ao resto do seu territorio) e dous a Ourense, os mesmos que xa aparecían no caso anterior. No caso da provincia de A Coruña destaca o eixo de crecemento positivo que parte de Santiago de Compostela cara a costa occidental, cunha liña de continuidade no crecemento (con distintas intensidades, pero sempre en positivos) ata Muros e que con descontinuidade continúa ata Cee. Nesta provincia tamén se dan importantes crecementos na orla periurbana de A Coruña, presentando comportamentos positivos municipios do sur da de Ferrol (Ares e Mugardos), ademais da localidade de Carballo. Pola súa parte, en Pontevedra hai unha notable concentración do crecemento na área metropolitana de Pontevedra-Vigo, así como na área Vilagarcía-Caldas-Pontecesures e na península do Salnés.

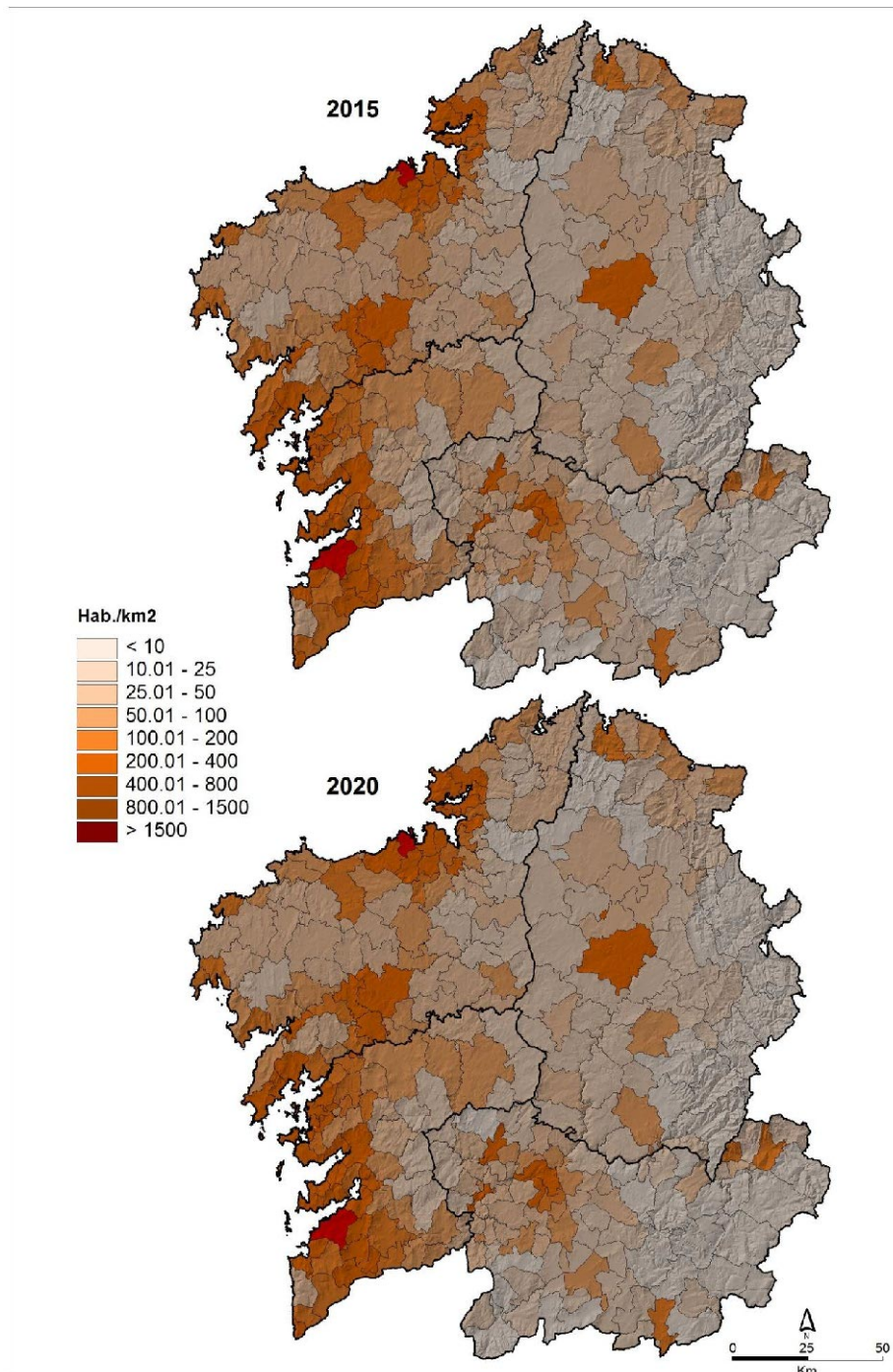
O resto do panorama é bastante desolador, pois atopámonos con 217 entidades municipais que perderán neste período decenal por riba do 5% da súa poboación. Nesta situación aparecen a práctica totalidade dos municipios de Ourense e Lugo, agás contadas excepcións (onde malia a perda de habitantes na maior parte delas, esta foi moderada) como a cidade de Ourense e a súa área periurbana (Barbadás e San Cibrao das Viñas), O Barco, Carballiño, Xinzo, Verín ou a Gudiña no caso da provincia do interior ou Lugo capital, Rábade, Meira, e boa parte dos concellos da Mariña (Viveiro, Cervo, Foz, Burela e Ribadeo) no caso da outra provincia oriental. En xeral son localizacións urbanas e/ou vencelladas a nós de comunicación as únicas que conseguen, fóra do ámbito occidental mencionado de dinamismo demográfico galego, manter ou decrecer de xeito moderado o seu continxente poboacional.

Figura 9.-Densidades demográficas municipais en 2001 e 2010

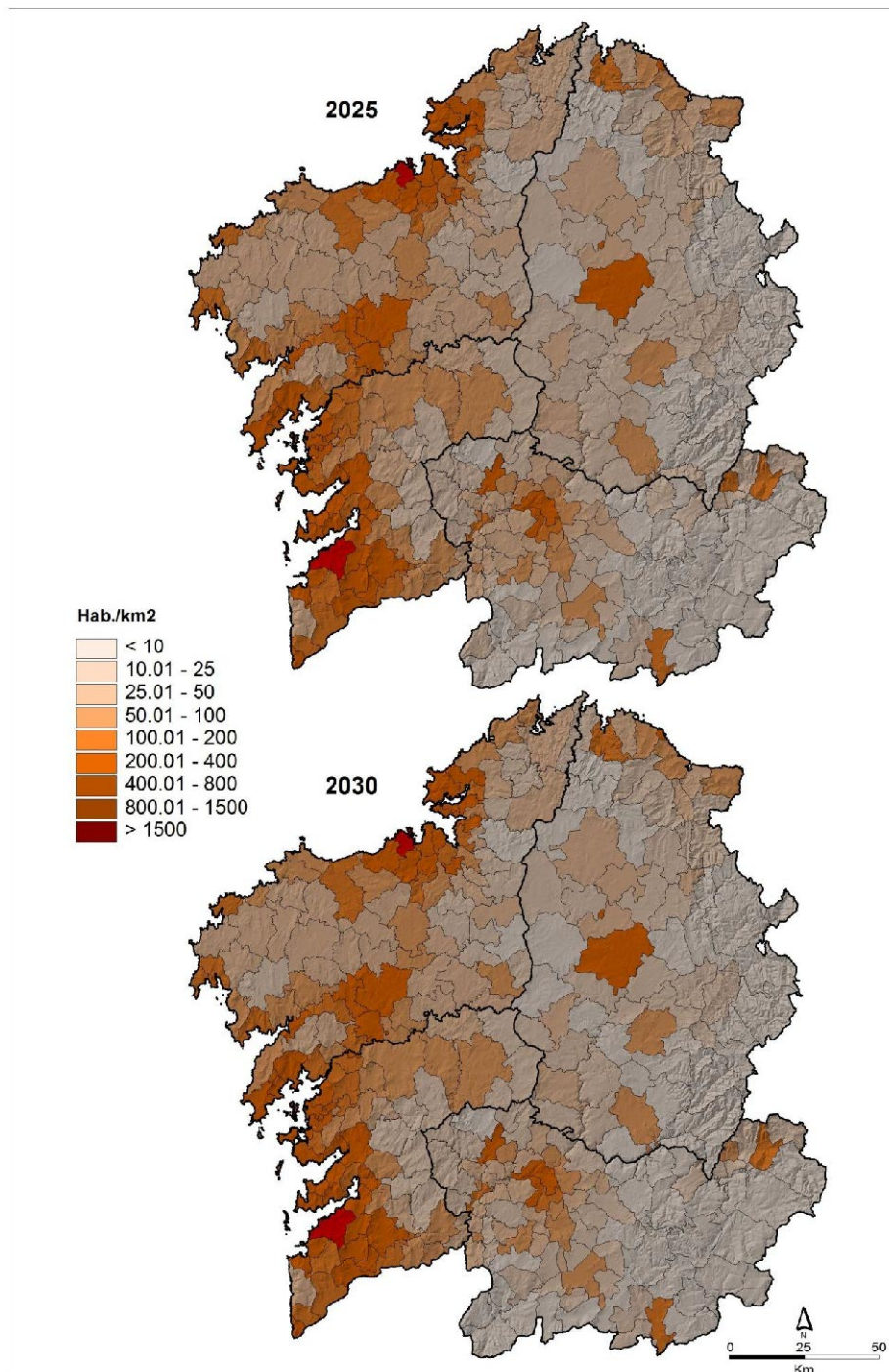
Fonte: Censo de Poboación, 2001 e Padrón de Habitantes, 2010.

Figura 10.-Densidades demográficas municipais en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 11.-Densidades demográficas municipais en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

No caso dos concellos das provincias occidentais, tamén existen áreas con notables decrecementos, como gran parte da metade oriental coruñesa, a Costa da Morte e comarcas próximas (Xallas, Terra de Soneira, occidente de Ordes) ou a metade leste pontevedresa, coa excepción de parte do Deza (Lalín, Silleda e Dozón) á que se engade a área de Meis e Portas.

O seguinte salto cronolóxico lévanos ao 2025. A evolución acontecida dende 2010 ata entón (figura 8, superior) móstranos a incorporación de cinco novos concellos aos saldos positivos, todos das provincias occidentais, ata acadar un total de 55 nesa situación (17,5%).

As áreas expansivas son as mesmas que acabamos de indicar para o 2020, aínda que se marca de xeito máis nítido a influencia do eixo atlántico como corredor de crecemento demográfico. Na área oriental só A Mariña e Lugo capital, seguen a manter certo dinamismo na área norte, fronte ao Barco e a área periurbana de Ourense na do sur, aínda que dentro da dinámica negativa son as mesmas vilas mencionadas no caso da evolución 2010-2020 as que teñen os comportamentos menos regresivos.

Apréciase un crecemento dos contrastes entre a Galicia máis occidental (non provincial, senón da área do eixo atlántico e Rías Baixas) e o resto do territorio, onde se producirán decrecementos moi notables de poboación respecto de 2010, que superarán o 20% nunha boa proporción de concellos de Lugo e Ourense (do conxunto de Galicia sufrirán esa redución o 28,6% das entidades municipais), en especial aqueles situados nas áreas máis montañosas e de peor accesibilidade.

Finalmente, en 2030 esperamos un agudizamento aínda maior deses contrastes, o crecemento na área occidental xa mencionada será máis acusado, marcándose máis claramente a influencia do eixo atlántico, as áreas periurbanas das cidades e o conxunto das rías baixas, como os únicos espazos dinámicos de Galicia (só se engadirían a eles con saldos positivos Lugo, Viveiro, Burela, Ribadeo, Barbadás e O Barco de Valdeorras). En total 60 concellos con dinámica positiva dende 2010 (19%).

Fronte a eles, o resto do territorio perderá poboación, en moitos casos de xeito moi acusado, pois o 65% dos municipios (205 en números absolutos) terán un a lo menos un 10% menos de habitantes que en 2010, un 43,8% (138 concellos) por riba do 20% menos de residentes e un 21% (66 municipios) perderán un 30%, ou máis, do seu colectivo demográfico.

Nese momento, 2030, a realidade actual das dúas Galicias demográficas será moito máis marcada, e o retroceso será patente nunha ampla porción do territorio, mentres que o

crecemento estará moi concentrado en menos dun terzo do territorio occidental, fundamentalmente no eixo sur de Ferrol-Tui e nas Rías Baixas.

O achegamento ás densidades que faremos deseguido mostraranos de xeito nítido como se produce a concentración na franxa territorial mencionada, froito de longos períodos de crecemento demográfico, que veñen xa de dinámicas vividas ao longo de todo o século XX, fronte a perdas continuas do resto do espazo galego (Aldrey, 2006).

Comezando por aproximarnos ás densidades demográficas municipais existentes en 2001 (figura 9, superior), podemos sinalar como se percibe de xeito nítido no mapa a presenza de amplos sectores de Galicia con escasos habitantes por quilómetro cadrado, en especial nas provincias de Lugo e Ourense, nas que amplas porcións do seu territorio mesmo chegan a acadar densidades por debaixo dos 20 e mesmo dos 10 hab/km² (nesta data son 11 os concellos, o 3,5% dos galegos, que non chegan aos 10 hab/km², situados nas áreas montañosas orientais e sudorientais, agás o concello lugués de Muras, na Dorsal Meridiana), manténdose concentracións notables dentro destes territorios orientais só nas respectivas capitais e en determinadas áreas de urbanización difusa das mesmas (Rábade en Lugo e varios concellos da orla periurbana de Ourense, en especial Barbadás e San Cibrao das Viñas), así como nalgúns núcleos vilegos (Sarria, Chantada e Monforte en Lugo; o Carballiño, Ribadavia, Allariz, A Rúa, O Barco, Verín e Xinzo de Limia en Ourense). Pola súa banda, a Galicia occidental non escapa ao retroceso nas densidades, especialmente na metade oriental de A Coruña, nas súas comarcas centro-occidentais (Xallas, Terra de Soneira) e nos municipios pontevedreses limítrofes con Ourense, agás os miñotos e Lalín, espazos nos que as densidades mantéñense por debaixo dos 50 hab/km². Con todo, as principais concentracións de poboacións prodúcense no eixo atlántico e en xeral en toda a costa occidental, chegando a superarse os 200 hab/km² en amplos sectores do Golfo Ártabro, áreas do Barbanza e nas Rías Baixas (os concellos que superan esta densidade eran 53, o 16,8% do total).

En 2010 (figura 9, inferior) o panorama é moi semellante, cunha distribución das densidades que non dista moito das de 2001, pero si que se pode apreciar como se da unha maior densificación aínda na franxa occidental máis dinámica, especialmente nas contornas das cidades, no eixo atlántico e na franxa costeira ao sur de Fisterra. Pola contra, medraron tamén o número de concellos que perden poboación e por tanto densidade demográfica, situados tamén nos mesmos lugares antes mencionados, interior de Lugo, Ourense, áreas do Ortegal e da Dorsal Meridiana, raia seca con Portugal ou o centro-oriente de Pontevedra) aspecto que se pode observar moi ben na evolución do

número de concellos que entran dentro dos intervalos de densidades máis cativos: son 17 agora os que teñen menos de 10 hab/km² (5,4%); 70 os que están por debaixo de 20 hab/km² (22,22%), e 180 os que non alcanzan os 50 hab/km² (57,2%; fronte aos 171 que estaban nesta situación en 2001). No extremo oposto hai que salientar tamén que medraron respecto da data anterior, aínda que de xeito moi moderado, os que contan con máis de 200 hab/km², pois pasaron de ser 53 (16,8%) a 56 (17,8% do total de concellos galegos).

As proxeccións móstrannos como este fenómeno de perda de densidades se vai a acentuar no futuro inmediato e a medio prazo, aspecto que se pode apreciar ben no seguinte cadro resumo:

**Cadro 13.-Evolución das densidades de poboación por municipios 2001-2030.
Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións**

Hab/km ²	Número de municipios					
	2001	2010	2015	2020	2025	2030
<10	11	17	19	23	30	35
<20	49	70	78	87	92	101
<50	171	180	185	185	186	186
50-100	61	50	47	46	46	49
>100	84	85	83	84	83	80
>200	53	56	54	54	55	54

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2010. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Así, destes datos e da visualización da cartografía asociada (figuras 10 e 11) pódense tirar algunhas conclusións relevantes. Márcase de xeito moi claro a dualidade demográfica galega. Deste xeito, por un lado prodúcese unha estabilización dos concellos con menos de 50 hab/km², que se manteñen estables entorno ao 59% do total. Estas densidades aparecen na totalidade das provincias de Lugo e Ourense, coas excepcións xa mencionadas da Mariña lucense, as capitais provinciais, algúns concellos das súas orlas periurbanas e contadas vilas de tamaño medio. Ademais, son características tamén da metade oriental da provincia de A Coruña, así como das súas comarcas centro occidentais (Xallas, Terra de Soneira e oriente de Ordes), afectando así mesmo á área centro-oriental de Pontevedra (comarca de Tabeirós-Terra de Montes e ao leste das de Caldas e Pontevedra). Se este espazo de menores densidades se mantén estable, o que acontece no seu interior e un progresivo descenso das mesmas, pois ao longo dos diferentes anos de

evolución contemplados prodúcese un paulatino incremento dos concellos con menos de 20 e 10 hab/km², pois pasan de supor en 2015 o 24,8% e o 6%, respectivamente, a aglutinar en 2030 un número de municipios neses intervalos: 32,1% e o 11,1%, respectivamente.

Por outro lado, tamén se da unha estabilización das áreas de maior densificación, cunha progresiva densificación interna ao longo do período. Neste caso contemplamos na táboa 6 aqueles que presentan máis de 200 hab/km², aínda que se poderían incluír tamén os que están por riba dos 100, que se manteñen estables en número, pero que van acadando progresivamente maiores densidades. Estamos dentro do espazo galego de maior concentración demográfica (en menos dun terzo do territorio), que inclúe ás sete cidades, as súas áreas de expansión residencial nas súas respectivas orlas periurbanas, a Mariña lucense, o litoral ao sur de Fisterra e un pequeno número de vilas repartidas polo territorio. Estamos diante da Galicia dinámica que potenciará este papel durante os próximos vinte anos tal e como marcan as proxeccións de poboación.

Por tanto, o que marcará a evolución demográfica e das densidades é un mantemento das disparidades actuais, acentuándoas aínda máis, cunha clara dualidade entre os espazos litorais (agás os do Ortegal e a Costa da Morte ao norte de Fisterra), urbanos (incluídas as principais vilas galegas) e periurbanos, con respecto ao resto do territorio en franco declive poboacional e cunha tendencia clara á despoboación que se ve moi claramente na diminución das densidades demográficas, con áreas concretas que practicamente serán á altura do 2030 auténticos desertos demográficos.

5.-A evolución do movemento natural da poboación galega

Nos tratados de demografía aparecen múltiples indicadores cos que medir a natalidade de xeito máis ou menos preciso. Nesta aproximación á poboación futura galega imos empregar o máis sinxelo dos mesmos, a Taxa Bruta de Natalidade⁴, moi expresivo pero condicionado pola estrutura por idades (Vinueza, 1994). Con todo, é moi útil á hora de amosar as variacións espaciais e temporais dun conxunto demográfico (Gil e Cabré, 1997), que é o noso obxectivo, e ademais, dadas as características dos datos empregados,

⁴A Taxa Bruta de Natalidade (TBN) calcúlase relacionando o número de nacementos observados nunha poboación co número de efectivos desa poboación. $TBN: (N/P)*1000$. Onde t fai referencia ao ano, N aos nados vivos e P á poboación total. Esta taxa calcula o número de nacementos por cada mil habitantes no ano de referencia. A súa utilidade para a análise é restrinxida como consecuencia de que non toda a poboación incide nos nacementos. É dicir, está moi condicionada pola estrutura por idades, pero isto non impide que sexa un indicador moi útil para a comparación entre territorios, neste caso entre municipios.

proxección demográfica, débese tender a utilizar indicadores sinxelos, para ter a maior fiabilidade posible, sobre todo nas datas máis afastadas do presente.

Cadro 14.- Evolución das taxas medias decenais de natalidade (0/00), 1900-2009

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia	España
1901-1910	33,6	32,8	31,4	32,8	32,8	34,1
1911-1920	29,3	26,1	28,2	28,3	28,1	29,7
1921-1930	29,2	25,4	26,2	27,5	27,4	29,1
1931-1940	26,0	22,9	23,6	24,9	24,6	24,1
1941-1950	22,9	20,0	21,9	23,3	22,3	21,5
1951-1960	19,0	16,9	16,7	21,1	18,8	20,7
1961-1970	17,6	14,3	14,0	20,6	17,2	20,5
1971-1980	17,1	12,0	11,3	19,4	16,3	18,3
1981-1990	10,3	8,8	7,1	11,1	9,1	11,7
1991-2000	7,0	5,8	5,6	8,0	7,0	9,4
2001-2009	7,8	5,8	5,9	9,0	7,8	10,8

Fonte: Movemento Natural da poboación española, IGE e INE.

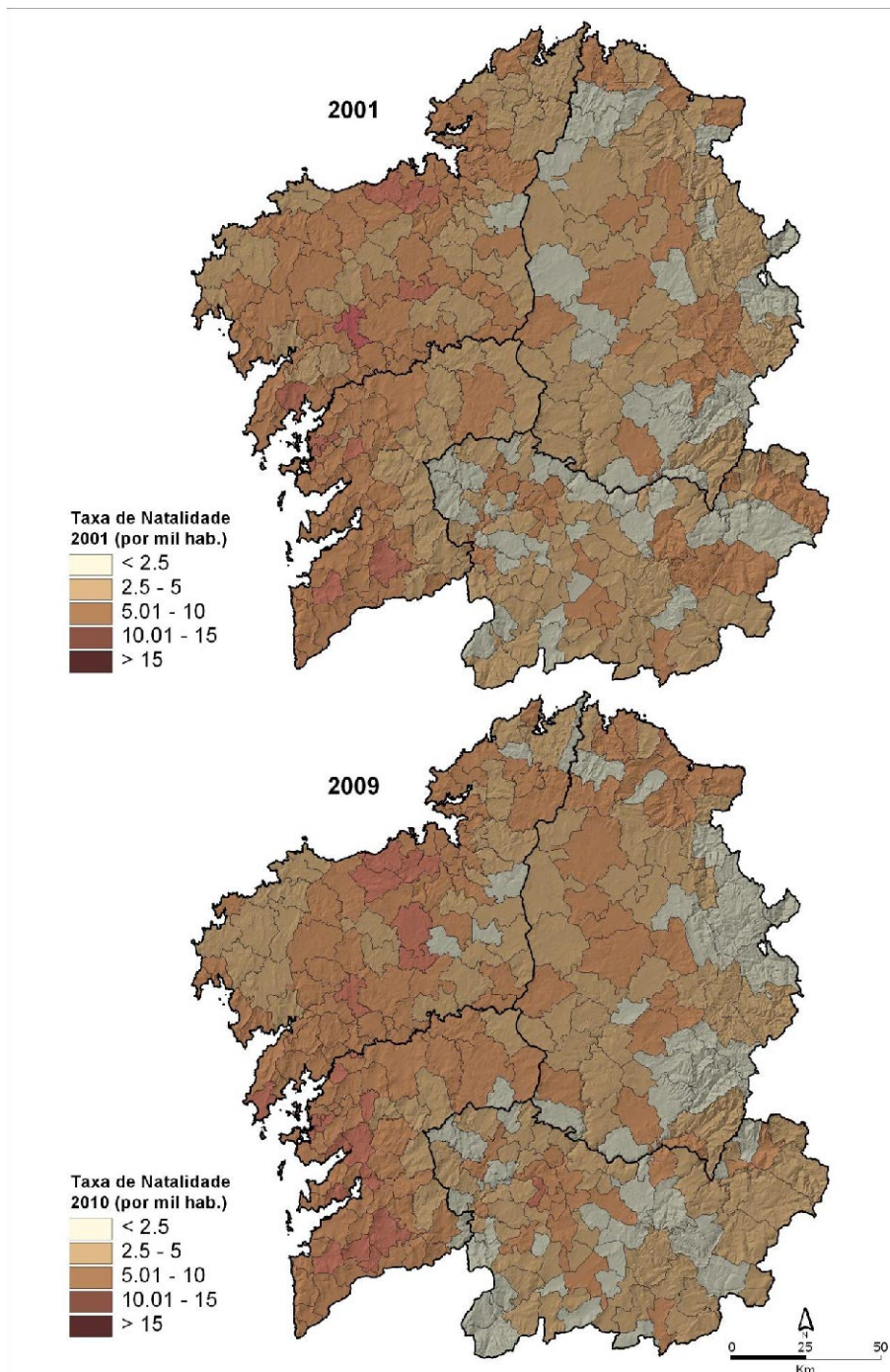
Antes de nos achegar á evolución desta taxa entre 2010 e 2030, ao abeiro das proxeccións demográficas que efectuamos, cómpre que situemos cal foi a evolución deste indicador en Galicia para poder comprender mellor onde nos situamos no presente e porqué se están a dar as cativas taxas de natalidade coas que conta o noso país. Así, o conxunto galego presentaba a comezos da centuria de 1900 unha natalidade elevada (cadro 14), característica de poboacións con escasos niveis de evolución demográfica e moi semellante á que existía no conxunto do Estado. Durante as primeiras décadas do século XX o índice coñeceu unha redución notable, tanto no conxunto galego como nas súas catro provincias, se ben a baixada foi sensiblemente superior nos casos de Lugo e Ourense debido á maior incidencia da emigración neses territorios, que perderon unha parte substancial dos seus moradores en idade fértil. Ademais, parece ter incidido na redución da taxa un control voluntario da natalidade por parte da poboación, que estaría influído pola diminución da taxa de mortalidade infantil, de xeito que non sería necesario como en momentos precedentes ter tantos fillos para asegurar a descendencia e a man de obra no agro (Campillo, Méndez e Souto, 1993).

A tendencia á caída da taxa cesa durante os anos 1920, manténdose bastante estable ata mediados dos 1930. A partir dese momento a fecundidade cae en picado, froito da

contenda bélica civil, acadando a natalidade valores febles, que chegaron a situarse por debaixo do 20⁰/₀₀ en 1939 (Hernández Borge, 2001). Con posterioridade á Guerra, a recuperación da taxa foi moderada e breve, de xeito que dende 1945 continuou o paulatino e acusado descenso, que se agudizou en especial a partires de 1981, cando se situou por debaixo do limiar do 10⁰/₀₀, acadando na actualidade índices moito menores, especialmente nas provincias orientais, debido ao seu extremado avellentamento. Pontevedra é a única provincia que mantén unha taxa de natalidade por riba da media galega, tal e como ven acontecendo dende 1940, circunstancia na que inciden os inferiores índices de senectude derivados dunha menor intensidade dos movementos migratorios cara o exterior, aspecto que favoreceu un maior volume de nacementos.

Nos primeiros nove anos do século XXI (2001-2010) este indicador viviu un certo reponte, moi pouco significativo nas provincias de Lugo e Ourense e algo máis destacado nas occidentais. Este pequeno incremento da taxa, ao igual que acontece no resto do Estado, parece indicar un cambio de ciclo demográfico cunha media de fillos por muller en crecemento que segundo os demógrafos está sendo influído por dous factores, o aporte dos inmigrantes por un lado (moi pouco significativo no caso de Galicia), e por outro, os niveis de benestar acadados, pois cando estes afectan a capas amplas da poboación, as parellas deciden ter máis fillos. Con todo, parece que a fonda crise económica que padecemos incidirá de xeito firme na taxa, de xeito que é moi probable que a tendencia volva a invertirse nos próximos anos.

Figura 12.-Taxa Bruta de Natalidade a escala municipal en 2001 e 2009

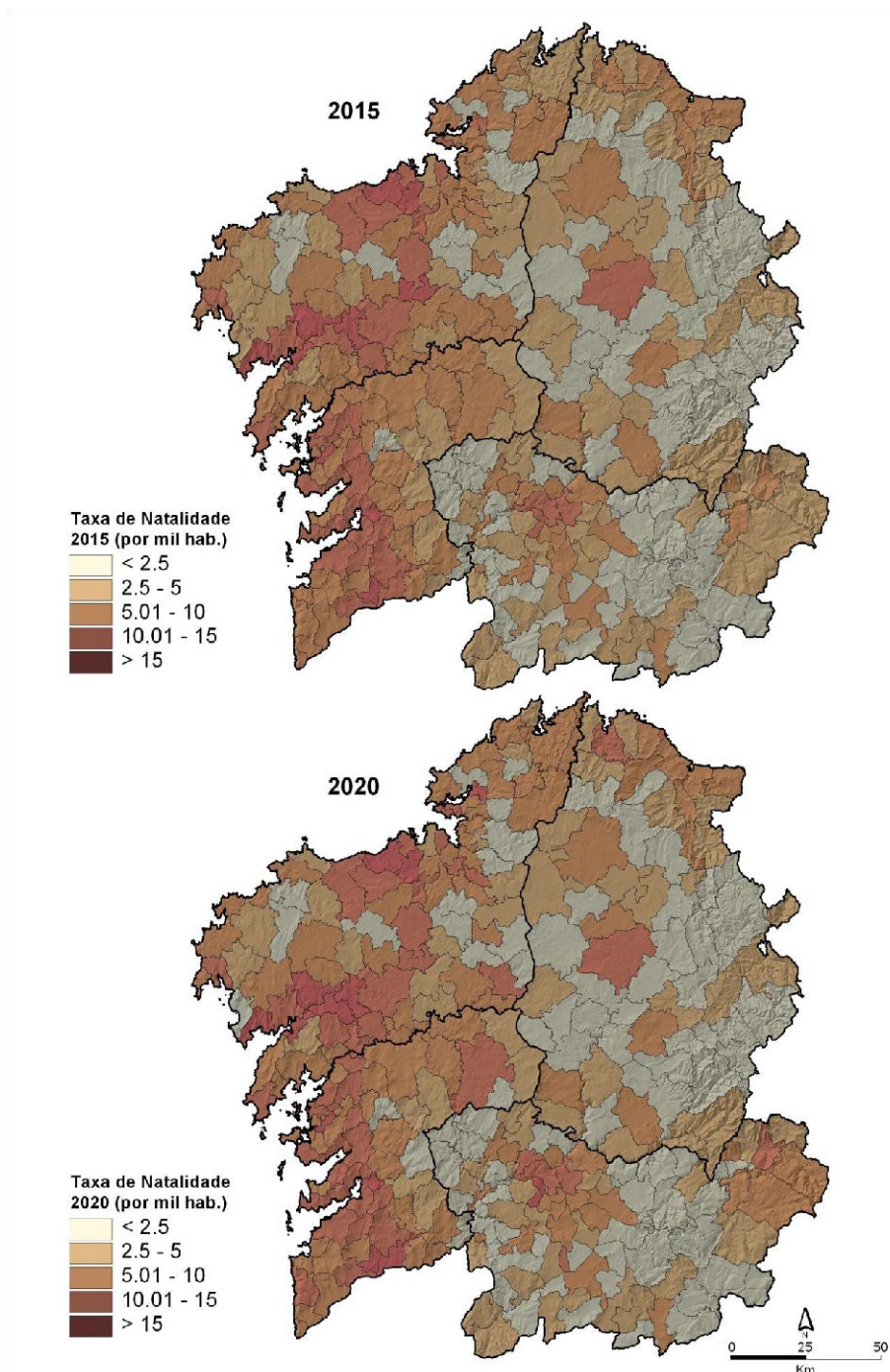

Fonte: Instituto Galego de Estatística (IGE). Movemento Natural da Poboación.

Se facemos unha aproximación á natalidade a escala municipal, en 2001 (figura 12, superior), podemos comprobar como Galicia, a nivel xeral, contaba con taxas de natalidade tremendamente febles. Tan só doce concellos conseguían superar o $10^0/00$ (algo menos do 4% do total). Practicamente todos eles están situados nas periferias das cidades de A Coruña, Santiago, Pontevedra, Vigo e Ourense, que coinciden coas áreas de maior crecemento demográfico actual e onde se asentan os colectivos demográficos de menor idade media. A eses espazos hai que sumar algúns concellos situados na ribeira arousá. De todos os xeitos, en xeral podemos dicir que as maiores taxas de natalidade, sempre de valores baixos con respecto ás medias estatais, sitúanse no terzo occidental do país, fundamentalmente nas Rías Baixas e no Baixo Miño. Fóra deste espazo, tan só a cotorna das cidades do interior, sectores da Mariña lucense, O Barco, Verín, e en menor medida outras vilas do interior, contan con taxas algo superiores ás do desolador panorama que presenta o territorio galego (o 54% dos concellos, 170 en números absolutos, presentaban unha taxa por debaixo do $5^0/00$).

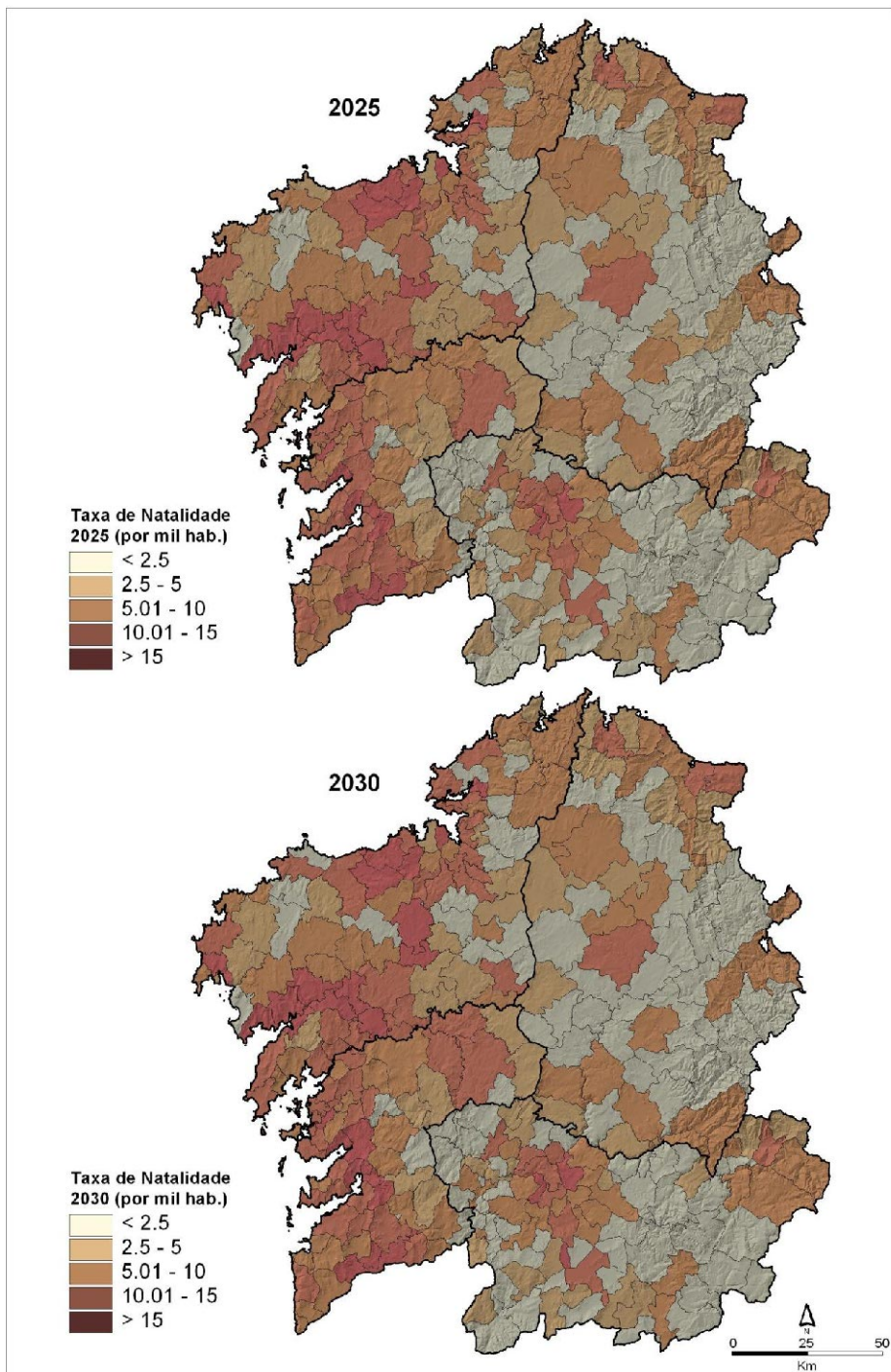
Oito anos máis tarde, en 2009 (figura 12, inferior), apréciase o reponte da natalidade se nos fixamos nos valores máis altos, pois agora son máis do dobre os concellos que superan o $10^0/00$ (25 en total, practicamente o 8%), aínda que as áreas de máxima natalidade dentro de Galicia continúan a ser as mesmas (as periferias das grandes cidades, agora tamén a de Ourense, e municipios das Rías Baixas, engadíndose tamén no caso da Mariña Lucense o territorio de Burela. Tamén se reduciu o grupo de concellos que presentan unha taxa de natalidade por debaixo do $5^0/00$ (159, que supoñen o 50,5% do total). Con todo, gran parte do territorio, en especial o tercio leste de A Coruña e Pontevedra e boa parte das outras dúas provincias, teñen unha natalidade que se pode cualificar como moi baixa, sendo ademais tremendamente preocupante que nesta data 15 concellos (da montaña oriental e sudoriental) contan con menos do $1^0/00$ de natalidade, e que mesmo 8 deles (Negueira de Muñiz, Triacastela, Pobra de Brollón, A Teixeira, San Amaro, Beariz, A Porqueira e Gomesende) non tivesen ningún nacemento nese ano, cando en 2001 só tres (Ouro, Larouco e Negueira de Muñiz) estiveran nesa situación.

Figura 13.-Taxa Bruta de Natalidade a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 14.-Taxa Bruta de Natalidade a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Adentrándonos xa nos resultados das proxeccións demográficas respecto da taxa bruta de natalidade, e comezando por 2015 (figura 13, superior), podemos esperar un incremento dos concellos da área máis dinámica de Galicia que contén unha natalidade superior ao 10⁰/₀₀ (tal e como se pode apreciar tamén no cadro 8). Serán nese ano o 15,5% dos municipios. Ao mesmo tempo aumentarán tamén de xeito notable os que presenten natalidades inferiores ao 2,5⁰/₀₀, e mesmo inferiores ao 1⁰/₀₀ (que pasarán a ser o 26% e o 10,5% do total respectivamente), afectando estes valores tan baixos a gran parte das provincias orientais, das que só se salvarán no caso lucense a Mariña, a Capital e os espazos vilegos máis importantes, e no Ourense a cidade das Burgas, a súa periferia e igualmente os territorios que alberguen algunha pequena cidade.

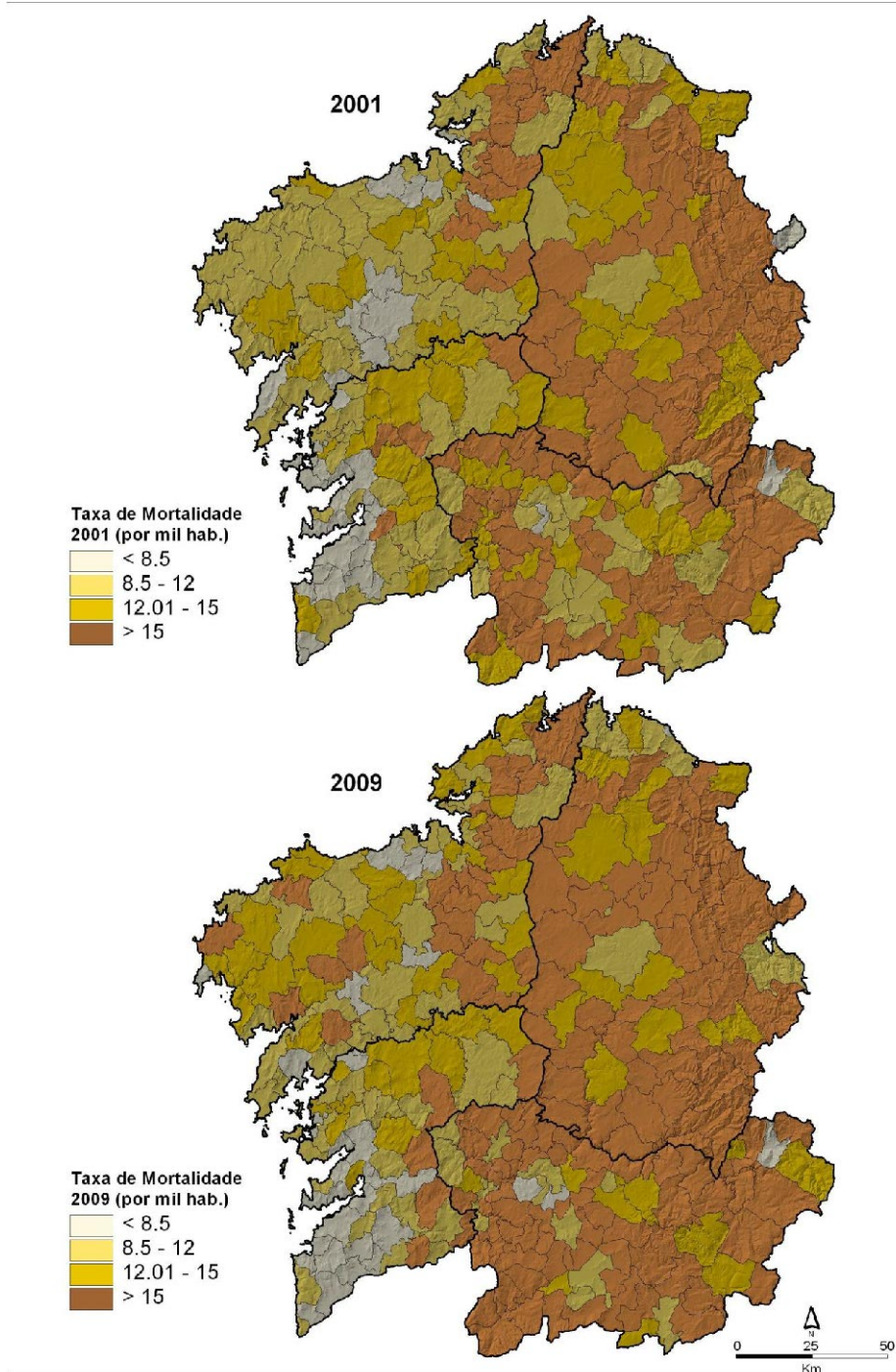
Cadro 15.-Evolución das taxas brutas de natalidade (TBN, ⁰/₀₀) por municipios 2001-2030. Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións

TBN	Número de municipios					
	2001	2009	2015	2020	2025	2030
≥ 10	12	25	49	63	81	90
5-10	141	137	102	95	85	80
≤ 5	170	159	164	157	150	145
≤ 2,5	48	54	82	90	92	95
≤ 1	8	15	33	48	63	70

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

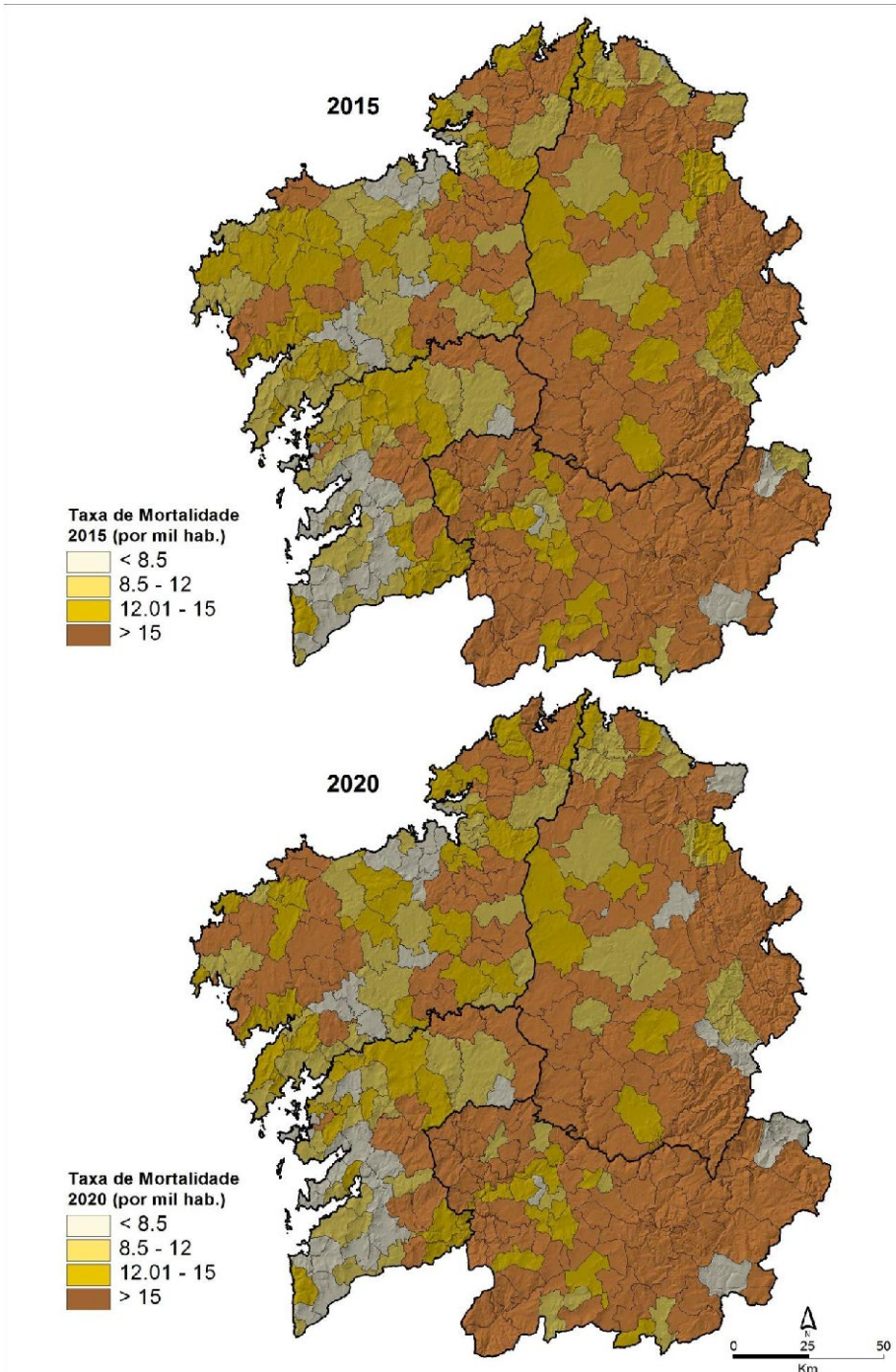
Pola súa banda, en 2020 (figura 13, inferior) seguirá reducíndose a taxa nos seus valores máis baixos e ampliándose o número de concellos que a padecerán (28,6% e 15,2% dos municipios terán 2,5⁰/₀₀ e 1⁰/₀₀, respectivamente). Deste xeito, a taxa inferior ao 2,5⁰/₀₀, comezará a aparecer de xeito significativo nas provincias occidentais, no seu terzo oriental (áreas próximas á Dorsal Meridiana) pero tamén en áreas do centro-occidente da provincia de A Coruña. Esta mesma tendencia márcase aínda máis en 2025 e 2030 (figura 14), pois continúan incrementándose aínda máis os concellos con menos do 2,5⁰/₀₀ e 1⁰/₀₀ (chegan a supoñer o 30,2% e o 22,2%, respectivamente, do total de municipios en 2030). Así, podemos afirmar que ao igual que acontecía coas densidades e a evolución demográfica, a natalidade tamén marca de xeito claro as dúas galicias, demograficamente falando, un gran espazo en declive e unha pequena franxa occidental en claro crecemento.

Figura 15.-Taxa Bruta de Mortalidade a escala municipal en 2001 e 2010

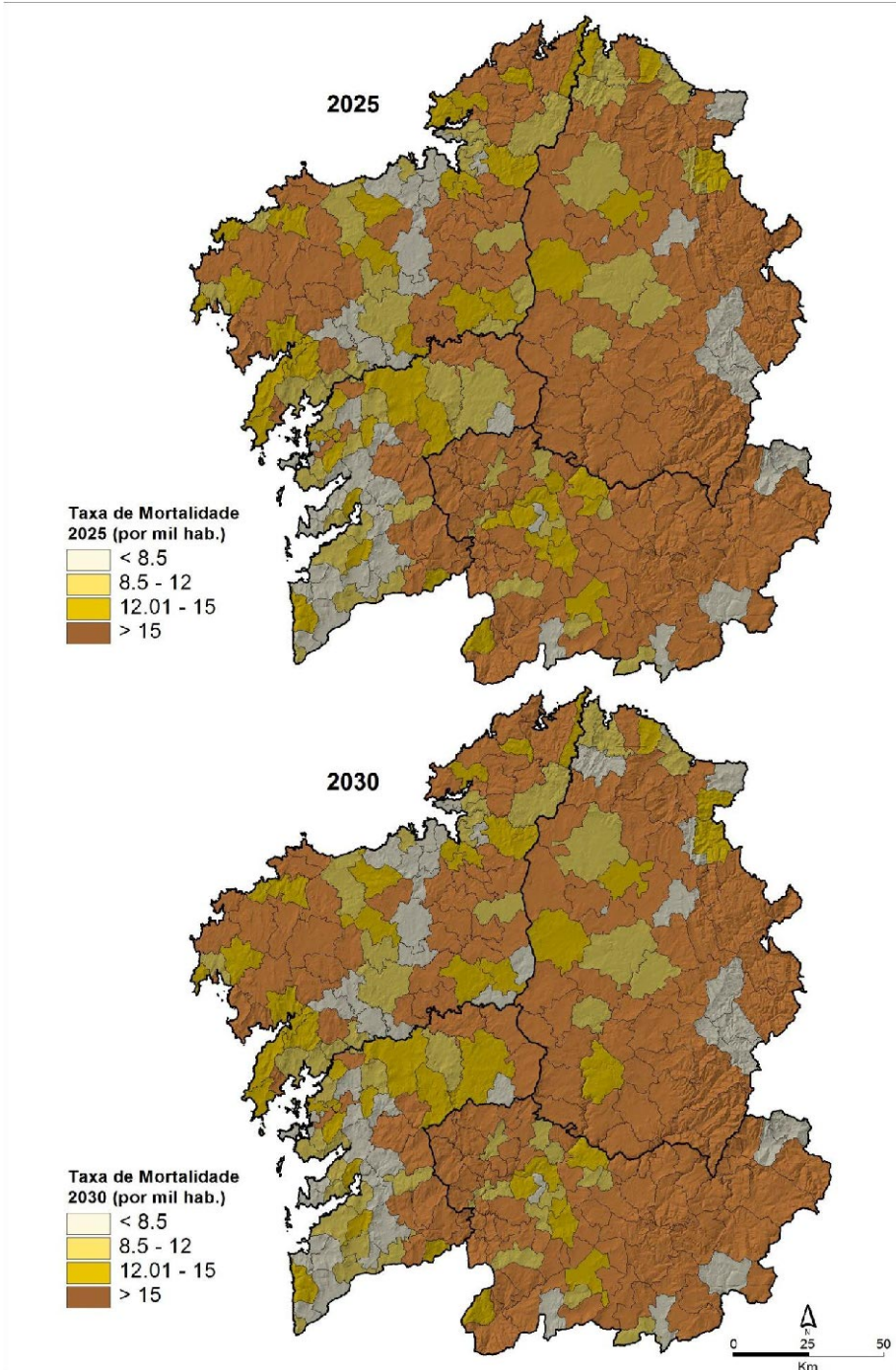
Fonte: Instituto Galego de Estatística (IGE). Movemento Natural da Poboación.

Figura 16.-Taxa Bruta de Mortalidade a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 17.-Taxa Bruta de Mortalidade a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Para aproximarnos á incidencia dos pasamentos nas estruturas demográficas imos empregar outra taxa bruta, a de mortalidade⁵, na que a composición por idades tamén inflúe, neste caso de xeito evidente (Vinuesa, Olivera, Abellán e Moreno, 1988).

Cadro 16.- Evolución das taxas medias decenais de mortalidade (‰), 1900-2009

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia	España
1901-1910	21,9	23,1	23,6	21,6	22,4	24,9
1911-1920	21,2	21,0	23,2	21,0	21,5	23,3
1921-1930	18,1	17,7	18,2	17,7	17,9	18,9
1931-1940	15,8	16,4	16,6	15,9	16,1	17,0
1941-1950	13,1	13,7	13,9	13,4	13,5	12,9
1951-1960	9,2	10,5	10,1	9,5	9,7	9,4
1961-1970	8,4	10,7	9,9	8,8	9,2	8,5
1971-1980	8,9	11,9	10,4	8,6	9,5	8,4
1981-1990	9,1	11,6	9,4	7,9	9,1	8,0
1991-2000	9,9	12,9	12,7	8,5	10,2	8,9
2001-2009	10,1	13,6	13,5	8,9	10,6	8,6

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Con respecto á súa evolución hai que indicar que ata 1920 mantivéronse taxas de mortalidade propias dun réxime poboacional previo á transición demográfica, moi condicionadas pola elevada mortalidade infantil⁶, que se situaba en cifras significativamente altas tanto en Galicia (161 ‰) como no conxunto estatal (200 ‰) á altura de 1900; pero tamén polo retraso na xeneralización dos avances sanitarios e hixiénicos á maior parte da poboación. Neste período cómpre destacar a evolución da provincia de Lugo, na que o descenso do 2‰ no seu índice foi con moito o máis

⁵ A Taxa Bruta de Mortalidade (TBM) relaciona o número de falecementos acontecidos nunha poboación co número de efectivos desa poboación. Este indicador é o índice máis sinxelo para medir a incidencia da morte pois o simple exame das súas variacións no seo dunha mesma poboación proporciona xa indicadores interesantes. Ao ser unha taxa bruta ten unha serie de inconvenientes que derivan do feito de estar moi afectada pola estrutura por idades, de xeito que non toma en consideración as diferencias existentes en canto ao risco de defunción existentes segundo a idade e o sexo. Pero aínda así, non deixa de ser moi expresiva e facilita en grande medida a comparación entre concellos. TBM: $(D/P) \cdot 1000$. Onde t fai referencia ao ano, D ás defuncións acontecidas e P á poboación total. Esta taxa calcula o número de falecementos por cada mil habitantes no ano de referencia.

⁶ A Taxa de Mortalidade Infantil (TMI) fai referencia ao número de defuncións no primeiro ano de vida con referencia ao total de nacementos. Este indicador empregouse con frecuencia como indicador do desenvolvemento dunha sociedade, posto que a súa incidencia asóciase a variables socioeconómicas fundamentais, como a educación dos pais, as condicións hixiénicas domésticas e do entorno, a accesibilidade e a calidade da asistencia sanitaria, o grao de urbanización, etc. Na actualidade este índice, aínda tendo significación, perde parte do seu valor, xa que nas sociedades occidentais desenvolvidas as causas de morte no primeiro ano de vida deébanse principalmente a factores endóxenos, como riscos ligados ao parto ou factores conxénitos, e non aos exógenos que son os que derivan dun menor nivel de desenvolvemento e eran os que predominaban en décadas anteriores (en especial con anterioridade a 1970). TMI: $[D_{(0-1)} / N^1] \cdot 1000$. Onde t fai referencia ao ano, $D_{(0-1)}$ ás defuncións entre 0 e 1 ano e N aos nacementos. Esta taxa calcula o número de falecementos de nenos de menos de un ano por cada mil nacementos.

pronunciado (cadro 16). Dende 1920 e ata 1960 iníciase unha etapa de agudo descenso da mortalidade, de xeito que nesa última data a taxa se reduciu á metade. Deste xeito Galicia pasa a presentar valores propios de países desenvolvidos, xa por debaixo do 10⁰/₀₀. As causas desta rápida evolución hai que procuralas no acceso de amplas capas da poboación á sanidade, na caída da mortalidade esóxena, debida ao medio, e nunha mellora do benestar social (Campillo, Méndez e Souto, 1993).

Ao longo do decenio dos anos 1960 a taxa continuou a reducirse, coa excepción de Lugo, onde se produciu un pequeno reponte motivado no seu maior avellentamento. Xa na década dos anos 1970 xeneralízase o incremento da taxa en Galicia, agás agora no caso de Pontevedra, provincia que presentaba unha estrutura demográfica máis nova. Os efectos da intensa emigración se deixaban notar claramente na estrutura por idades e iso incidiu nun incremento da taxa de mortalidade malia a que os progresos sociais e no campo médico se estendían pouco a pouco ao conxunto do país. Durante o período 1981-1990 prodúcese unha leve mellora no comportamento das taxas no conxunto de Galicia, circunstancia na que incidiron varios factores, como o peche da emigración, o retorno de emigrantes (que supuxo unha leve redución do peso porcentual do grupo de anciáns e con ela unha menor incidencia da mortalidade bruta), o acceso universal á sanidade e o incremento dos niveis asistenciais. Porén, foi un feito conxuntural, porque dende entón, conforme foi incrementándose a incidencia do avellentamento na estrutura por idades, non deixaron de medrar ata o presente os índices de mortalidade, cunhas taxas especialmente notables nos casos de Lugo e Ourense, con valores na orde do 13,5⁰/₀₀, sendo a media significativamente superior á estatal (cadro 16).

A escala municipal, a distribución da taxa en 2001 e 2009 (figura 15) mostra unha mortalidade moi elevada en amplas porcións do territorio galego, en especial do espazo situado ao leste do corredor atlántico. Na primeira das datas son o 26,3% dos municipios os que teñen taxas inferiores ao ao 10⁰/₀₀ (cadro 16), mentres que en 2009 descenderan ao 20,7%. Entre os que presentan as maiores taxas, as superiores ao 15⁰/₀₀, aparecían en 2001 o 34% dos municipios, valor que se elevou ata o 46% das entidades municipais en 2009. Valores especialmente negativos, nas dúas datas, aparecen nas zonas limítrofes entre Lugo e Ourense a ambos lados da raia, nas terras situadas ao sur de A Mariña lucense e as comarcas de Meira e Os Ancares en Lugo, xunto ás de Viana, ao leste da de Verín, o sur de A Limia e Celanova en Ourense.

Cadro 17.-Evolución das taxas brutas de mortalidade (TBM, ‰) por municipios 2001-2030. Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións

TBM	Número de municipios					
	2001	2009	2015	2020	2025	2030
≤ 10	83	65	65	66	76	80
≥ 15	107	145	145	155	166	167

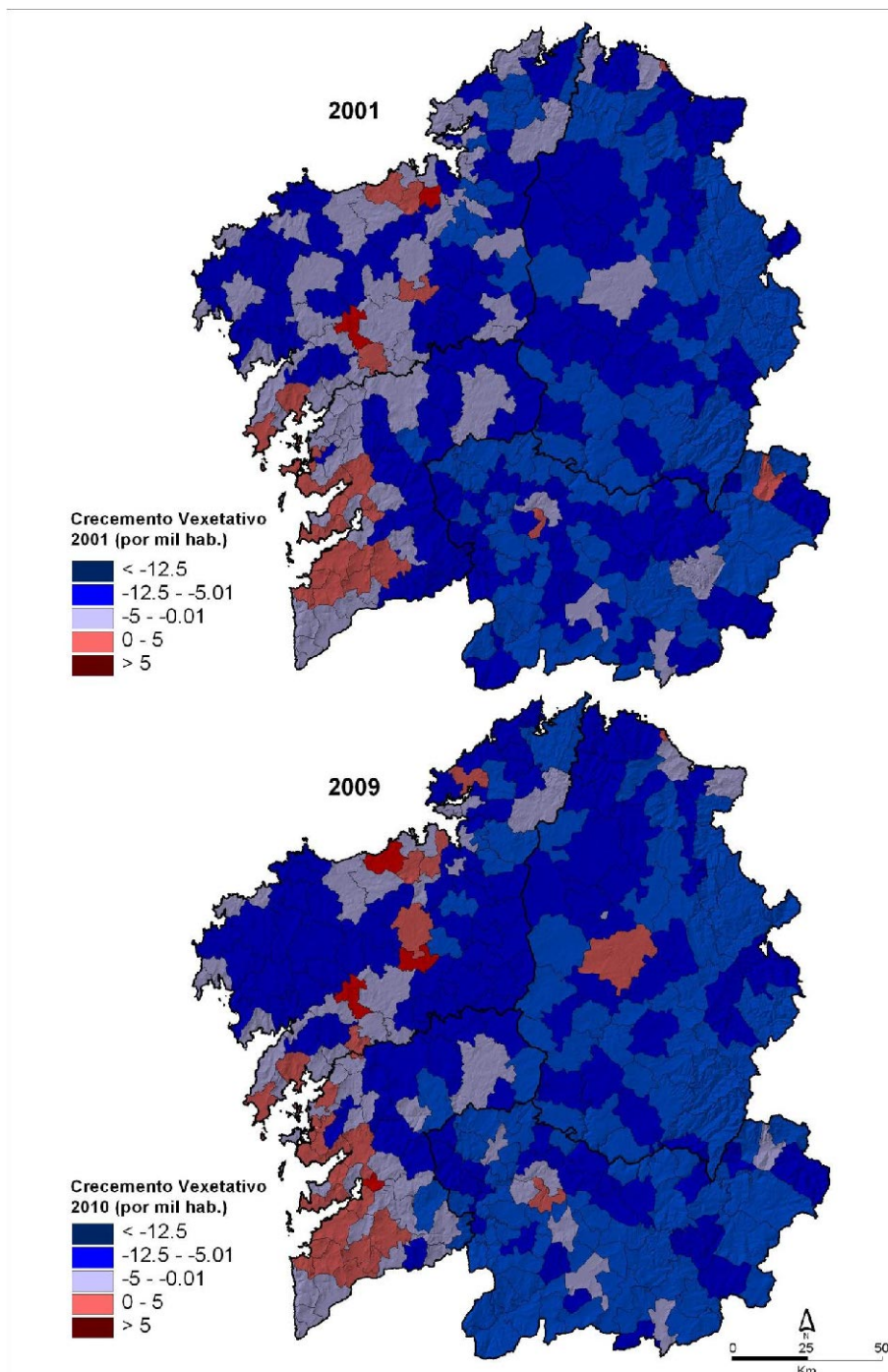
Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Ao igual que no resto dos indicadores que levamos visto, no caso da mortalidade as proxeccións amosan un comportamento claramente negativo no caso das provincias orientais, que agás os espazos urbanos, periurbanos, vilegos e costeiros dinámicos, verán incrementar de xeito notable os índices de mortalidade (froito dunha elevada senectude como veremos liñas máis adiante), tal e como se pode apreciar nas figuras 16 e 17 e no cadro 17. Mesmo chegará a acontecer que nalgúns espazos de montaña das áreas orientais e sudorientais se moderará a mortalidade, non tanto por unha reversión do avellentamento na súa estrutura por idades como por un baleiramento demográfico moi acusado que levará ao descenso deste indicador. Fronte a eses espazos en declive, aparecen como lugares con mortalidade moderada ou baixa os mesmos que presentaban as maiores taxas de natalidade e a mellor evolución demográfica, pois neles se concentra a poboación máis nova.

O saldo natural ou vexetativo é a diferenza existente entre a natalidade e a mortalidade⁷. Indica se un colectivo poboacional gaña ou perde efectivos por vía natural.

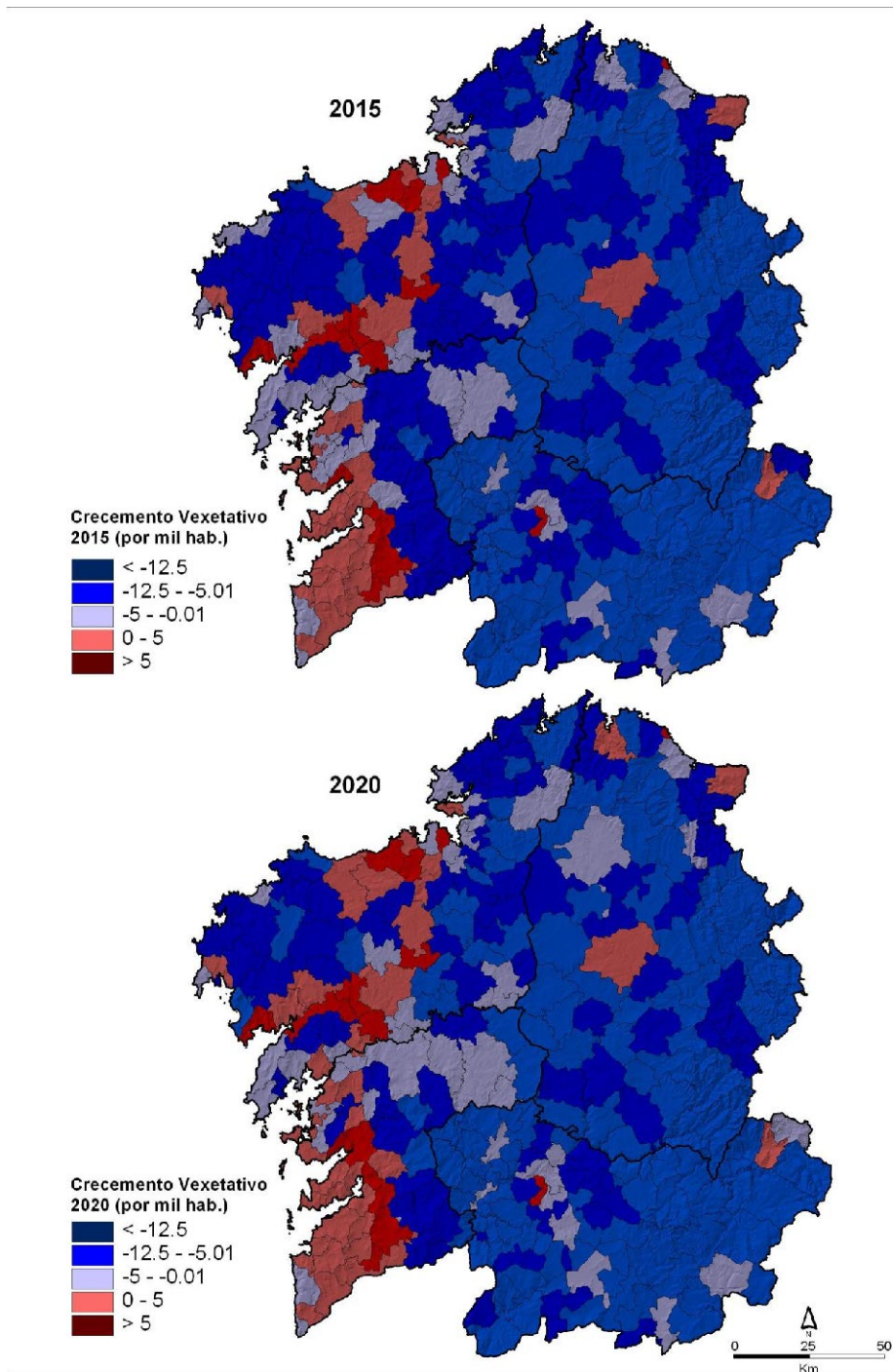
⁷ O crecemento vexetativo (CV) ou natural dunha poboación consiste na variación dos seus efectivos no tempo como resultado do balance entre nacementos e defuncións. O coñecemento do seu valor é moi interesante, xa que nos indica se o conxunto demográfico que estudiamos está crecendo ou pola contra perde efectivos. Ademais, xunto co saldo migratorio proporciona o crecemento real dunha poboación. CV: TBN – TBM, é dicir, o crecemento vexetativo é igual á taxa bruta de natalidade menos a taxa bruta de mortalidade.

Figura 18.-Saldo vexetativo a escala municipal en 2001 e 2010

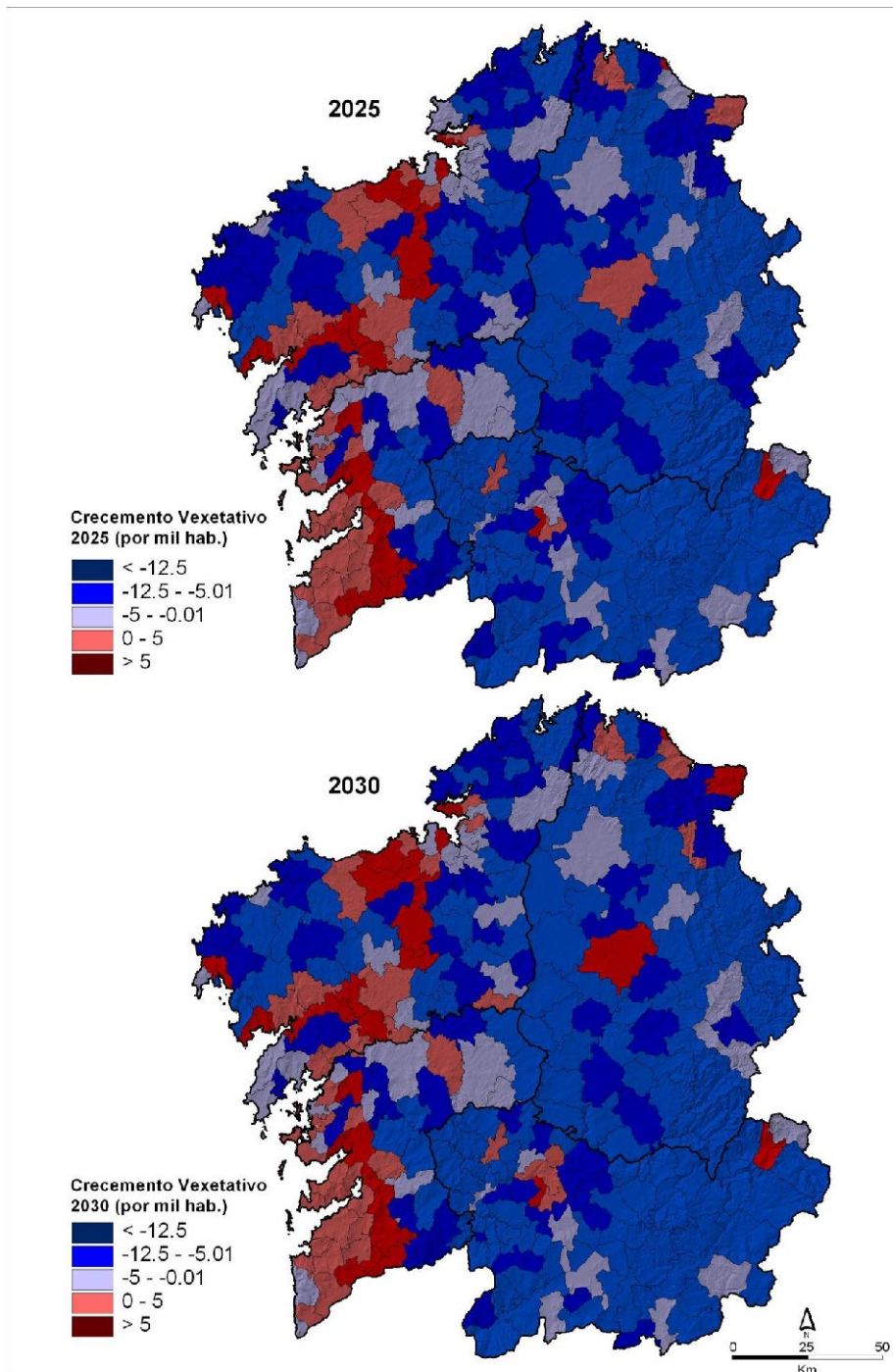
Fonte: Instituto Galego de Estatística (IGE). Movemento Natural da Poboación.

Figura 19.-Saldo vexetativo a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 20.-Saldo vexetativo a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Neste sentido, o cadro 18 amosa a tendencia xeral acontecida ao longo do século XX e ata a actualidade na nosa comunidade, cun claro descenso do saldo natural ata converterse en negativo, aínda que coa presenza de dúas fases de incremento do mesmo. A primeira aconteceu durante o decenio de 1920, cando se producira un palpable retroceso da mortalidade. A segunda foi a desenvolvida de 1940 a 1960, caracterizada por unha recuperación dos índices de natalidade trala Guerra Civil e a case imposibilidade de emigrar ata os anos 1950, de xeito que se produciu un incremento das persoas en idade de procrear, circunstancia que repercutiu na existencia dun maior número de nacementos.

Cadro 18.- Evolución do saldo vexetativo medio decenal (⁰/100), 1900-2009

	A Coruña	Lugo	Ourense	Pontevedra	Galicia	España
1901-1910	11,7	9,7	7,8	11,2	10,4	9,2
1911-1920	8,1	5,1	5,0	7,3	6,6	6,4
1921-1930	11,1	7,7	8,0	9,8	9,5	10,2
1931-1940	10,2	6,5	7,0	9,0	8,5	7,1
1941-1950	9,8	6,3	8,0	9,9	8,8	8,6
1951-1960	9,8	6,4	6,6	11,6	9,1	11,3
1961-1970	9,2	3,6	4,1	11,8	8,0	12
1971-1980	8,2	0,1	0,9	10,8	6,8	9,9
1981-1990	1,2	-2,8	-2,3	3,2	0,0	3,7
1991-2000	-2,9	-7,1	-7,1	-0,5	-3,2	0,5
2001-2009	-2,4	-7,9	-7,7	-0,1	-3,0	2

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

O comportamento por provincias foi moi dispar, de xeito que os dous territorios orientais presentaron cifras de crecemento vexetativo moi inferiores aos das provincias atlánticas. A Coruña mantivo índices de crecemento natural superiores á taxa española ata 1950 e Pontevedra ata 1980, mentres que Ourense e Lugo rexistraron sempre valores máis cativos que a media galega. Dende 1981 esas dúas provincias tiveron un crecemento natural negativo, que se adiou no conxunto galego ata o decenio 1991-2000. Nos últimos anos, aínda que se manteñen saldos negativos acusados, parece conterse de xeito feble e a nivel galego a diminución do saldo vexetativo, axudado, como vimos, por unha certa recuperación da natalidade nos territorios occidentais.

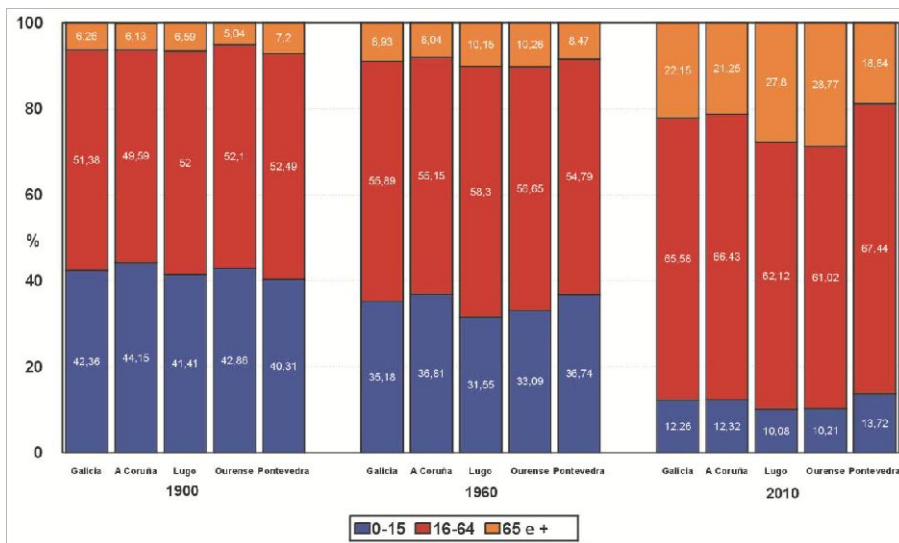
A situación a escala municipal nas datas que contemplamos precedentes ás proxeccións (figura 18) mostra de xeito claro os contrastes demográficos que como vimos apuntando existen en Galicia. Os concellos con saldo natural positivo son poucos (9,2% en 2001; 12,4% en 2010; crecemento froito do reponte da natalidade), e coas excepcións de Barbadás, O Barco e Burela, na primeira data, aos que se suman San Cibrao das Viñas e Lugo cidade na segunda, todos pertencen ao terzo occidental galego, en especial ás comarcas das Rías Baixas e ás áreas urbanas de Santiago e A Coruña. Pola contra, os índices cos valores máis negativos aparecen na práctica totalidade das terras lucenses e ourensás, precisamente nos territorios que máis intensamente sufriron a emigración e o conseguinte avellentamento dos seus colectivos humanos.

O saldo vexetativo que reflicten as proxeccións seguen a mesma liña apuntada para o resto de indicadores demográficos (figuras 19 e 20): unha dualidade evidente entre a Galicia do Eixo Atlántico e das áreas urbanas das principais cidades, con crecementos naturais positivos, aos que se engade parte da Mariña lucense e algunhas vilas do interior, fronte ao resto do territorio onde progresivamente se vai producindo unha situación de decrecemento natural máis forte co paso do tempo.

6.-A composición por idade da poboación galega

Os datos sobre a idade das persoas son importantes en si mesmos e para a descrición e análise doutras variables demográficas, de xeito que a idade é un factor prioritario ao analizar repercusións da evolución demográfica no conxunto das políticas educativas, laborais, de protección social ou de gasto público. Intervén en moitos tipos de planificación de equipamentos e servizos, sendo tamén necesaria para o cálculo de proxeccións de poboación (como é o caso), de fogares, de necesidades escolares futuras, de abastecemento ou outros servizos. A gran utilidade do estudio da composición por idade, como sucede co sexo, reside nos cruces con outras clasificacións (Olivera e Abellán, 1997). É por iso que supón unha das variables fundamentais en demografía, porque resulta determinante no proceso de reprodución e de avellentamento do ser humano e intervén de xeito esencial na análise da dinámica dunha poboación.

Figura 21.-Composición por grandes grupos de idade, 1900-1960-2010

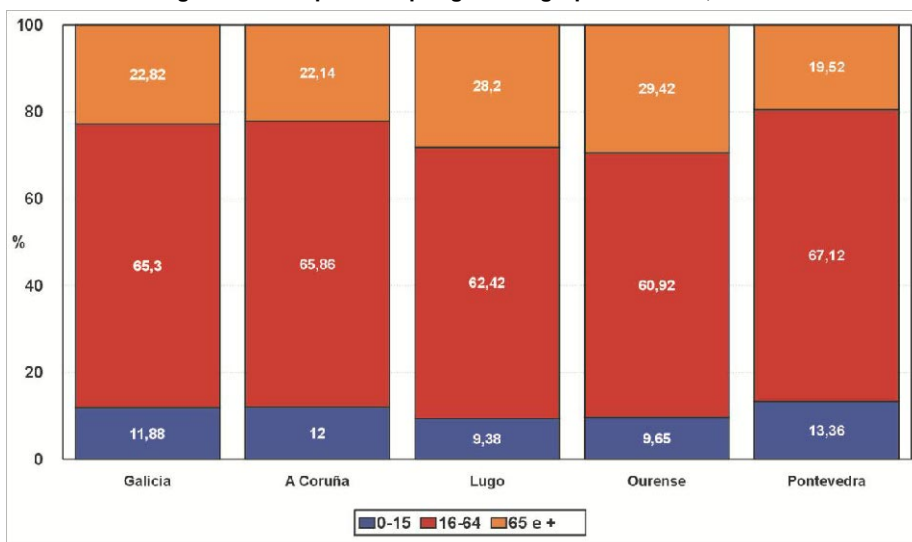
Fonte: IGE

Para o achegamento á composición por idade da poboación galega dividiremos ao colectivo demográfico en tres grandes grupos de idade: menores de 16 anos, de 16 a 64 anos e 65 ou máis, para tres datas significativas antes de entrar na análise das proxeccións, 1900, 1960 e 2010 (figura 21). A principal vantaxe desta división é que permite comparar facilmente a poboación improdutivo (novos e vellos) coa poboación activa que, a grandes trazos, se corresponde co grupo de adultos. Dos datos despréndese a existencia dun decrecemento substancial da proporción de menores de 16 anos, tanto no conxunto galego como nas súas catro entidades provinciais, pasando de situarse por riba do 40% na primeira data a superar en pouco o 12% na actualidade no conxunto de Galicia, mentres que as diverxencias entre provincias son notables, pois as orientais quedan no 10%, fronte á Coruña que supera en pouco a media do país e a Pontevedra, co colectivo de novos máis amplo (13,7%). Ao mesmo tempo incrementouse o grupo de maiores de 65 anos, que de supoñer entre o 5 e o 7% en 1900, segundo a provincia, supera o 20% de media e mesmo sitúase por riba do 27% en Lugo e do 28% en Ourense, quedando a de Pontevedra co índice de avellentamento máis feble (18,5%). Deste xeito ese transvase acontecido dende as idades novas ás anciás supuxo que o grupo dos adultos sexa o conxunto demográfico máis estable, aínda que medrando no seu peso relativo durante o período contemplado. Non obstante faise necesario advertir que no tocante á súa composición interna foron aumentando os que superan os corenta

anos. Así, en 1900 os que estaban por debaixo desa idade (16 e 39 anos) (adultos-novos) eran o 25,6%, fronte ao 25,78% dos que tiñan unha idade entre 40 e 64 anos (adultos-maduros). En 1960 o grupo de adultos maduros xa superaba máis claramente ao de adultos novos (28,67% e 27,22%, respectivamente). Esa distancia foi medrando ata supoñer na actualidade máis de dous puntos porcentuais en favor dos adultos maduros (31,74% e 33,81%).

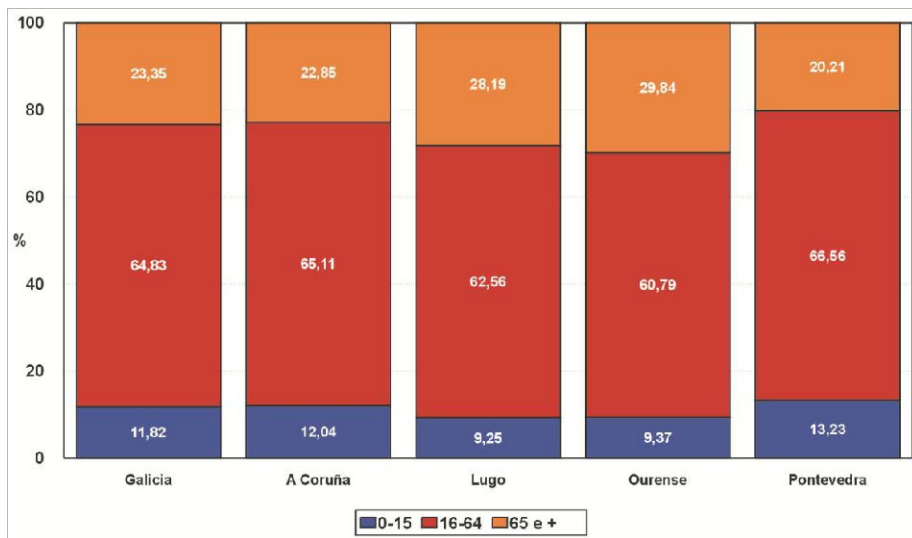
Entrando xa na análise dos resultados das proxeccións demográficas e comezando por 2015 (figura 22), podemos ver como o grupo de novos vai continuar reducindo a súa significación, pois na evolución no curto prazo presenta unha caída nos catro territorios provinciais e no conxunto da Comunidade Autónoma, pasando no caso das provincias orientais a supoñer menos do 10% este colectivo das persoas de menor idade. O transvase de poboación producirase cara o cumio das gráficas que presentan un incremento porcentual semellante ao perdido polo grupo dos máis novos. Deste xeito, a media galega e coruñesa superan o 22%, e Lugo e Ourense destacan claramente sobre o resto, con taxas de senectude por riba do 28% e mesmo do 29%, respectivamente. Pontevedra é a única das provincias que consegue manter o grupo de maiores por debaixo do 20%.

Figura 22.-Composición por grandes grupos de idade, 2015

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

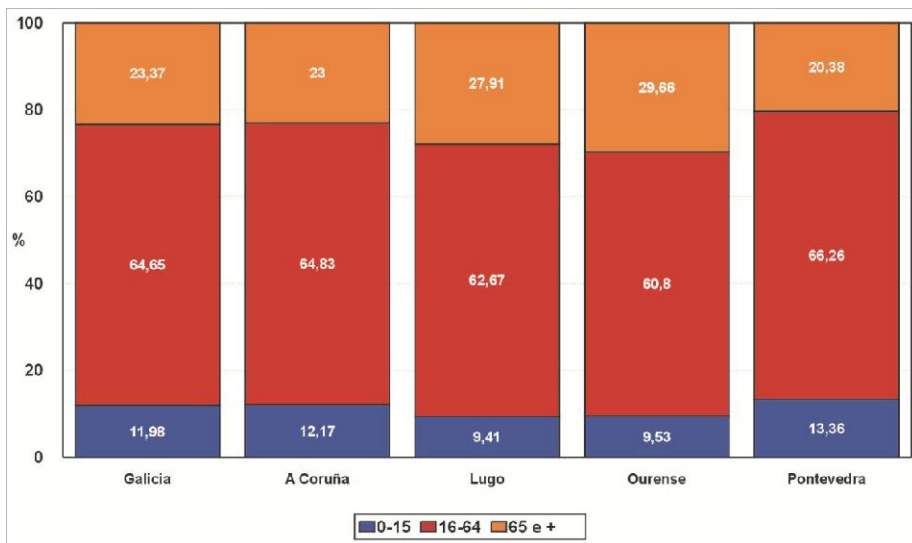
Figura 23.-Composición por grandes grupos de idade, 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

En 2020 (figura 23) apréciase como continua a tendencia á caída do grupo dos novos, agás no caso da provincia de A Coruña, que se estanca (medrando tan só 0,04% respecto da data anterior). A perda de peso relativo deste grupo é pequena, pero non deixa de decrecer, o cal a medio prazo continúa a ser un grande problema para a recuperación demográfica do país. No extremo oposto, o grupo das persoas de maior idade, ten un crecemento moito máis destacado que a merma que se produce no grupo dos novos, o cal nos está a indicar que será nutrido do grupo de adultos, das xeracións numerosas que irán chegando á idade de xubilación. Deste xeito, en Ourense os maiores de 65 anos sitúanse moi preto do 30% do total do colectivo demográfico, en Pontevedra supera por primeira vez o 20% e a media galega supera a barreira do 23%. A Coruña tamén tivo un crecemento de preto de un punto porcentual. Porén, Lugo estabiliza o seu grupo de vellos, no 28,2%. Isto non acontece por un descenso no número absoluto, senón por un maior peso do grupo de adultos.

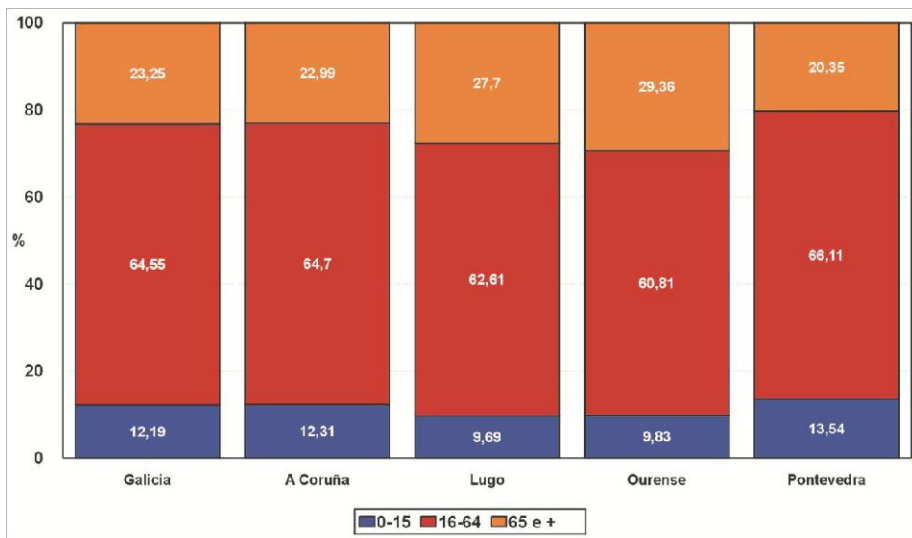
Figura 24.-Composición por grandes grupos de idade, 2025

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

En 2025 aprécianse certos cambios no devir desta composición por idades (figura 24). Aparece, a nivel galego un crecemento tanto do peso porcentual dos maiores de 65 anos como dos menores de 16, en ambos casos de xeito feble. A nivel provincial podemos atopar como as provincias orientais parece que comezan a inverter a súa tendencia ao decrecemento do grupo de novos, que se recupera, aínda que moi levemente, logrando conter tamén o grupo dos maiores de 65 que consegue un leve decrecemento tanto en Lugo como en Ourense. As provincias occidentais pola súa banda, seguen a ver densificarse o colectivo de maiores, que continúa a medrar en peso relativo (tamén de xeito feble), pero ao mesmo tempo tamén medran pola base, con crecementos moi moderados pero positivos.

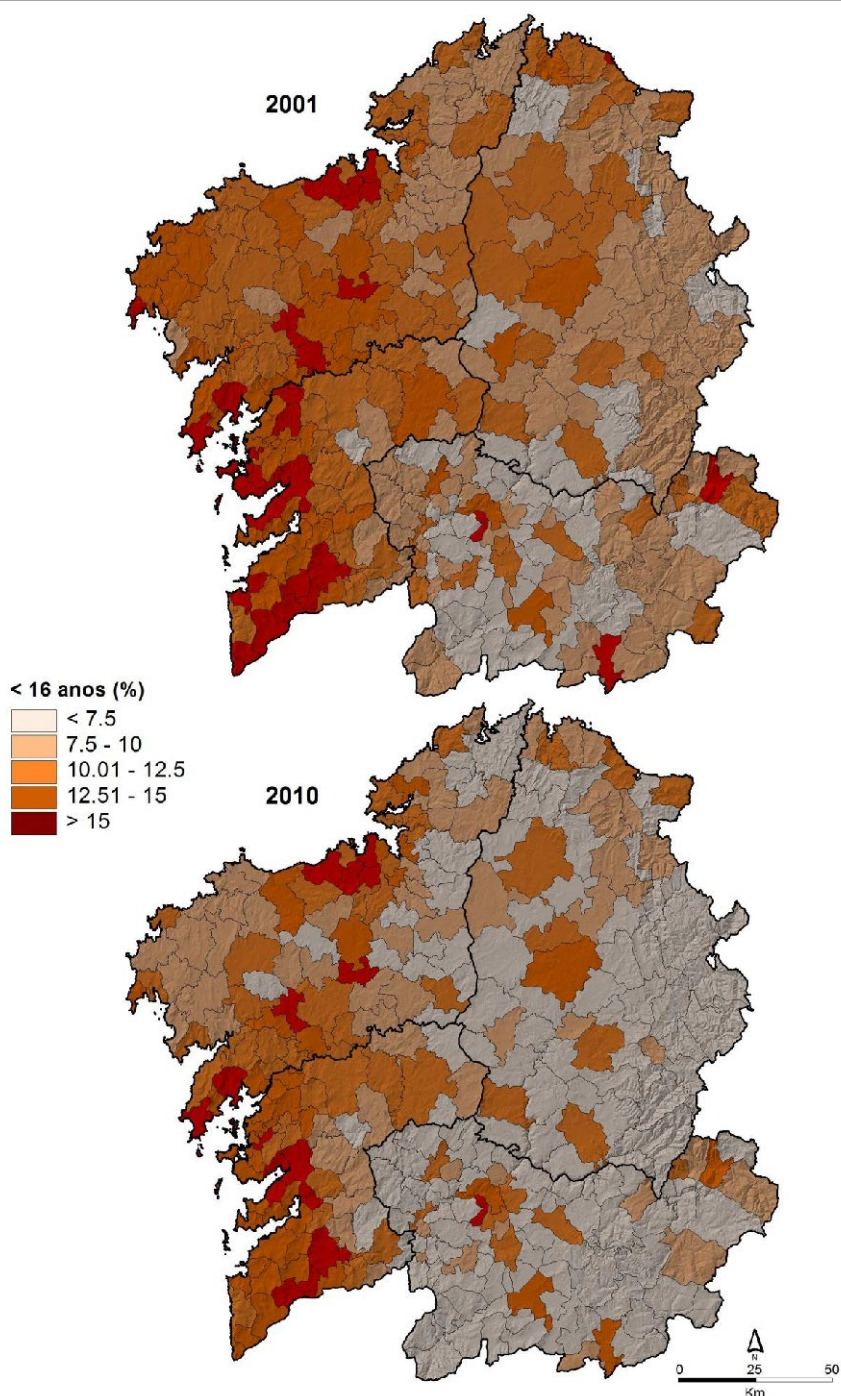
Figura 25.-Composición por grandes grupos de idade, 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

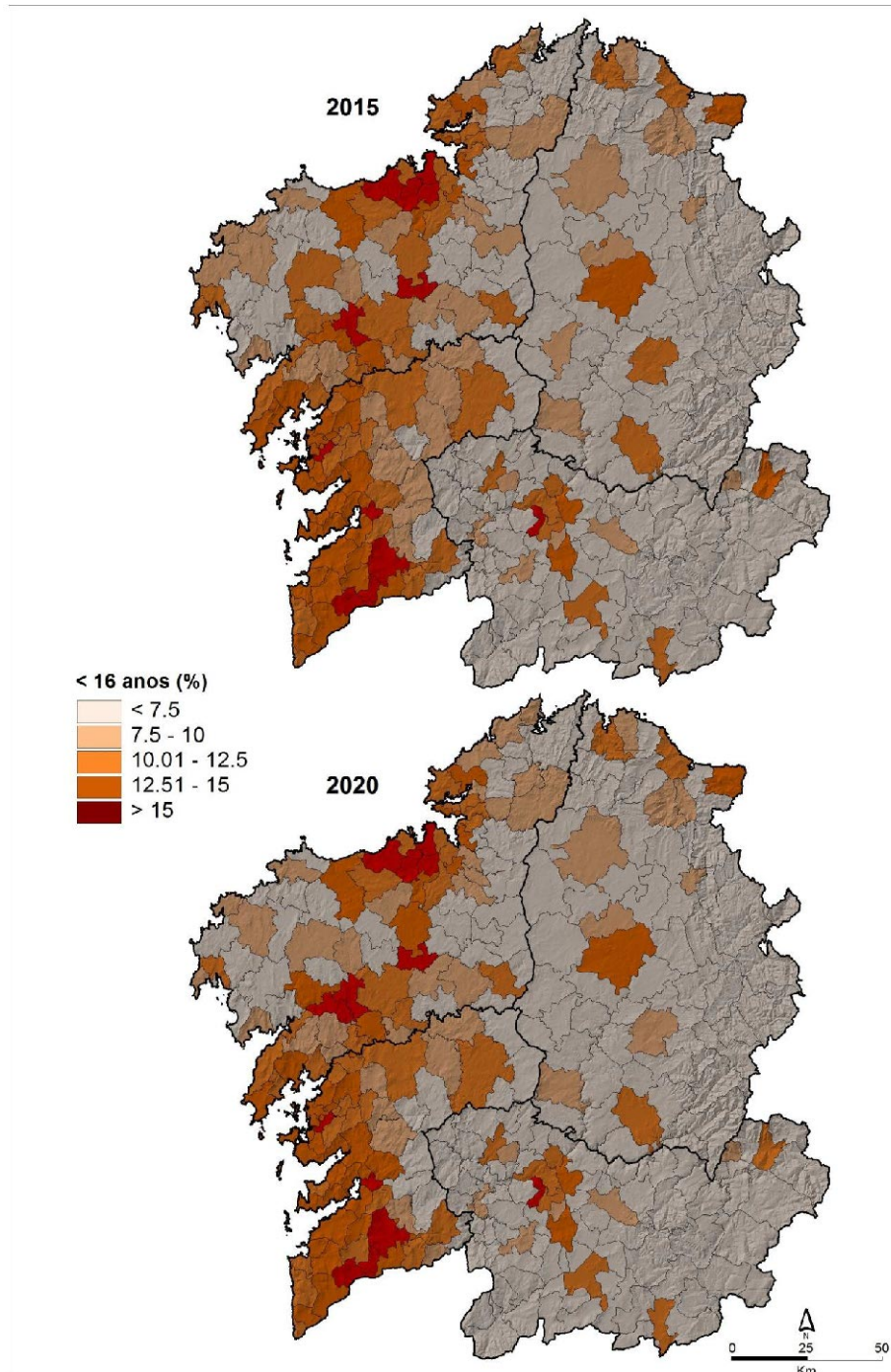
Finalmente, en 2030 (figura 25) parece consolidarse esa cativa recuperación do grupo de menores a nivel galego e tamén nas catro provincias, con pequenos crecementos, pero moi significativos polo cambio de tendencia que supoñen. Pola súa banda, os maiores de 65 se estabilizan cunha leve tendencia ao decrecemento, casi imperceptible no conxunto galego e nas provincias occidentais, pero un pouco máis amplo (sen pasar de moderado) nos casos de Lugo, onde este grupo se reduce 0,21%, e Ourense (-0,3%). Deste xeito, podemos falar dun cambio de tendencia a partir de 2020, estabilizándose o grupo de maiores de 65 anos, eso si, nunhas proporcións moi grandes cun grande avellentamento que non se soluciona, e unha moi leve recuperación do grupo de menores de 16 anos en cifras relativas.

Figura 26.-Poboación menor de 16 anos a escala municipal en 2001 e 2010

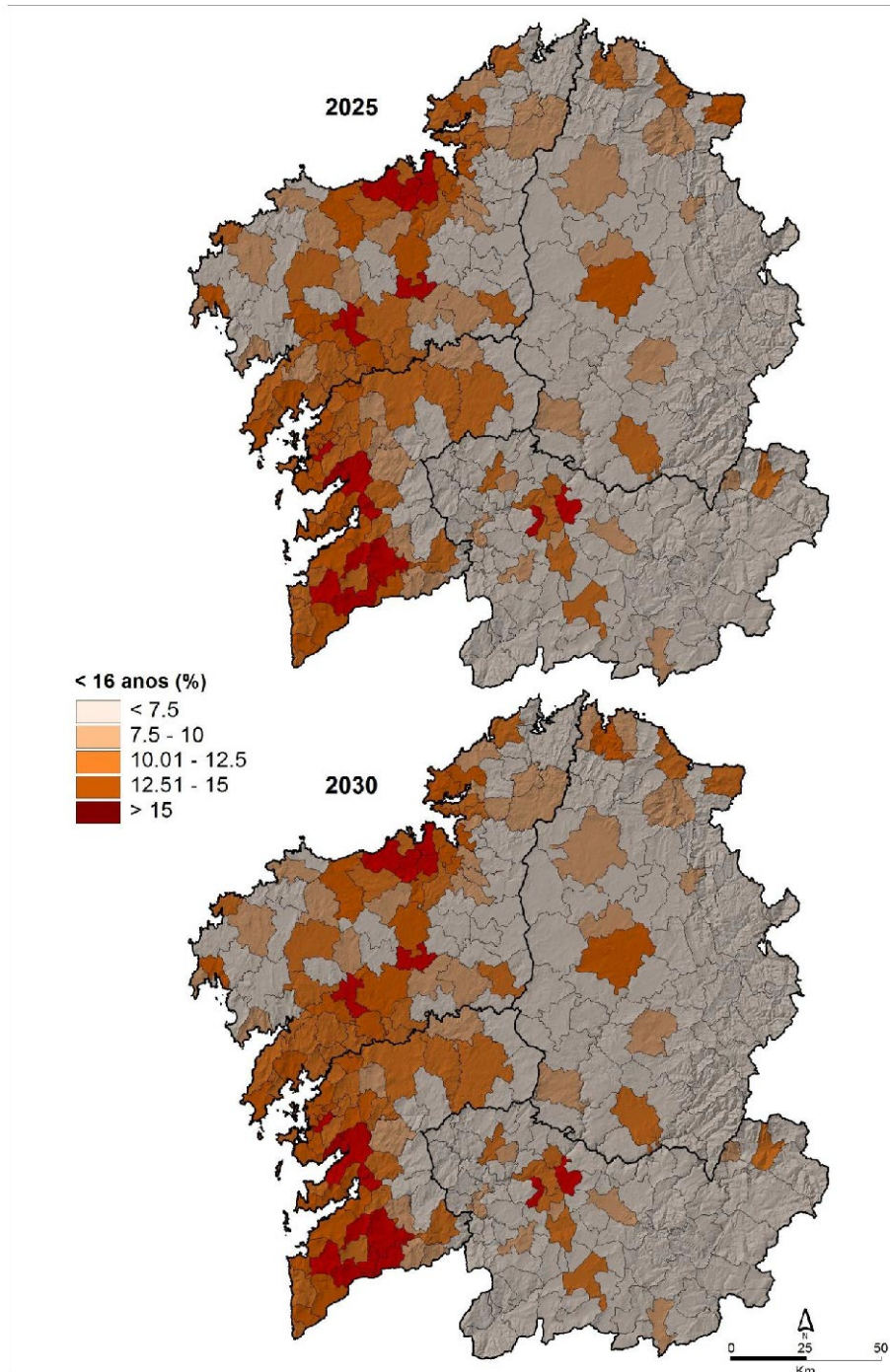
Fonte: Censo de Poboación, 2001 e Padrón de Habitantes, 2010.

Figura 27.-Poboación menor de 16 anos a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 28.-Poboación menor de 16 anos a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

A análise da composición por idade do conxunto de Galicia e dos seus territorios provinciais aporta información valiosa pero non afonda sobre a magnitude real da súa distribución no noso país. Para conseguir unha visión máis axeitada debemos reducir a escala de análise ata o nivel municipal.

Se comezamos por fixarnos na distribución dos menores de dezaséis anos no ano 2001 (figura 26 superior), apreciamos com teñen menos dun 10% de mozos un total de 143 concellos (45,4%), abarcando boa parte dos municipios de Ourense e, en menor medida, Lugo, así como a área nororiental de A Coruña e municipios que se sitúan na Dorsal Meridiana, quedando no caso de Pontevedra circunscrita a poucos concellos no límite con Ourense (do Deza, Tabeirós-Terra de Montes e A Paradanta). Mesmo 50 concellos (15,9%) se sitúan por debaixo do 7,5% en canto a número de persoas novas, neste caso circunscrito aos concellos da Galicia máis oriental e sudoriental e montañosa (en especial na provincia de Ourense).

Porén, coas maiores porcentaxes aparecen os municipios máis novos de Galicia (aínda así con proporcións cativas respecto dos valores medios estatais). Só o 11,7% dos concellos superan o 15% de novos. Trátase de concellos da periferia das cidades atlánticas (agás Ferrol) e de Ourense, áreas das Rías Baixas, en especial do Salnés, do Morrazo e do Baixo Miño, ademais dos casos puntuais de O Barco de Valdeorras, Verín, Burela e Cee.

A evolución ata 2010 (figura 26, inferior) amosa unha notabilísima redución das persoas menores de 16 anos, pois apreciamos como teñen menos dun 7,5% por cento de mozos un total de 131 concellos (41,6%), abarcando unha boa parte dos municipios de Lugo e Ourense (agás as capitais provinciais e algunhas vilas e espazos periurbanos), así como as áreas coruñesas e pontevedresas atravesadas polo espazo montañoso da Dorsal Meridiana e a práctica totalidade das comarcas de Ortegá, Eume e Betanzos, A Barcala, boa parte das de Ferrol, Ordes, Bergantiños, Xallas e Muros, así como a de Tabeirós-Terra de Montes. Todo este espazo correspóndese coa Galicia máis rural e en franco retroceso social e demográfico. Son datos que están a indicar a difícil situación de futuro para estes territorios, con escasas posibilidades de revertir a súa negativa evolución demográfica, pois progresivamente reducen o número de potenciais pais e nais, co que nun futuro próximo a crise se agudizará aínda máis.

Polo que respecta aos concellos máis novos de Galicia, só o 5,7% (18 en cifras absolutas) superan o 15% de persoas por debaixo dos dezaséis anos. Son os concellos da primeira orla periurbana de A Coruña, Ames e Oroso no caso da de Santiago, o sur do

Barbanza, Pontevedra e a súa contorna, áreas do Baixo Miño e o Condado, xunto con Barbadás en Ourense.

Polo que respecta ás sete cidades galegas hai que mencionar que se sitúan en valores altos en canto á tónica xeral galega, agás Ferrol e A Coruña. Nestes dous casos a menor taxa de xuventude hai que relacionala coa crise industrial da cidade departamental e polos intensos fenómenos de desconcentración residencial, aspecto que tamén incide no caso da urbe herculina. Pola contra, as cidades con maiores proporcións de novos son as pontevedresas. Quedan nunha situación intermedia Lugo, Ourense e Santiago de Compostela.

Como se pode apreciar, son as contornas urbanas, cara as que se desprazou boa parte da súa poboación nova, e na que se asenta a que está a chegar dende o exterior ou dende outras áreas de Galicia, as que concentran a escasa sabía nova do panorama demográfico galego. Xunto a elas tamén teñen unha estrutura demográfica semellante, aínda que non tan nova, as cidades e vilas máis dinámicas, así como o espazo litoral situado dende o sur do Barbanza ata A Guarda (coa única excepción de Oia, debido á súa complicada topografía). Todo este espazo en conxunto é o que concentra boa parte das actividades e do PIB (algo por riba do 80%), así como tamén algo máis de tres cuartas partes da poboación.

Cadro 19.-Evolución do grupo de menores de 16 anos por municipios 2001-2030. Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións

<16 anos	Número de municipios					
	2001	2010	2015	2020	2025	2030
≤7,5%	50	131	161	168	168	167
≤ 10%	143	197	211	216	211	209
≥ 15%	37	18	12	15	19	20

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Esta disimetría tende a agudizarse segundo os resultados das proxeccións demográficas. Así, entre 2015 e 2030 (figuras 27 e 28), irase “aclorando” a cartografía, en especial nas provincias de Lugo e Ourense e nas áreas máis orientais das atlánticas, xunto co terzo centro-occidental de A Coruña. Deste xeito, o número de concellos con menos do 10% de novos (cadro 19) irá en aumento ata 2020 (cando serán o 68,6%), para a partir desa data estabilizarse e aparecer unha leve recuperación (en 2030 entrarán dentro desta categoría inferior ao 10% o 66,3 das entidades municipais galegas). Sen embargo, en

aqueles concellos que contén con menos do 7,5% da súa poboación no grupo de menos de 16 anos non se producirá esa mellora (cadro 19), crecendo ata 2020 e manténdose estable o seu número a partir dese momento (53% dos municipios). Porén, o grupo que si coñecerá un incremento será o dos que superen o 15% de menores de 16 anos. O reducido grupo de integrantes reducirase ata 2015, momento no que só serán o 3,8% do total de municipios galegos, pero a partir dese momento irá medrando ata supoñer en 2030 o 6,3% dos concellos galegos, sempre situados nesas áreas máis dinámicas xa citadas con anterioridade.

Pola súa banda, a cartografía que mostra a proporción de maiores de sesenta e cinco anos a nivel municipal (figuras 29 a 31) móstranos practicamente como un negativo fotográfico da distribución dos menores de dezaseis anos, pois os maiores dominan amplamente os lugares de menor implantación dos novos e viceversa.

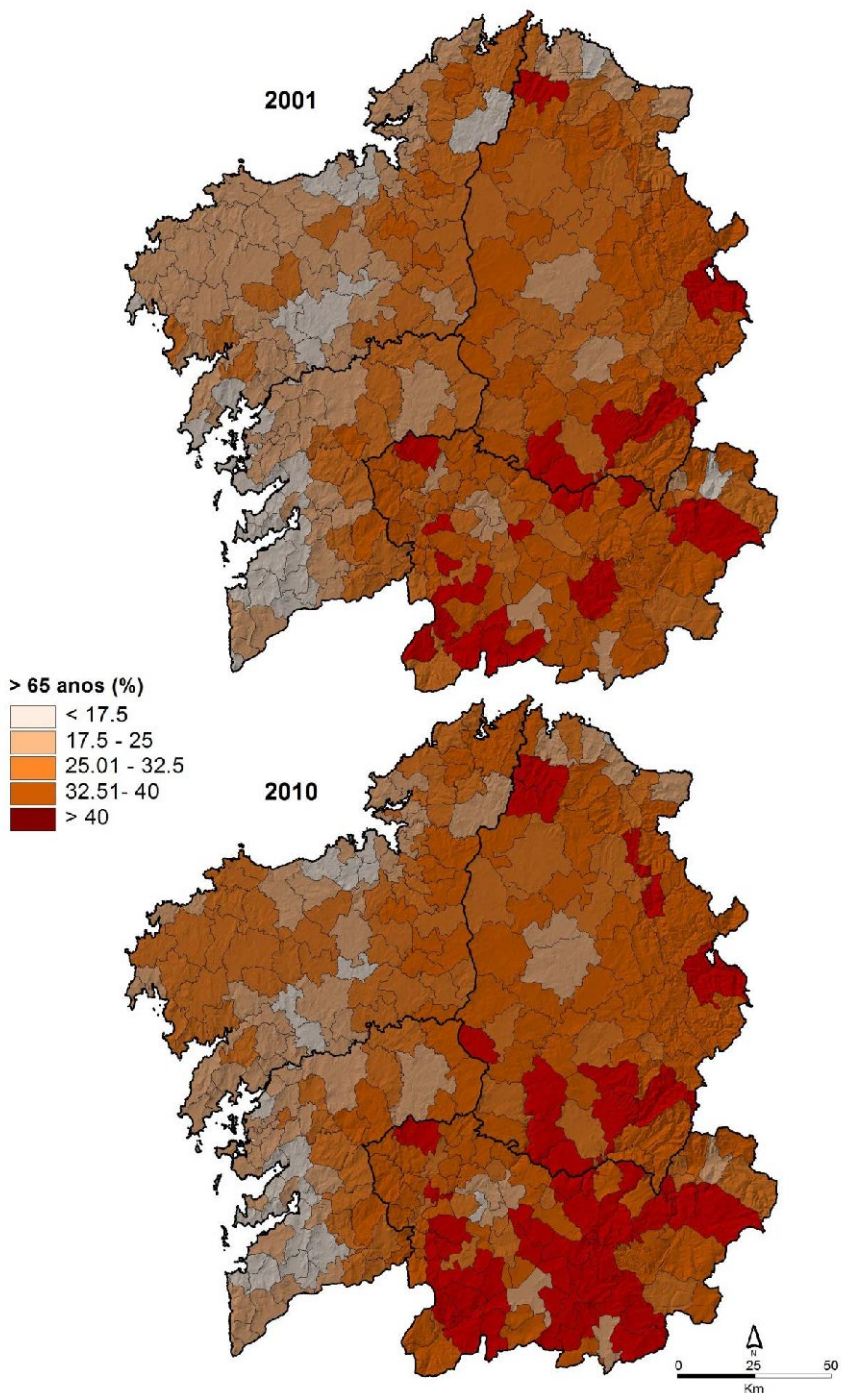
**Cadro 20.-Evolución do grupo de maiores de 65 anos por municipios 2001-2030.
Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións**

>65 anos	Número de municipios					
	2001	2010	2015	2020	2025	2030
≤17,5%	37	26	21	17	18	19
≥ 32,5%	110	138	146	156	154	153
≥ 40%	25	48	62	72	73	74

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

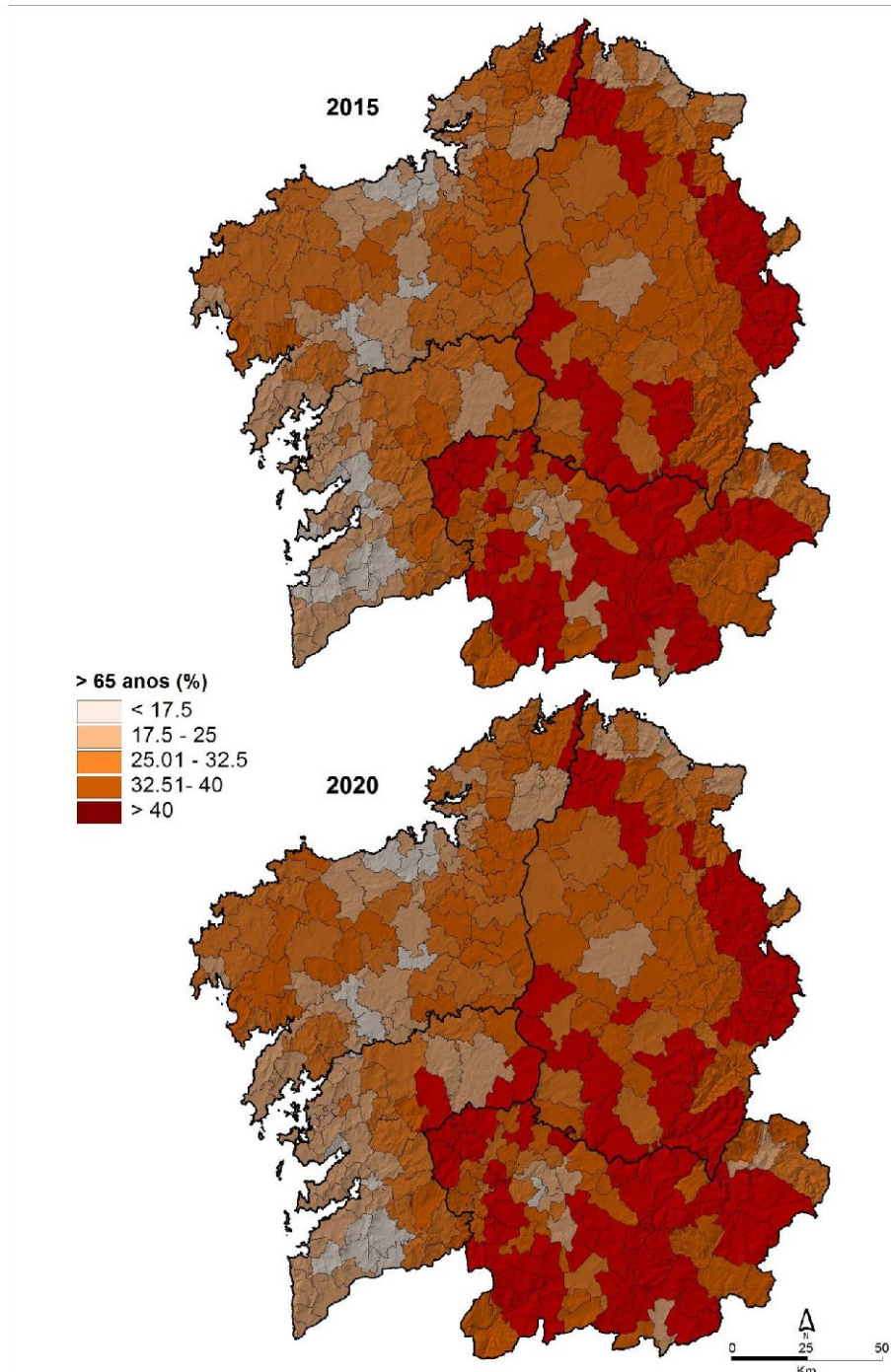
Así, en 2001 (figura 29, superior), un 11,7% dos concellos presentaba un grao de avellentamento moderado (grupo de vellos por debaixo do 17,5%). Trátase das mesmas áreas nas que liñas atrás citabamos como as de maiores concentracións de persoas novas. Pola súa banda, os concellos cun grao de avellentamento moi elevado, por riba do 32,5% eran algo máis dun terzo do total (35%), quedando aqueles que contaban co 40% ou máis por riba de 65 anos (8%) circunscritos ás áreas máis montañosas e de peor accesibilidade.

Figura 29.-Poboación maior de 65 anos a escala municipal en 2001 e 2010

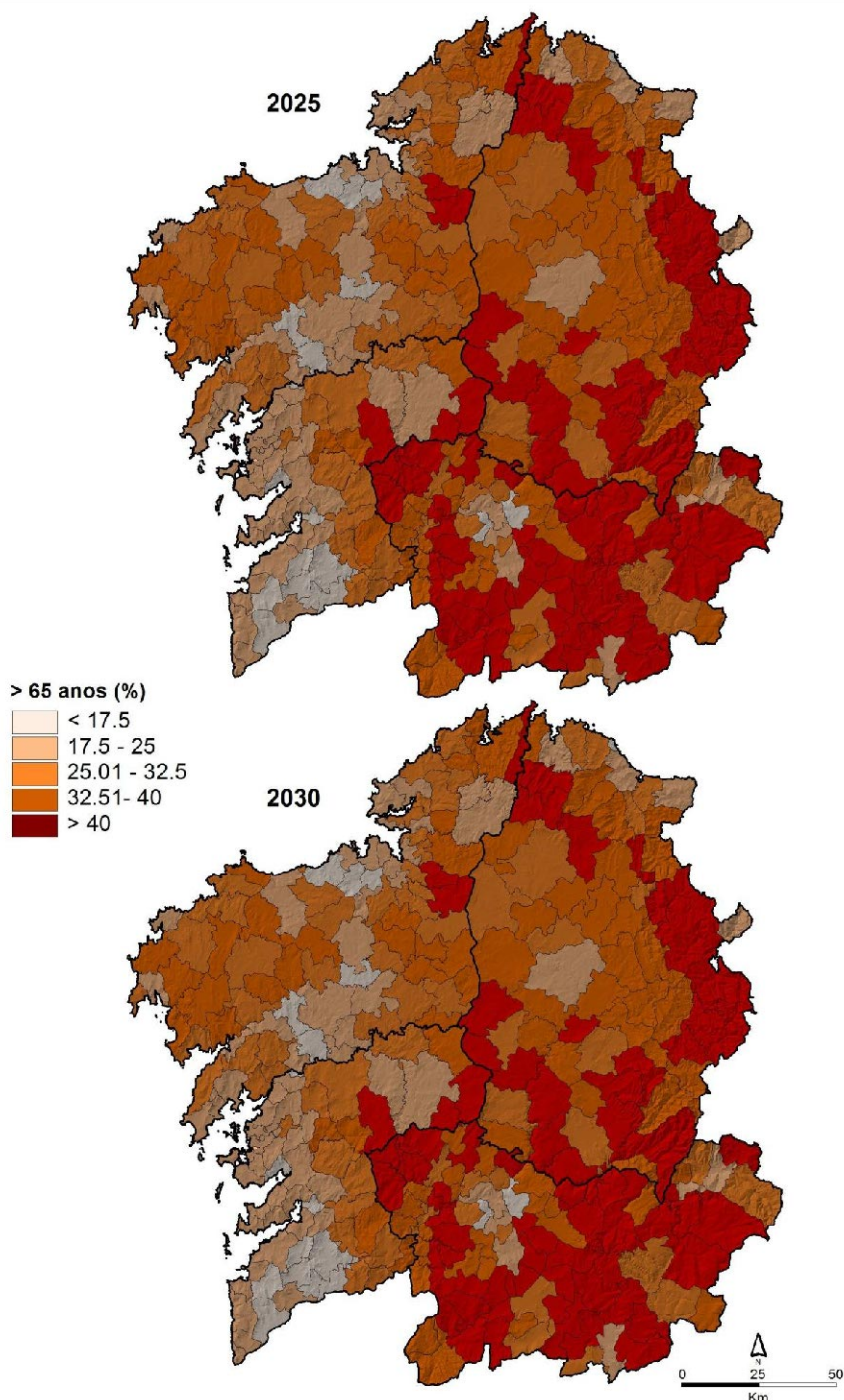
Fonte: Censo de Poboación, 2001 e Padrón de Habitantes, 2010.

Figura 30.-Poboación maior de 65 anos a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 31.-Poboación maior de 65 anos a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

En 2010 (figura 29, inferior) o panorama tornouse xa cara un avellentamento moitísimo máis acusado, reducíndose ao 8,3% o peso dos concellos con menor grupo de persoas maiores, e incrementándose substancialmente as entidades municipais con graos de senectude moi fortes. Nesta data presentan un índice de avellentamento superior ao 32.5% un total de 138 concellos, entre os que están a práctica totalidade dos das provincias orientais, coas únicas excepcións de A Mariña, Vilalba, Lugo, Rábade, e algunhas vilas no caso da provincia lucense e dos de Ourense, Barbadás, San Cibrao das Viñas, e outro ramiño de vilas no caso ourensán. Nos casos das provincias litorais occidentais a incidencia do avellentamento é menor, aínda que se ven afectados de novo boa parte dos concellos situados na Dorsal Meridiana, en especial Ortegal, oriente da comarca ferrolá, leste da de Betanzos, norte da de Melide, Tabeirós-Terra de Montes, oriente de Pontevedra e algúns concellos da Paradanta. Dentro deste grupo o avellentamento é aínda máis grave, superando o 40% no 15,2% dos municipios, como algúns concellos do Norte de Lugo e do extremo montañoso oriental, así como da Ulloa e do Val do Sil nos contornos de Monforte, e tamén en boa parte das comarcas ourensás de Terra de Caldelas (onde catro concellos chegan a superan o 50% da súa poboación por riba dos 65 anos, concretamente A Teixeira, O Bolo, Calvos de Randín e San Xoán de Río), Allariz-Maceda, Terra de Trives, Viana, Verín, A Limia, Baixa Limia, e Terra de Celanova.

Pola súa parte, os concellos con menores proporcións de persoas maiores son algúns situados nas periferias urbanas, en especial nas de A Coruña, Santiago, Pontevedra e Vigo, aínda que en xeral pódese dicir que a proporción de anciáns é baixa no contexto galego nos mesmos municipios que presentaban os maiores índices de xuventude (o eixo urbano atlántico de Ferrol a Tui, máis as dúas capitais provinciais do interior e algúns concellos do seu entorno, xunto con algunhas vilas destacadas como O Barco, Verín, Lalín, As Pontes, ou a Mariña lucense).

Os contrastes fanse aínda máis evidentes entre a Galicia do eixo atlántico, das Rías Baixas e das cidades e as súas periferias, así como a das vilas máis dinámicas, respecto do resto de concellos ollando os resultados das proxeccións demográficas (figuras 30 e 31 e cadro 20), pois boa parte do país entra dentro do grupo con maiores porcentaxes de maiores de 65 anos, pois o 48,6% dos municipios contarán con máis do 32,5% da súa poboación por riba desa idade, e mesmo un 23,5% dos territorios municipais superarán o 40% de persoas maiores entre os seus colectivos demográficos, cun estancamento da situación a partir de 2020.

Pódese aínda matizar máis a incidencia do avellentamento se facemos un achegamento á significación dos maiores de oitenta e cinco anos (figuras 32 a 34 e cadro 21), grupo ao que é importante achegarse porque é a partir desa idade cando as alteracións serias na saúde física e mental da poboación tenden a incrementar o grao de discapacidade e as cotas de dependencia. A lonxevidade nestes casos soe converterse nun problema social grave, sobre todo nos fogares unipersoais ou nos casos de parellas de avanzada idade.

Cadro 21.-Evolución do grupo de maiores de 85 anos por municipios 2001-2030. Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións.

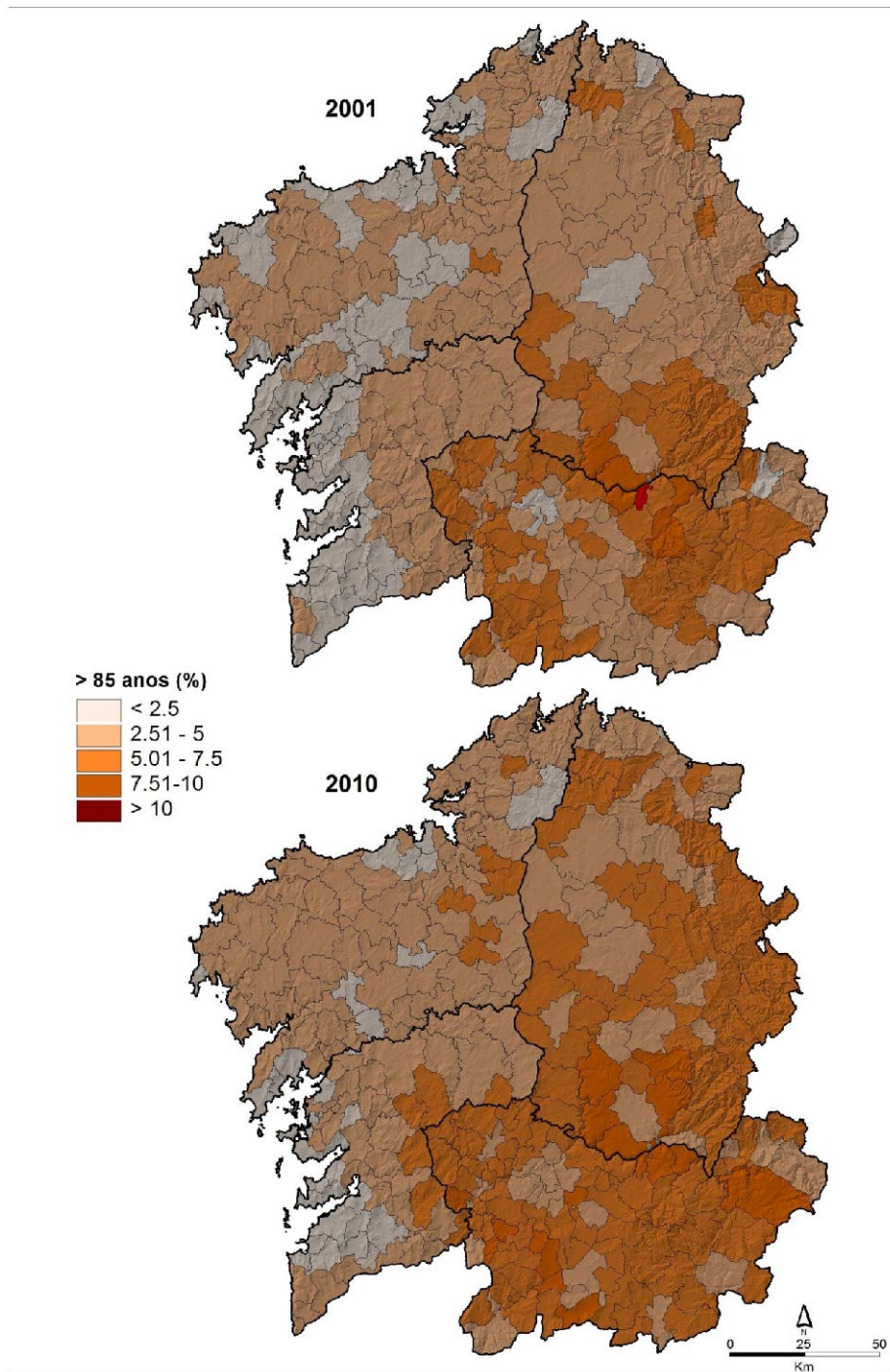
>85 anos	Número de municipios					
	2001	2010	2015	2020	2025	2030
≤2,5%	79	33	33	21	21	21
≥ 7,5%	6	18	86	110	116	116
≥ 10%	1	0	18	38	43	48

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

En 2001 (figura 32 superior e cadro 21) a significación do grupo de maiores de 85 anos era en xeral cativa. Só un concello (A Teixeira) tiña máis de un 10% da súa poboación por riba desa idade e noutros seis supera a base o 7,5% de persoas desa idade dentro da súa estrutura demográfica. Ademais, o 25% dos municipios galegos contaban cun número moi reducido de persoas maiores de 85 anos (por debaixo do 2,5%), correspondéndose cos que presentaban as maiores porcentaxes de persoas novas.

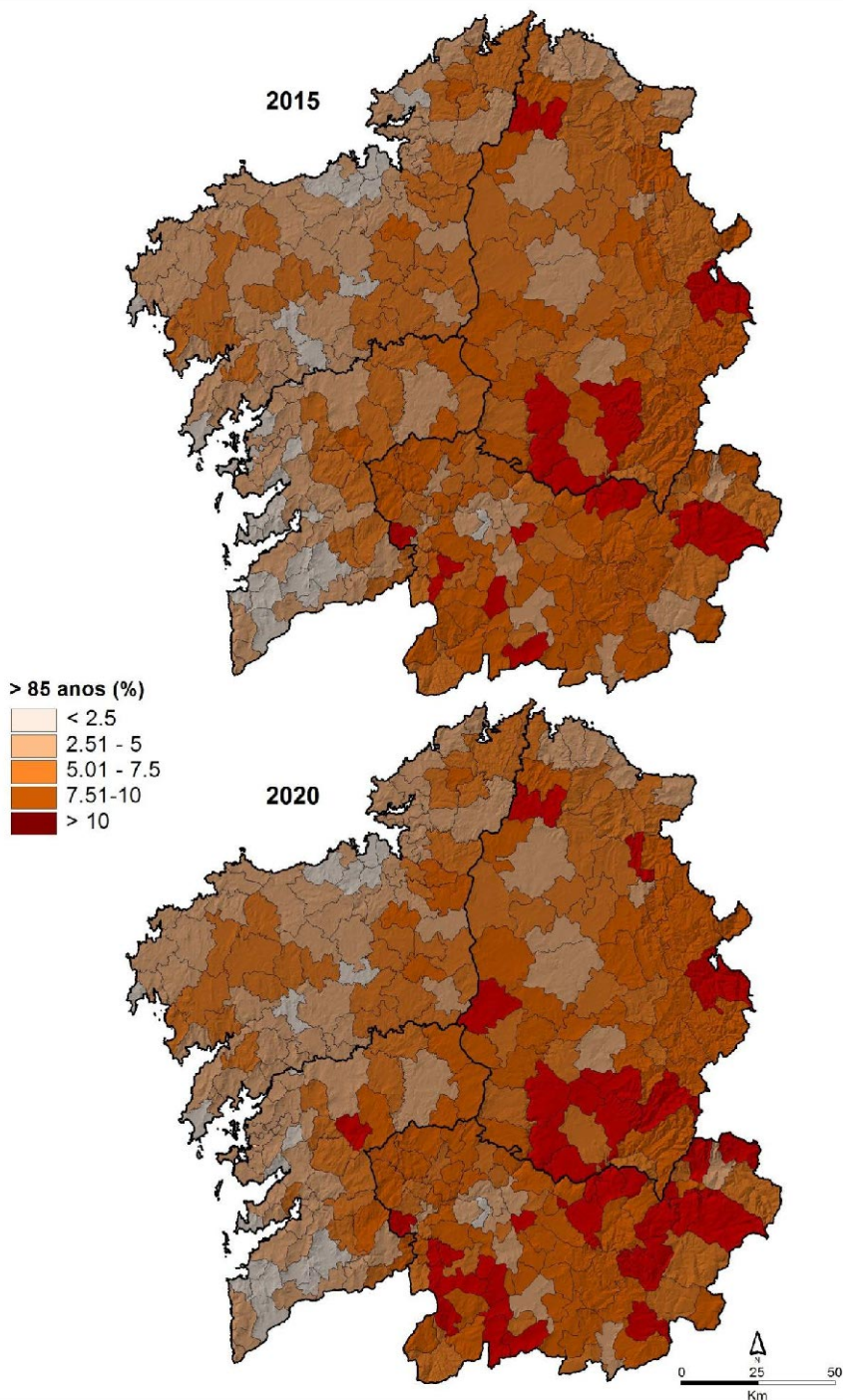
En 2010 (figura 32 inferior e cadro 21), en cambio, o seu número é moito máis notable, se ben ningún concello conta con máis do 10% de persoas maiores de 85 anos, si hai 18 (5,7%) que superan o 7,5%, e reduciuse substancialmente o grupo que conta con menores proporcións de persoas de idades tan avanzadas (agora só o 10,5% das entidades municipais teñen menos do 2,5% de persoas maiores de 85 anos).

Figura 32.-Poboación maior de 85 anos a escala municipal en 2001 e 2010

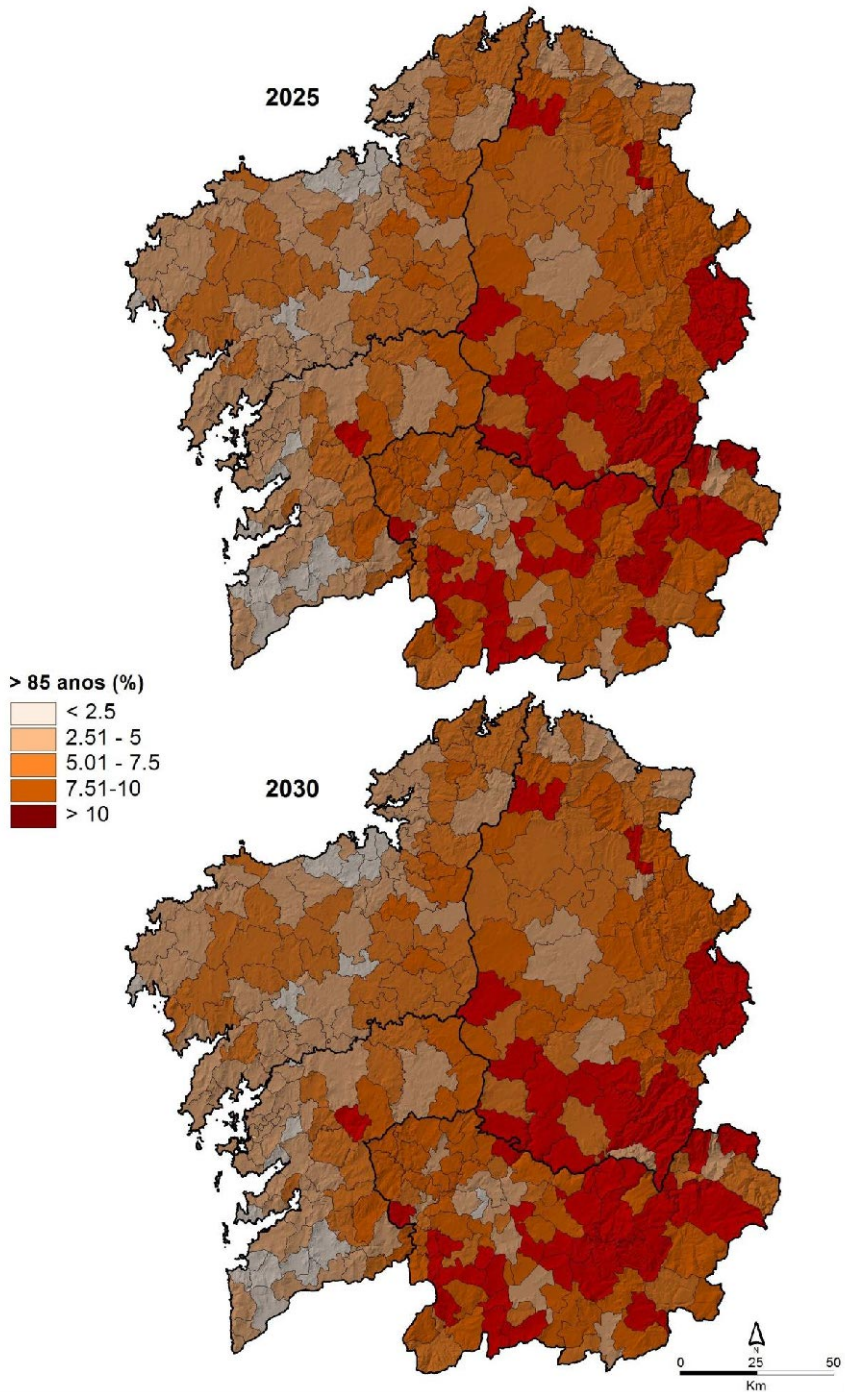
Fonte: Censo de Poboación, 2001 e Padrón de Habitantes, 2010.

Figura 33.-Poboación maior de 85 anos a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 34.-Poboación maior de 85 anos a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

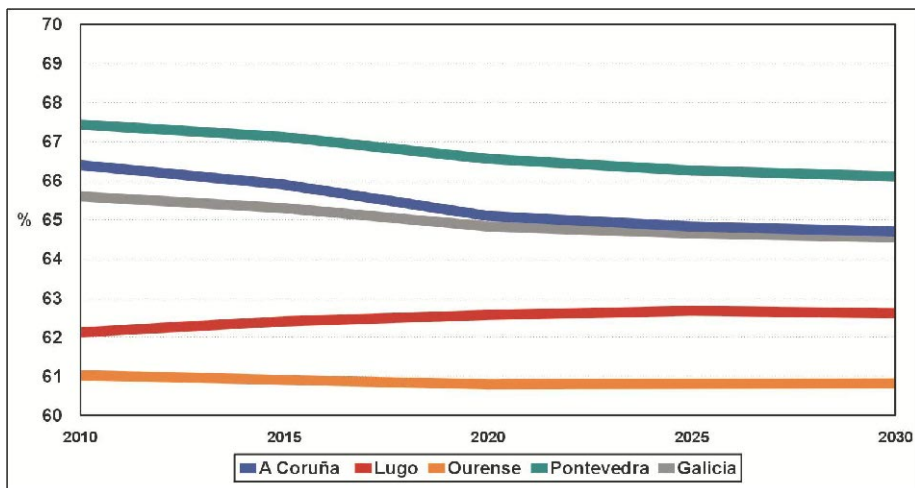
O seu cartografado mostra o significativo feito da existencia de 127 concellos galegos (40,3% do total) que contan con máis do 5% da súa poboación por riba dos oitenta e cinco anos, aínda que nas provincias occidentais son poucos os que acadan esa cifra e situados nas áreas montañosas da dorsal, áreas do norte da comarca Ferrolá e do Ortegal, mentres que máis do 70% dos concellos lucenses (toda a súa metade sur ademais de algúns da Terra Chá e das comarcas de Meira e das Mariñas Central e Oriental) e o 75% dos ourensáns están nesa situación. Neste territorio só escapan á tónica xeral algunhas vilas e os contornos da cidade das Burgas. No extremo oposto, o de menores proporcións de persoas neste colectivo, márcase moi claramente de novo o eixo costeiro occidental, ao que se engaden algúns centros industriais importantes tales como As Pontes e Valdeorras, así como as capitais do interior e a Mariña lucense.

Os datos resultantes das proxeccións, unha vez cartografados (figuras 33 e 34) mostran un progresivo “oscurecemento” do país, é dicir, un incremento substancial do peso relativo dos maiores de 85 anos sobre os conxuntos demográficos municipais (cadro 21), de xeito que se produce un rápido incremento dos concellos con máis do 7,5% de persoas dentro dese grupo de idade, pasando de 18 en 2010 a 86 no 2015 e por riba de 110 entidades municipais a partir de 2020 (o que supón máis do 35% dos concellos nesta situación). O mesmo acontece cos concellos que superan o 10% de persoas dentro deste colectivo tan avellentado, pasando de non existir ningún en 2010 a 18 en 2015 ou 48 en 2030 (o 15% do total).

Outro indicador susceptible de ser empregado para analizar a evolución demográfica é o da poboación en idade laboral⁸. A nivel galego e provincial a evolución da porcentaxe de persoas de 16 a 64 anos amosa unha forte estabilidade da mesma (figura 35), aínda que internamente si existan diferenzas notables, pois o progresivo menor peso do colectivo de persoas novas que entran neste grupo se traduce nun maior peso nas idades máis avanzadas dentro deste colectivo.

⁸ Referímonos ao colectivo demográfico que ten entre 16 e 64 anos. Non existe unha definición única deste colectivo. O INE define a poboación economicamente activa como as persoas de 16 o máis anos que durante a semana de referencia cumpren as condicións necesarias para a súa inclusión entre as persoas ocupadas ou paradas. Na actualidade, dada a baixa participación real dos mais novos no mercado laboral en moitos países europeos, Eurostat define este colectivo como a poboación entre 20 e 64 anos.

Figura 35.-Evolución da poboación de 16-64 anos, 2010 e 2030

Fonte: Padrón de Habitantes, 2010. E, Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Así, dende 2010 e ata 2030 podemos esperar unha leve redución do grupo de 16 a 64 anos nos casos de Pontevedra, A Coruña e do conxunto galego, fronte a un moderado crecemento no caso de Lugo. En Ourense a tendencia é ao estancamento, cunha case inapreciable redución ata 2020 para pasar logo a unha recuperación igual de moderada ata 2030.

Cadro 22.-Evolución do grupo de 16-64 anos por municipios 2001-2030. Proxeccións na hipótese tendencial sen migracións

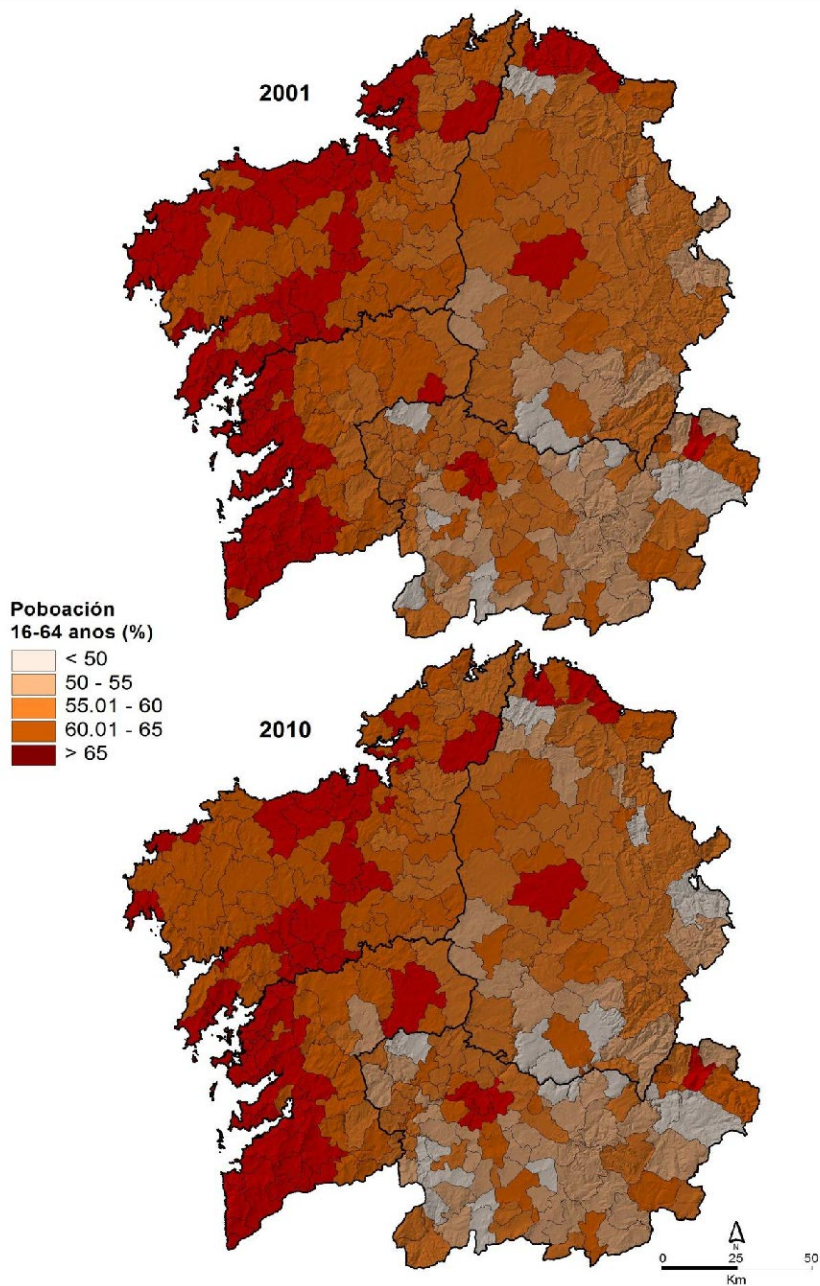
16-64 anos	Número de municipios					
	2001	2010	2015	2020	2025	2030
<50	11	20	24	30	31	35
≥ 55%	266	254	248	246	241	237
≥ 60%	170	175	178	173	166	166
≥ 65%	100	88	85	78	74	72

Fonte: Censo de Poboación, 2001; Padrón de Habitantes, 2009; Movemento Natural da Poboación, 2001-09. Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

A evolución a escala municipal, loxicamente, ofrece matices que non permite a análise provincial ou do conxunto de Galicia (cadro 22 e figuras 36 a 38). Neste sentido, o que se observa de 2001 en adiante é un progresivo incremento dos concellos que teñen unha porcentaxe de persoas dentro deste grupo de idade que é inferior ao 50% (de 11 municipios

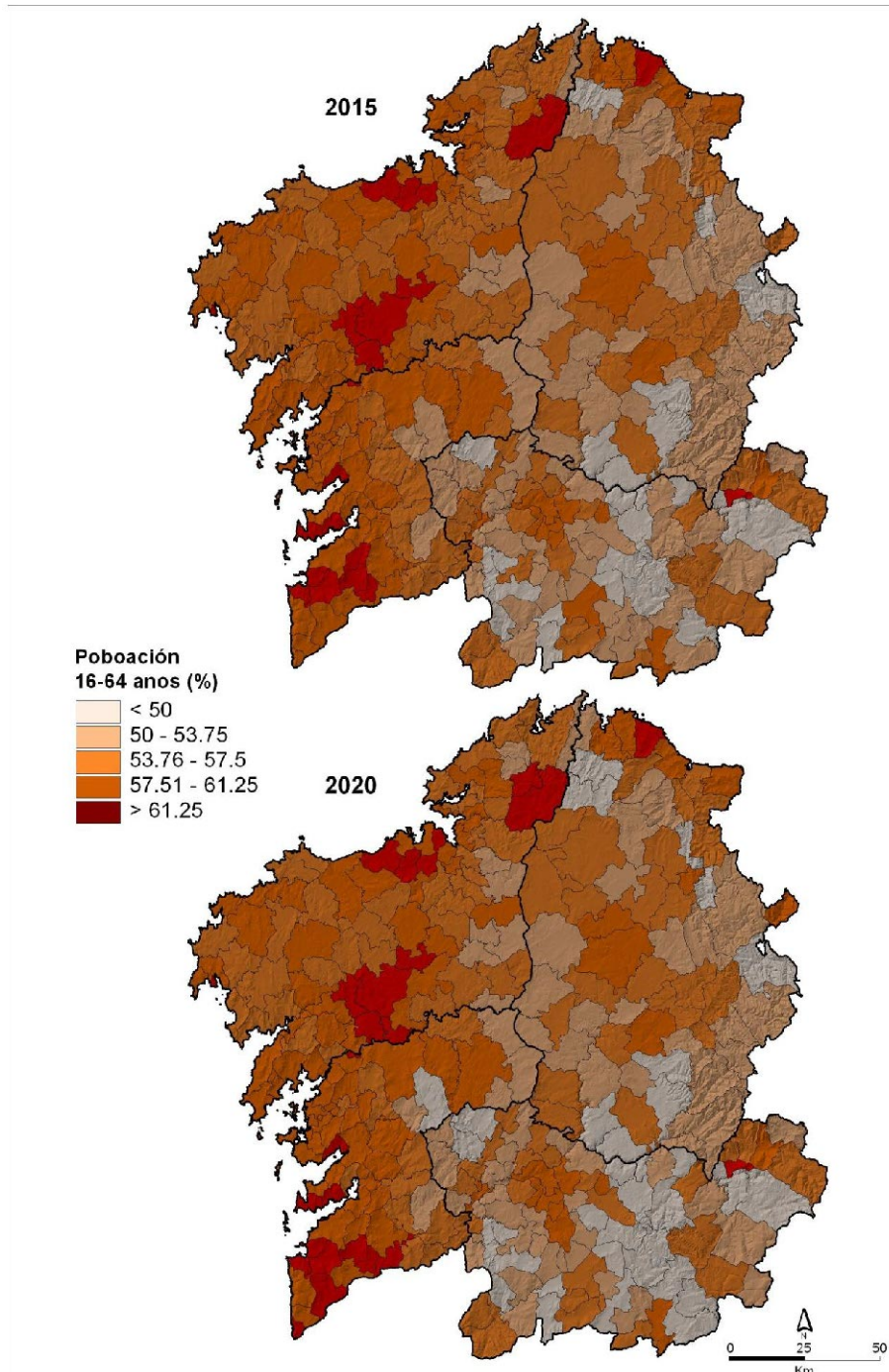
en 2001 se pasará a 35 en 2030). Correspóndense coas áreas menos dinámicas, máis avellentadas e cos maiores problemas de dependencia de Galicia.

Figura 36.-Poboación de 16-64 anos a escala municipal en 2001 e 2010

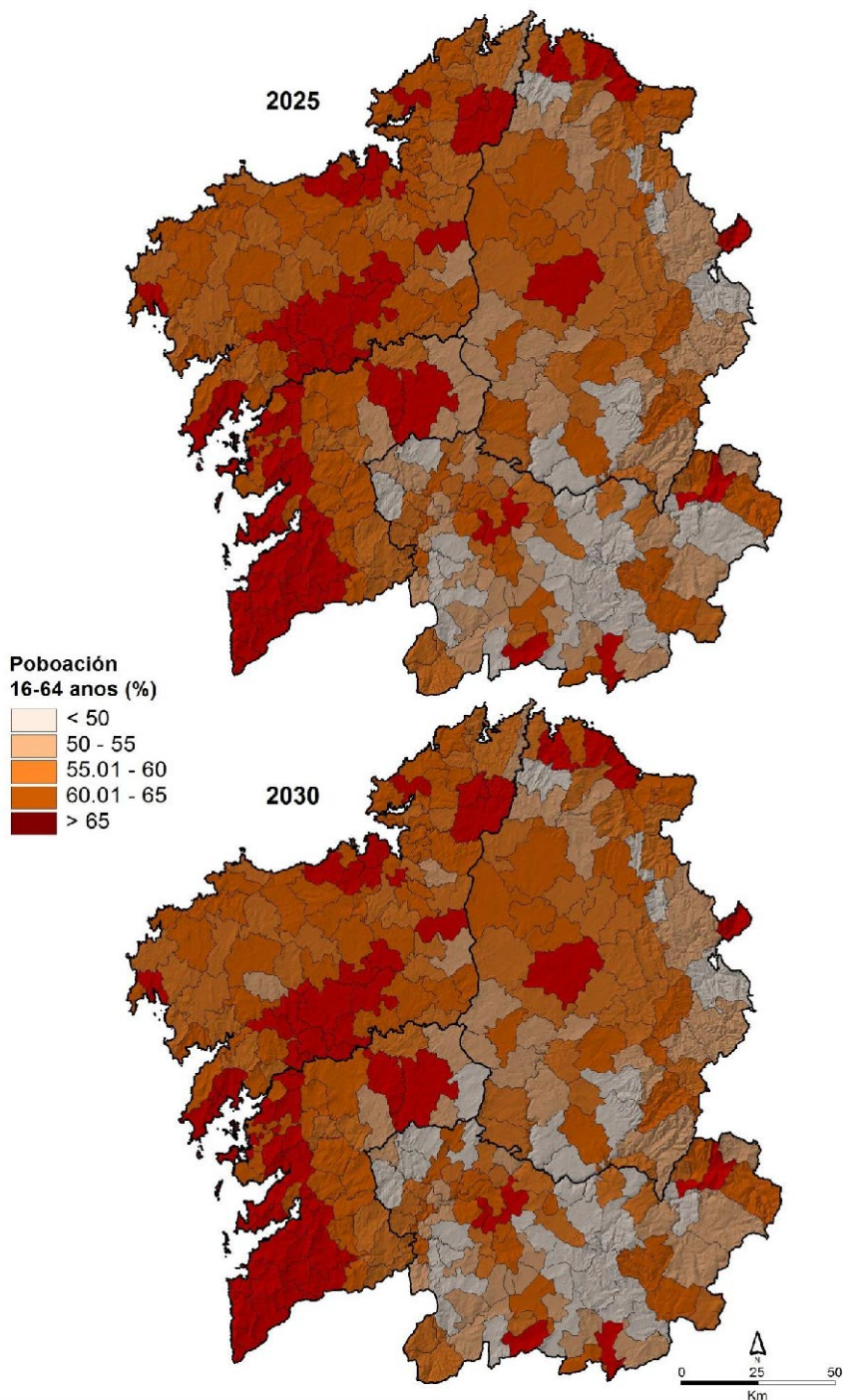
Fonte: Censo de Poboación, 2001 e Padrón de Habitantes, 2010.

Figura 37.-Poboación de 16-64 anos a escala municipal en 2015 e 2020

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Figura 38.-Poboación de 16-64 anos a escala municipal en 2025 e 2030

Fonte: Proxeccións Demográficas IDEGA (2015-2030).

Paralelamente, descende o número absoluto e a porcentaxe de municipios que presentan as maiores taxas de persoas potencialmente activas (o de máis do 65% da poboación dentro deste grupo de idades). Son as áreas máis dinámicas de Galicia, con maior número de persoas novas, e se corresponden ben coas áreas mencionadas con anterioridade como as que concentran o crecemento vexetativo e as maiores taxas de xuventude. A súa redución non será moi acusada pero si significativa ao pasar de 100 concellos en 2001 (31,7% do total) a 72 en 2030 (22,9% do conxunto de municipios).

Deste xeito, o que mostra a cartografía é un progresivo “aclaramento” da mesma ata 2020, é dicir, unha perda notable de efectivos dentro deste grupo, en especial nas provincias de Lugo e Ourense e nas áreas menos dinámicas das de Pontevedra e Coruña, manténdose a partir desa data bastante estable.

7.-Conclusión

A análise realizada das proxeccións demográficas márcannos que cara un futuro a medio prazo a dualidade entre unha Galicia occidental (mellor dito unha Galicia urbana, vilega e costeira, coa excepción dos tramo entre Cee e Carballo, por un lado, e o Ortegal por outro) e unha Galicia oriental e do interior marcará de xeito máis agudo, cunha maior densificación da primeira, un certo dinamismo natural e a concentración dos colectivos demográficos máis novos en detrimento da segunda, onde o proceso de senectude será tremendamente acusado.

Esa situación que vimos de extremado avellentamento traducirase nunha complicada situación en canto aos grupos de dependentes respecto da poboación activa. Os datos reflicten, ao igual que advertimos ao falar do grupo de novos, a existencia de amplos ámbitos territoriais do país cunha grave situación demográfica que parece abocar a un despoboamento futuro. Isto non é unha situación exclusiva de Galicia, xa se viviu con intensidade noutras rexións españolas (Castela e León, Aragón, etc.) e na maioría dos ámbitos rurais de Europa occidental. O éxodo rural leva, máis tarde ou máis cedo, ao esmorecemento demográfico de moitas aldeas e parroquias e á desaparición paulatina de hábitats e paisaxes centenarios ou mesmo milenarios. Isto é, máis alá das vicisitudes poboacionais que conduciron á situación actual, unha consecuencia da evolución social, do proceso de urbanización, dos cambios nas pautas de vida e dos intereses da poboación occidental en xeral, e da galega en particular. Debemos acostumarnos a un

territorio que terá extensións máis ou menos amplas con baixas densidades e con poboación avellentada.

Esta é a realidade e, como tal, cabe demandar, porque non existen ou están escasamente desenvolvidas, políticas públicas orientadas cara as persoas maiores nos territorios en declive demográfico, con provisión de coidados no ámbito familiar e societario (teleasistencia, servizos de axuda a domicilio, etc.), fundamentais para manter un nivel de benestar adecuado e evitar a mobilidade non desexada no tramo final da súa existencia (desprazamentos as áreas urbanas onde residen os seus fillos ou onde poden dispoñer dunha praza residencial). Isto implicaría, por outro lado, a posibilidade de reter poboación pola creación de emprego relacionado cos servizos sociais e asistenciais. Ademais, debería mellorarse a accesibilidade hospitalaria e aos centros de saúde (redución dos tempos de desprazamento e maiores facilidades para acudir ás consultas), fundamental para unha poboación anciá que demanda este tipo de servizos con moita frecuencia. Trataríase, en definitiva, de dotar duns servizos sanitarios e de asistencia o menos diferentes posible dos que as persoas maiores terían noutros ámbitos territoriais máis próximos aos grandes centros de decisión do espazo galego (principio de equidade territorial). Así, o que cómpre conseguir para os territorios de dinámicas demográficas máis regresivas son condicións de vida e dotación de servizos dignos para os residentes neles.

Bibliografía

Aldrey Vázquez, J. A. (1999): *Análise da poboación na área urbana de Santiago de Compostela*. Santiago, Consorcio.

Aldrey Vázquez, J. A. (2006): *A poboación galega, 1900-2005*. Ir Indo. Vigo.

Calo Lourido, F.; López Carreira, A.; Carballo, F.; Obelleiro, L.; e, Alonso Fernández, B. (2005): *Historia Xeral de Galicia*. A Nosa Terra. Vigo.

Campillo Ruiz, A.; Méndez Martínez, G.; E, Souto González, X. M. (1993): “A Poboación e a Acción Xeodemográfica”, En *Xeografía de Galicia*, dirixida por A. Pérez Alberti, tomo 4. Gran Enciclopedia Gallega, Santiago.

Carmagnani, M. (1994): *Emigración mediterránea y América. Formas y transformaciones, 1860-1930*. Archivo de Indianos. Colombres.

Fernández Prieto, L. (1996): “Guerra Civil e franquismo”, en VV.AA: *Nova Historia de Galicia*. Tambre. A Coruña. Pp. 451-510.

- Fernández Prieto, L. (ED.) (2000): *Historia Agraria da Galicia Contemporánea*. Edicións xerais de Galicia. Vigo.
- Gil Alonso, F. E Cabré, A. (1997): “El crecimiento natural de la población española y sus determinantes”, En: Puyol, R. (Ed.): *Dinámica de la población en España. Cambios demográficos en el último cuarto del siglo XX*. Madrid, Síntesis. pp. 47-144.
- Hernández Borge, J. (2001): “Los recursos demográficos”. En, *Xeografía de Galicia*, dirixida por M^a. P. de Torres Luna. Faro de Vigo. Vigo, pp.299-372.
- López González, A. (2004): “A previsión demográfica: o futuro demográfico dos concellos galegos”.En: Rodríguez González, R. (Dir.): *Os concellos galegos para o século XXI. Análise dunha reestructuración do territorio e do goberno local*. Vol. I. USC-IDEGA. Lalín. pp. 161-202.
- Olivera Poll, A. E Abellán García (1997): “Las características de la población”. En, Puyol, R. (Ed.): *Dinámica de la población en España. Cambios demográficos en el último cuarto del siglo XX*. Síntesis. Madrid. Pp. 311-356.
- Souto González, X. M. (1988): *Xeografía Humana*. Galaxia. Vigo.
- Reher, D. S. E Valero Lobo, A. (1995): *Fuentes de información demográfica en España*. Centro de Investigaciones Sociológicas. Madrid.
- Villares Paz, R. (1988): *A Historia*. Ed. Galaxia. Vigo.
- Vinuesa, J. (coord) (1994): *Demografía. Análisis y Proyecciones*. Síntesis. Madrid.
- Vinuesa Angulo, J.; Olivera Poll, A.; Abellán García, A.; Y, Moreno Jiménez, A. (1988): *El Estudio de la Población*. Instituto Nacional de Administración Pública. Madrid.
- Vinuesa , J. E Puga, D (2007): *Técnicas y ejercicios de demografía*. Colección Libros de Autor. Instituto Nacional de Estadística. Madrid.
- Woods, R. (1979): *Theoretical Population Geography*. Longman.
- Zelinsky, W. (1977): *Introducción a la Geografía de la Población*. Vicens Vives. Barcelona.

DOCUMENTOS DE TRABALLO XA PUBLICADOS.

ÁREA DE ANÁLISE ECONÓMICA

51. LARGE BUYERS, PREFERENTIAL TREATMENT AND CARTEL STABILITY (**Manel Antelo, Lluís Bru**)
52. ABOUT THE SIZE OF THE MEASUREMENT UNITS IN A LEONTIEF SYSTEM AND ITS CONSEQUENCES (**Xosé Luis Quiñoá López**)
53. A GENERAL EQUILIBRIUM EVALUATION OF TAX POLICIES IN SPAIN DURING THE GREAT RECESSION (**María Teresa Álvarez Martínez, José Clemente Polo Andrés**)
54. WHAT DO WAGES ADD TO THE HEALTH-EMPLOYMENT NEXUS? EVIDENCE FROM OLDER EUROPEAN WORKERS (**Manuel Flores, Adriaan Kalwij**)

ÁREA DE ECONOMÍA APLICADA

20. A CALIDADE DE VIDA COMO FACTOR DE DESENVOLVEMENTO RURAL. UNHA APLICACIÓN Á COMARCA DO EUME. (**Gonzalo Rodríguez Rodríguez**.)
21. CARACTERIZACIÓN SOCIOECONÓMICA Y DESARROLLO DEL TURISMO EN LA "COSTA DA MORTE". (**Begoña Besteiro Rodríguez**)
22. OS SERVIZOS A EMPRESAS INTENSIVOS EN COÑECEMENTO NAS REXIÓNS PERIFÉRICAS: CRECIMENTO NUN CONTEXTO DE DEPENDENCIA EXTERNA? (**Manuel González López**)
23. O PAPEL DA EMPRESA PÚBLICA NA INNOVACIÓN: UNHA APROXIMACIÓN Á EXPERIENCIA ESPAÑOLA (**Carmela Sánchez Carreira**)

ÁREA DE HISTORIA

14. AS ESTATÍSTICAS PARA O ESTUDIO DA AGRICULTURA GALEGA NO PRIMEIRO TERCIO DO SÉCULO XX. ANÁLISE CRÍTICA. (**David Soto Fernández**)
15. INNOVACIÓN TECNOLÓXICA NA AGRICULTURA GALEGA (**Antom Santos, Pablo Jacobo Durán García, Antonio Miguez Macho**)
16. EL BACALAO EN TERRANOVA Y SU REFLEXIÓN DE LAS ZEE (**Rosa García-Orellán**)
17. LA ORGANIZACIÓN DEL TRABAJO EN LA GALICIA COSTERA: UNA REVISIÓN DEL IMPACTO DE LA INDUSTRIALIZACIÓN CONSERVERA EN ILLA DE AROUSA, 1889-1935 (**Daniel Vázquez Saavedra**)

ÁREA DE XEOGRAFÍA

22. A SITUACIÓN DA INDUSTRIA DA TRANSFORMACIÓN DA MADEIRA E A SÚA RELACIÓN CO SECTOR FORESTAL EN GALIZA ANTE A CHEGADA DO SÉCULO XXI (**Ángel Miramontes Carballada**)
23. LA CIUDAD Y SU IMAGEN TURÍSTICA EL CASO DE SANTIAGO DE COMPOSTELA EN EL MERCADO ITALIANO (**Lucrezia Lopez**)
24. EL DESARROLLO ECONÓMICO DE SANTA COMBA DE XALLAS. BASES PARA LA ELABORACIÓN DE UN PLAN ESTRATÉGICO MUNICIPAL (PEDEM) (**José Balsa Barreiro**)
25. LA MOVILIDAD FEMENINA EN ÁREAS RURALES. UN ESTUDIO CUALITATIVO EN LA COMARCA DEL DEZA (GALICIA) (**Xiana Rodil Fernández, José Antonio Aldrey Vázquez, Miguel Pazos Otón**)

XORNADAS DO IDEGA

5. RESIDUOS SÓLIDOS URBANOS: A SUA PROBLEMÁTICA E A SÚA GESTIÓN (**Marcos Lodeiro Pose, Rosa María Verdugo Matés**)
6. CINEMA E INMIGRACIÓN (**Cineclube Compostela, Rosa Maria Verdugo Matés, Rubén C. Lois González**)
7. NOVAS TECNOLOXÍAS E ECONOMÍA CULTURAL. II Xornadas SINDUR (**Carlos Ferrás Sexto**)
8. MODELOS DE APOYO AL ASOCIACIONISMO Y LA INNOVACIÓN EN LA GESTIÓN DE LA PEQUEÑA PROPIEDAD FORESTAL EN EL NOROESTE DE LA PENÍNSULA IBÉRICA. (**Manuel Fco. Marey Pérez**)

GEOGRAPHY YOUNG SCHOLARS BOOK

1. NEW TRENDS IN THE RENEWAL OF THE CITY (**María José Piñeira, Niamh Moore**)
2. CHANGES IN THE CITY (**María José Piñeira, Niamh Moore**).

Normas para os autores:

1. Os autores enviarán o seus traballos, por correo electrónico á dirección (idegadt@usc.es) en formato PDF ou WORD. O IDEGA poderá solicitar o documento en papel se o estima conveniente.
2. Cada texto deberá ir precedido dunha páxina que conteña o título do traballo e o nome do autor(es), as súas filiacións, dirección, números de teléfono e fax e correo electrónico. Así mesmo farase constar o autor de contacto no caso de varios autores. Os agradecementos e mencións a axudas financeiras incluíranse nesta páxina. En páxina á parte incluírase un breve resumo do traballo na lingua na que estea escrito o traballo e outro en inglés dun máximo de 200 palabras, así como as palabras clave e a clasificación JEL.
3. A lista de referencias bibliográficas debe incluír soamente publicacións citadas no texto. As referencias irán ó final do artigo baixo o epígrafe Bibliografía ordenadas alfabeticamente por autores e de acordo coa seguinte orde: Apelido, inicial do Nome, Ano de Publicación entre parénteses e distinguindo a, b, c, en caso de máis dunha obra do mesmo autor no mesmo ano, Título do Artigo (entre aspas) ou Libro (cursiva), Nome da Revista (cursiva) en caso de artigo de revista, Lugar de Publicación en caso de libro, Editorial en caso de libro, Número da Revista e Páxinas.
4. As notas irán numeradas correlativamente incluíndose o seu contido a pé de páxina e a espazo sinxelo.
5. As referencias bibliográficas deberán facerse citando unicamente o apelido do autor(es) e entre parénteses o ano.
6. Os cadros, gráficos, etc. irán insertados no texto e numerados correlativamente incluíndo o seu título e fontes.
7. O IDEGA confirmará por correo electrónico ó autor de contacto a recepción de orixinais.
8. Para calquera consulta ou aclaración sobre a situación dos orixinais os autores poden dirixirse ó correo electrónico do punto 1.
9. No caso de publicar unha versión posterior do traballo nalgunha revista científica, os autores comprométense a citar ben na bibliografía, ben na nota de agradecementos, que unha versión anterior se publicou como documento de traballo do IDEGA.